66 H 104.

66 H 104

Národní knihovna ČR
Historické fondy

66 H 104

Národní knihovna

1002284499

Digitized by Google

Digitized by Google

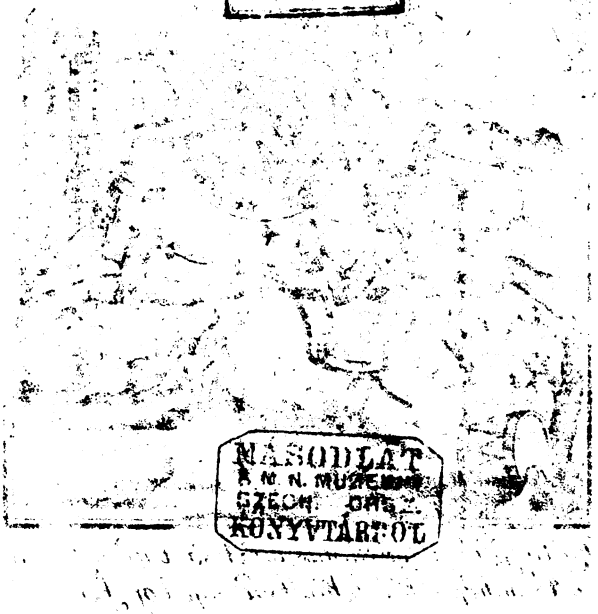
Digitized by Google

Digitized by Google

Cal. Tech.

GH86

Ex Museo
Hungarico

NASODLAT
A M. N. MÚZEUM
SZÉCHÉNYI
KÖNYVTÁRÁTÓL

Digitized by Google

Rajta Szúrd, vágd Pajtás, á költsönt ád vissza,
A' miképp ő kiált, kiáltsad: nye boj Sza!

Digitized by Google

A' MOSTAN FOLYÓ

TÖRÖK HÁBORÚRA

TZÉLOZÓ

GONDOLATOK,

MELYLYEKET

GRÓF G. J. (Grassalkovich)

Magyar Lovas Generális Ő Nagysága

írt 1789. esztendöben.

Mostan pedig

a' vitézkedni kívánó

MAGYAR IFJAKNAK

kedvekért,

edjszersmind

A' NEMES BANDÉRIUMOKBÓL

a' Márs Mezejére ki-szállani

VÁGYÓDOKÉRT

közre bocsáttatott.

Pozsonban és Komáromban,

Véber Simon Péter költségével és betüivel.

1790.

Digitized by Google

Ex Musco
Hungarico

Vita hominis eſt militia ſuper terram.

KÖNYV
TÁRÁBÓL

SZÉLL FARKAS
könyvtárából

66 ge 104.

KNIHOVNA
KUBELÍKOVA
(SZÉLLOVA)

Digitized by Google

KÖNYV TÁRABÓL

ELÖ-BESZÉD

A' mostani komor és tsattogó kegyetlen hideg fagyokkal Uralkodó Tél, úgy anynyira szobámba rekeſztett engemet, hogy hasonló lettem amaz ſivatag és vadon Erdök közepén barlangba lakozó ſzarándokhoz; mivel ennek kegyetlenſége, és a' ſzivo-

Digitized by Google

nyos havak' fúvásſaival meg-töltetett Útaknak mivólta, Jó Barátimnak látogatáſokra való menetelemtöl, és azoknak hozzám való jövetelektöl, ſöt, mondhatom, egéſz emberi társaſágtól el-zárt. Az ilylyen Magányoſság leg-inkább kit-kit, mindenféle gondolkozásokra ſzokott hozni; melylyek, vagy hivataljaiknak, vagy is terméſzetes hajlandóſágaiknak képzeléseiböl, mint anynyi kútfejekböl ſzármaznak. A' ſzívnek kivánſágát, az abból a' Testnek minden tagjaira ſzivárgó vér okozza, melly által az elme törekedö gondolkozásokra vétemedik. Az én elmémet is ezen magányoſság a' gondolkozásoknak özönével el-boritotta; különösen mivel a' Hadi életben eſztendeimet anynyira el-töltvén, hogy Ovidiusnak

Digitized by Google

azon versét magam felöl méltán ide tehetem:

Jám mea Cygneas imitantur tempora comas.

s mostanában a' Török háború folytatván, erröl való gondolkozásokkal szünet nélkül fáraszotta elméjét: szobámba lévén, mintha elöttem vitáskodnának Pajtásaim, olly képzelléseket öttletett abba. Nem is lehetett nékie más gondolkozásokra hozni, mert aztat is igazán mondja a' most meg-nevezett Ovidius. Hogy:

Navita de ventis, de bobus narrat arator,
Enumerat miles vulnera, pastor oves.

A' Szén-Égetönek-is tökén szokott a' szeme lenni, és így én is a' mostan folyó Török háborúról gondolkodtam. De hogy ezen gondolatim, mint a' füst el' ne enyészszenek, el-tökéllettem magamban, azokat egy kis meg-

Digitized by Google

világosítással papirosra tenni, óhajtván, hogy munkám, ollyan Nevendék Hazámfiainak néminémü hasznokra válnyjon, a' kik magokat Bellonának fel-áldozni szándékoznak, vagy is már annak Zászlói alatt szolgálnak-is, de a' Német nyelvben gyengék, vagy eppen tudatlanok. Mind edj lett vólna nékem, aztat Német nyelven-is ki-adni, de mivel minden Könyv-Tárok Német Hadi Könyvekkel rakva vannak, és még soha egy Magyar nyelven irattatot Hadi Könyv sem akadott kezembe, jónak ítéltem Hazám' Ifjainak kedvekért Anya-nyelven tsekély gondolatimat meg-világosítva kezekben adni.

Nékem ugyan ámbár tizennégy Táborozást Kampamentumot a' di-

tsöségesen uralkodó Auſztriai Háznak Záſzlói alatt külömb-külömbféle hét ellenségei ellen, 43. Eſztendők el-folyások alatt, minden tőlem kitelhető tehetséggel el-végzettem-is, még ſem adatott módom, hogy az Ottomaniai Fényes Porta ellen buzgóſsággal mindenkor tellyesſített ſzolgálatomat tehettem vólna, mellyért is ezzen Gondolatimnak le-irásſát ünön gyakorlásommal, Experientziámmal nem világoſíthattam, hanem azoknak ki-fejtésére leg-inkább ſegíttettek, ama ditső, és ſoha feledékenyſséget nem érdemlő, két Nagy Hertzegeknek, és Generál Liőtenantoknak Montekukulinak, és Eugéniusnak Könyvekben foglalt Életek, és a' Fényes Porta ellen ditsőségeſſen végzett Háborúi. Ezek után valamenynyire; Müller Kapitány' neve

Digitized by Google

alatt ki-jött, ugyan az Ottomaniai Porta, és Mosqua Czárné között tartott utólsó Háborúnak le-írása-is.

Nem-is lehet a' Törökökkel tartott Háborúkban nagyobb két Archi-Strategusokról valamit olvasni, mint ezen két Hertzegekről; mert valamint a' Rómaiaknak a' Görögök ellen, tsak edj Pompéjusok, és Scipio Afrikánusok vala, úgy az Ausztriai Háznak-is a' Törökök ellen, tsak edj Montekukulija, és edj Eúgéniussa vólt.

Eugénius Hertzegnek valamint dizső neve, úgy nagy vitézséggel végzett Háborúi is, még friss emlékezetben vannak, mivel azok többnyire a' mostani Századba történtek. De Hertzeg Montekukulinak neve-is tsak

Digitized by Google

allig forog már fel, mivel ſokkal régebben az előtt, vala ő az Ottomaniai Portának Oſtora; azért is: hogy az ő nagy híre, neve, és az Auſztriai Ház mellet a' Törökök ellen tett ſzámtalan Vitézſége, a' feledékenyſég homyjába egéſzlen el' ne temettetesſenek, életét' munkám' eleibe tettem, hogy valamint a' Fénix maga' porából fel-támad, úgy az ő nagy neve, híre is, Hazám' Fiai előtt (melly Haza mellet fáradhatatlan vólt: és második Hunyadi Jánosnak mondhatom) fel támadjon, és érdemlett meg-újjúlást végyen. De valahol munkámba felőle emlékezem, mindenütt nagy nevét-is oda téſzem, a' többi dolgok tsekély elmémnek ſzüleményjei, melylyeket nem kívánom oktatássokra, hogy légyen Hazám' Ifjainak, hanem tsak leg-alább idő-

Digitized by Google

költésekre váljon azoknak olvasása. Ha ugyan tsak még-is valamelly Mómus ki-akarná nevetni tsekély munkámat, ennek ellenébe nevetö Demokritust állítom ki-katzagására én is, mivel munkám tsak gondolatok, mellyek hibásak lehetnek, különösen a' Nagyok elött.

Ezen munkám, mellyhez fogtam 1788. *Esztendöben November' Hólnapjának* 10. *napján, és végzettem ezen folyo* 1789. *Esztendöben Márttziusnak* 25. *napján, nem foglallja magába a' Török Statisztikát, hanem tsak, a' Törökkökkel a' mezöbe megesni szokott dolgokat és háborúkat; a' Várak, és erösségek' meg-vételekröl, vagy-is azoknak óltalmazásaikról nem szóll, mivel ha azokról-is kívannék*

Digitized by Google

írni, még egy illyen munkát kéntelenítteténem ki-adni; talám fog találkozni valamelly Hazafi, annyi ſok ezer fegyvert viselő Magyarok közzül, a' ki edj haſznos munkát azokról is a' két Magyar Hazának bé' fog nyújtani. Mind ezek után, ha más Kereſztény Fejedelemmel vólna Felſéges Monárkhánknak háborúja, nem a' nagy Szultánnál, gondolatjaim is külömbözők vólnának, mivel a' Török háború-is úgy külömbözik más valamelly Kereſztény Hatalmáſsággal való háborútól, valamint az Angliai poſztó az abától.

Minden köſzönettel léſzek Hazám' Fiaihoz, ha fáradſágom díja nálok azon Cicerónak mondássa léſzen: Optima remuneratio laboris

Digitized by Google

est Gratitudo. Addig-is míglen azt meg-nyerhetem, vagyok

Kedves Hazám' Ifjaiknak

elömenteket szívemből
kívánó Szolgája
a' Szerzö.

HER-

Digitized by Google

HERTZEG MONTEKUKULINAK

Felséges Római Császár' Generál Liötenántjának, az az: Fö-Vezérének

ÉLETE.

Rajmundus Hertzeg Montekukuli, Hokheneg, Oſzterburg, Glaiſz, és Handorf Dominiumoknak Ura; Felséges Római Csáſzárnak belſö titkos Tanátsosſa, Arany gyapjas Vitéze, a' Fö Hadi Tanátsnak Prézesſe, Kamarás Úr, Generál Liötenánt, Nagy Győr' erösſégének Komendánsa, a' múltt ſzázadban edj a' leg-nagyobb Generálisok közzül való. Születtetett 1608. eſztendöben, Olaſz Orſzágban Modéna' Városſában, úgy mint Gróff: abból Familiája, több mint 600. eſztendöktöl fogvást virágozott. Két Bátyjai vóltak, a' kik Atyja' Testvérei valának, és Német Orſzágban nagy Tiſztſégeket viseltek. Az elſö Hieronimus, az Auſztriai Udvarnak Tirólis Orſzágban elſö Miniſztere vala. A' második Erneſztus,

Digitized by Google

Bétsben Feld-Zeugmester, az az: Csáfzári Infanteriának, vagy is Gyalogfágnak Generálisa vala, a' kiről *Grótzius* így emlékezik: *Nunquam res ordinum pejore loco ſunt viſae, quàm cum Erneſtus Bataviam premeret.* És ezen Erneſztus nevelte-fel Raimundus ötsét, kit-is az Úr Isten felette nagy Tálentumokkal áldott meg, mivel ő mindeneket könynyen fel-fogott, még tizenkét eſztendős nem vala, már is fontos dolgokban foglalatoskodott, és eſztendeihez képest való gyermekes állapotokban éppen nem gyönyörködött: inkább beſzédekben, és a' nagy emberekről tett diskurſusokban tőlt kedve, azoknak életét, és hathatós történetjeiket, ditsőſégesen végzett dolgaikat ſzerette hallgatni. A' ſzép tudományokban, és az akkori időkben tartanni ſzokott nemes Bajvívásokban gyönyörködött, edj ſzóval: a' jó és ſzép erköltsöknek tulajdoná tételében fáradhatatlan vólt. Teremſzetét ötet nevelő Bátyja Erneſztus ki-tanúlván, látta, hogy minden hajlandóſága, s kedve a' hadi mesterſégre vólna, adta ötet a' Katonák közzé, de koránt ſem Fő Tiſztnek, hanem ámbár még gyenge Ifjú vala is, még is vállaira muskétát, az az:

Digitized by Google

gyalogſág' tüzelő nehéz fegyverét tétette, vártát állott, és minden köz emberhez illő leg-kisſebb ſzolgálatokat végben vitt; jól tudván aztat, hogy a' hadi életben nagyra és tökélletesſégre nem mehet, ha annak minden garáditsſain által nem mégyen, és hogy nem más, egyedűl a' nehéz ſzolgálatnak gyakorlása és a' kemény fenyíték ſzokta a' testet meg-erősíteni.

Minek utánna Rajmundus illyen oskolában egéſzſzen nem tsak ki-palléroztatott, ſőt annak rendi ſzerint el-kéſzíttetett lett, edj Dragonyos Kompániánál Záſzló-tartónak tétetett, annak utánna Hadnagyſágra, tovább Kapitányſágra, s tsak hamar Fő Strázsamesterſégre edj vasas Regèmentnél emeltetett. Minek utánna Generális Hannibál Gonzága tapaſztalta vólna, hogy ezen ifjú Gavalér nagy eſzű, ſzép erköltsű, és minden dolgait jelesen és böltsen folytató légyen, ötet a' maga' Regementénél Oberst-Liötenántnak ki-hirdettette. De a' Csáſzár kevés idő' el-folyása után Generálſágra fel-emelte, és edj vasas Regementtel meg is ajándékozta.

Tsak hamar ezek után Arany-kúltstsal is meg-ajándékozta, és maga' udva-

Digitized by Google

ri Test-örző seregénél Fő-Strázsamesternek nevezte.

1645. esztendőben Silésiában, a' Svékusok Namslau névű várost ostromolván, anynyira vitték a' dolgot, hogy a' bent lévő Komendás már kapitulálni, az az: az erősség' fel-adásáról egygyezni akart, de Montekukuli 2000 Lovassággal szokatlan, vak, és töretlen útakon és sivatag erdőkön által menvén, olly véletlen és szerentsésen reájok tsapott, hogy ezek leg-ottan nem tsak félben hagyták az ostromot, de nyakra főre szaladván, minden ágyújikat és bagádsiájokat, mint fáradságának zsóldját ott hagyták, és valamint a' várost a' veszedelemtől meg-mentette, úgy Reikhenau Komendánst is ennek hínárjából ki-húzta. Ezen tselekedete Montekukulinak nem tsak nagy nevet ditsőséget az egész világ előtt szerzett, de még a' katonáinál is szeretetet, benne való bizodalmat, az ellenségnél pedig nem kis félelmet okozott.

A' szerentse változó szokott lenni; tőle is mintedj el-távozni látszatott, mivel ötet Banner János Svékus Generális el-fogván, Pomerániában Stetin várossában két esztendőkig raboskodott,

Digitized by Google

de ezek' el-folyások után Slangen nevű híres ezres Kapitánynyal (Obrister) ki is a' Csáſzáriaktól Freiburgnál el-fogattatván, ki-váltatott.

Fogſágában is nem adta magát a' tűnyaſágnak, hanem mivel ottan eleven oktató mesterei nem vóltak, ſzűnet nélkül a' könyvek között ült, és így a' Politika Tudományt Tacitusból, a' Geometriát (Föld-mérést) Euklidesből, és az Arkhitektúrát (épitésbéli tudomány) Vitruviusból tanúlta: ezek felett, Philoſophicus, Juridicus és Medicus könyveket is olvasott. Sőt maga azt mondotta, hogy azon időt, mellyet fogſágában töltött el, ſok pénzért nem adná, mivel úgy mond, gyenge korában adattatott a' katonák közzé, kevés ideje vólt a' ſzép Tudományoknak meg-tanúlásſára. Alig ſzabadúltt ki fogſágából, fegyverét a' rozsdából ki-pallérozván, mindgyárt aztat kénteleníttetett edj jó Barátjával, és meg-hitt kedves akarójával, a' kivel fogſágban ült, meg-próbálni: ő eztet, vele duellálván (bajvittatván) által ſzúrhatta vólna, de életének meg-engedett, egyedül a' földre le-vervén fegyverétől foſztotta-meg. Midőn a' Csáſzár őtet Generális Fő-Strázsamesterſégre (Gene-

Digitized by Google

ral Major) fel-emelte, ezen ő Felsége' kegyelmét, igen jóvá hagyták ezen Feld-Marſchalok, úgymint: Vehlen, Gallás, és Holtzapfel, mondván: Montekukuli eztet meg-érdemlette, mivel ő a' hadi foglalatosſágokban fáradhatatlan, ſerény, és mértékletes, és reája nagy dolgokat lehet bízni.

1646. eſztendőben Veterauba (melly tartomány a' felſő Rhénusi Kerületben, a' Vetter' vize mellett vagyon) Franczia Feldmarſchal Turén, a' midőn a' Svékusokkal, és Hessusſokkal öſzſze-kaptsolta vólna magát, és ezekkel akart vólna Cseh-orſzágba bé-ütni, melly által ezen orſzágot nem kis kár érte vólna, a' Csáſzár, a' ki is akkor Pilzen városſában ugyan Cseh-orſzágban tartózkodott, parantsolta Gróff Montekukulinak és Generális Verth Jánosnak, hogy ők 8000 Lovasſággal, 2000 Gyalogſággal menjenek és Türént ezen bé-ütésben akadályoztasſák. Ezen dolog olly jól ment véghez, hogy az ellenſég viſzſza-veretetvén, 14 Lovas és Gyalog Záſzlókat ő Felſége' lábaihoz raktak-le; ezen alkalmatosſágban Montekukuli alatt lova agyon lövettetett, s maga is nagy ſebbe esett.

Digitized by Google

Hogy ez után Königsmark és Turen 1648. eſztendőben Lauingennél a' Dunán által jöttek, melly által Augspurg városát nagy félelembe ejtették, ezen városnak óltalmazására kommendíroztatott (parantsoltatott) Feld-Marſchal Holtzapfel; ez itt is maga ſegítſégére Montekukulit kérte ki, de a' Márs' kotzkája hol hatot, hol vakot ſzokott vetni; történt, hogy az Ellenſég lett győzedelmes, a' verekedés' helyét meg-tartotta, a' mellyen Holtzapfel meg is ölettetett. Ennek halála után itten a' Fő Komandó Montekukulira ſzálván, látta, hogy a' dolog meg nem orvosoltathatik, a' Lovas Kompániákat öſzſze-húzta, a' könnyű Lovaſſágot pedig ſzélesen el-oſztotta, kikkel az ellenſéggel ſzűnet nélkűl tsatázván, olly ditsőſégesen retirált (viſzſza vonta magát) hogy az egéſz Gyalogſágot kár nélkűl viſzſza hozta: melly Retirádáját nem tsak a' Csáſzár, és Maximiliánus Bavariai Hertzeg, de önnön maga is az ellenſég meg-dítsérte, és méltán is Xenofonnak nevezték.

Minek utánna ezen eſztendőben a' Münsteri és Osnabruki óhajtott békeſſég meg-lett, tartott attól Montekukuli, hogy ne talántán a' békeſſég testét lá-

Digitized by Google

gyítani, és az udvari élet terméſzetét meg fogná puhítani, és a' henyélő élet álmoſá fogná tenni; ezeknek el-távoztatásakra való nézve, Gróff Aeneas Kaprára társaſágába adta magát, kivel is hoſzſzas útazásokat tévén, egéſz Német Orſzágot meg-ſzemlélte; végtére Hamburgon által Svéciába ment; a' hol is Stokholomban Kriſztina Királynétól olly különös kegyelemmel fogadtatott, hogy el-menetelekor ötet a' Királyné magá' képével, melly ſzámos drága kövekkel ki vala rakatva, meg-ajándékozni méltoztatott.

Kívánván hazáját is látni, éppen akkorra ért Modénába, a' midőn az ott uralkodó Hertzegnek Menyegzője tartatott. Ezen Pompa' alkalmatoſſágával Turnier is, az az: nemes viadal tartatott, a' mellyben ő ugyan minnyájok felett a' Pálmát, és ditsőſéget el-nyerte, de még is vígaſztalhatatlanná lett, mivel legjobb barátjának Gróff Malzárnak a' lántsáját úgy véletlenül pantzéljának felſő réſzén a' válla' tövébe ütötte, hogy a' nyakán jött ki, és halva maradott.

Midőn ezek után Erneſztus Bátyja látta vólna, hogy Ötſe' fel-nevelésében meg nem tsalattatott, ſőt minden jó er-

Digitized by Google

kôlts féſzket vert benne, tehát ôtet Hokheneg-Uraſágban és több ingó-bingó jóſzágaiban ſuccesſorának tette; mellyek által alkalmasint meg-gazdagodott. A' Csáſzár is egéſz Kavalleriának Generálisſává tette, így tehát mind érték, mind betsûlet edjbe kaptsoltatva vóltak nála; mind ezekre való nézve, Olaſz-Orſzágban ſok alkalmatosſág adta elö magát, hogy nagy házaſságot tehetett vólna, de mind azokat el-hagyta, és Margarétát Ditrikhstein Hertzeg' Kisaſzſzonyát, a' melly özvegy Eleonóra Gonzága Csáſzárnénak Udvari Dámája vala, vette el; kinek Atyja Udvari Marsal vólt Maximiliánus Csáſzárnál, ennek Ötſe pedig Ferdinándusnál hasonló hívatalban vala. Hatzfeld meg-halálozván, egéſz Armádájánál (Hadi Sereg) Generalisſimusnak ki-hirdettette, melly hívatalban lévén, jó Barátjainak ezeket mondotta: Ámbár én a' hadi Tudományokban vándorlott ember vagyok is, de még is ſoha ſem hittem vólna, hogy ezen hívatal anynyi ſok nehézſégek alá vettetett légyen.

Minek utánna Guſztávus Károly Svéciai Király Lengyel-Orſzágot hol itt hol amott puſztította vólna, edj Armádá-

Digitized by Google

val Montekukuli oda küldettetett, ki is tsak hamar Rákótzit ki-kergette, a' Svékusokat Krakónál egéſzlen meg-verte, és ſgy Kázimírus János Lengyel Királynak Orſzágát viſzſza térítette, s Thrónusába helyheztette. Ezek után Pruſzſziába ment és a' Brándenburgiai Elektort, a' ki ſokáig nem tudta magát meg-határozni, hogy melly réſzſzel tartſon, anynyira hozta, hogy 1658. a' Csáſzárral és Dánusokkal ſzövetſéget kötött. És minek utanna Carolus Gustavus Lengyel Orſzágot el-hagyván, egéſz erejével a' a' Dánusok ellen ment vólna; Montekukuli ſietſéggel jött Friderikus Dániai Királynak, a' ki nagyon ſzorongattatott, ſegítſégére, meg-vette Gottorpot, Holſteini Tartománynak fő-városſát, magát is a' Holsteini Hertzeget Fridriket, ki is. Guſztávus Károlynak Ipája vala, Tönningen' városſába bé-zárta, aztat körülvévén. Alzen ſzigetjét is meg-vette, és minek utánna 4000 Svékusokat megvert vólna, Odenzée városſát Finniában, Fridrik Dánus Király' hatalma alá vetette, valamint az Alzeni ſzigetben lévő Sidenburg és Norburg várait is. Történvén, hogy Koppenhágen, a' Dániai Királynak lakó városſa az ostromlástól

Digitized by Google

ment lett, és az Olivai békeſség következett, ő Magyar Orſzágba küldettetett, mivel ottan a' belſő nyughatatlanſágok mellett a' Török háború is ki-lobbant.

De ámbár a' Törököknek a' ſzerentse ſzolgált, és a' Kereſztyénſég nagyon ſzenvedett, mivel a' Pogányſág puſztított, égetett, még Morva Orſzágba is bé-ütött, ſokakat keserves rabſágba el-vitt, ſok várakat, városokat megvett, Magyar Orſzágban is ſok Megyéket meg-hódoltatott; Montekukuli ezeknek okát magáról nem tsak le hárította, és a' hibát nyilván meg-mutatta, aztat írván; hogy az akkori Miniſzterek lettek vólna valóſágos és igaz okai mind ezen veſzedelmeknek, mivel azok nem igyekeztek, hogy elegendő Katonaſág, elegedendö élésre való ſzerek, elegendő munitio (port, golyóbist téſzen) és más mindenféle Háborúhoz ſzükſéges dolgek kéznél s kéſzen lettek vólna, ámbár már az ajtót kotzogtatta is Márs Isten: éppen el nem halgatta, ſőt világosan ki-tette, hogy akkor olly Miniſterek vóltak, a' kik a' köz jóról éppen nem gondolkodtak, és ſzánt ſzándékkal mindeneket akadályoztatták, az Irígyſég'

Digitized by Google

ördögének szakmányosai lévén, örültek ha azokat, a' kik a' köz jónak elö-mozdítói kívántak lenni, szerentsétlenségbe hozhatták. Az i lyen irígy Miniszterek ötet tsúfságból Fábius Kunktátornak nevezték, mivel semminémü dolgaiban nem hirtelenkedett, hanem mindeneket meg-fontolván fogott a' dologhoz, és mivel mértékletesen és vígyázva fogott munkáihoz, sokszor kis erövel számos ellenséget vert meg.

1664. Esztendöben a' Császár ötet belsö Titkos Tanátsosának tette, edjszersmind egész Ármádájának Komandóját nékie adta. A' világ elött is nyilván vagyon azon nagy Diadalom, a' mellyet ugyan ezen esztendöben szent Gotthardnál a' Törökökön vett, melly után, melly szép levelét sajját kezével írt nékie a' Császár, aztat szóról szóra ide kívántam iktatni.

Kedves Grófom Montekukuli!

Én hitel felett meg-örvendeztem, a' midön a' Kend' elsö Augusztus napján írott leveléböl azon jeles Diadalmat, mellyet a' Felséges Úr Isten a' mi fegyverünknek engedett, minden környülvaló állásokkal meg-érthettem. És bi-

Digitized by Google

zonyára ez olly nagy, és tekintetre méltó, hogy az én vélekedésemet és reményſégemet meſzſze fent haladja. Most ugyan a' Te Deumot el-énekeltettem, mindazonáltal holnap, ha az Úr Istennek úgy fog tetſzeni, a' másodſzori hálaadás, s meg-újított köſzönet után, az én' parantsolatomra az ágyúk, minden bástyákon ki fognak ſütögettetni. Mivel pedig, valamint más helyeken, különösen pedig ezen alkalmatosſágnál, Kend! maga' vitézſégét, e' mellett különös böltseſſégét, és az hadi dolgokban való tapaſztalását mérték felett meg-mutatta, és ezen kívül is, már ennek előtte az én' házamnak némelly jeles ſzolgálatját tette, azért el-tökéllettetett általam, hogy Kendet Generál-Liötenántomnak nevezem. Ezen Kegyelmemet igen jó akarattal mutatom, és leg-nagyobb örömmel, és továbbá is magamat a' Kend' böltseſſégére egéſzlen és vég-képpen hagyom. Ezek felett légyen Kend az én Csáſzári Kegyelmim felöl mindenkor el-hitetve, hogy én mindenkor maradok

Kend' leg-kegyelmesebb Ura

Leopoldus mp.

Digitized by Google

Midőn azon ſzent Gotthárdi ütközet kezdődött, edj a' Generálisok közzül így kezde kiáltani nagy reſzketve: hogy a' Regimentek viſzſza vonnák magokat, és hogy a' csáſzári nép már kezdene bátortalan lenni, azért is; hogy edj lábig el ne veſzſzen az Ármáda, ſzükſégesnek látja lenni, hogy a' hátra húzásra trombitáltaſſon. Montekukuli, hogy ezen embert félelmétől meg-ſzabadíthaſſa, nagy flegmával így ſzólla hozzája: Jó reményſégben légyen az Úr! és bátorſágban, hiſzen még én a' Spádémat hüvelyéből ki nem vontam. Ezen ſzavaira a' dolgok olly hamar is meg-változtak, hogy 14000 Törökök fegyver által és vízben el-veſzvén, ſzámtalan ſok ágyúk, záſzlók, és más temérdek nyereſégek ezen nagy vitéznek kezébe jutottak.

És ámbár a' Nagy Vezérnek még 40000 embere maradott is, még is ezen ütközet olly nagy rémülést tett a' Pogányſág' ſzívében, hogy kevés napok múlva 20 eſztendeig való Frigy köttetett, melly a' Csáſzárnak nagy ditsőſéget, az egéſz Kereſztényſégnek pedig hathatós haſznot nemzett.

Digitized by Google

Ezen verekedés a' Törököknél Montekukulinak felette nagy hírt s nevet szerzett, és tsak híre nevének is félelmes vólt előttök, a' midőn Kolosvárnál Erdélyben a' Tatárokat meg-verte.

1666. Esztendőben a' Császár ötet Finale várossába Olasz-Országba küldötte, hogy ottan a' Császár' Meny-Aszszonyát, harmadik Fülep Spanyol Királynak Leányát, Margaréthát, mihent a' tengeri hajóból ki-szálland, illendőképpen fogadja. Itten a' Spanyol Minisztер, nem tudatik mi okokra való nézve, nem akarta meg-engedni, hogy ő nékie ollyas tisztelet adattassón, melly edj Császári rend kívül való Követnek adattatni szokott, és ugyan ezért közöttök majd nagyra fakadott vólna a' dolog, ha Montekukuli maga' különös alkalmaztatásával mindent jóra nem hozott vólna. Midőn vég-képpen el-váltak edjmástól, ezen Spanyol Minisztер kérte ötet, hogy légyen olly jósággal, és mondja-meg a' Császárnak, hogy ő Felsége az ő barátságában kétes ne légyen. Montekukuli ezen fel-fúvalkodással tellyes komplimentumán tsudálkozván így felelt nékie: Én mind meg fogom jelenteni, a' mit kíván, és hites-

Digitized by Google

ſe el magával Excellentziád, hogy a' Csáſzár minden elő-adandó alkalmatosſágokban maga kötelesſégét meg ſogja Excellentziádhoz mutatni. Ezen ſubtilis ſzavait, mellyek alattomi pirongatások vóltak, és ezeknek titkosan ſzúró tövisſeit érezvén a' Spanyol; el-némúlt, és tökélletlen ſzavainak ejtésekért meg-pirúlt.

Ezek után a' Spanyol Király, arany-gyapjas Bárónak rendivel ajándékozta meg, a' Csáſzár pedig Hanibal Gonzága halála után a' hadi Tanáts Prézesſégére emelte fel.

1670. eſztendőben, a' midőn Kázimírus János Királyſágát le-tette, Vicsnoveczki Mihálynak, a' ki helyette Lengyel Királynak fel-kenettetett, Eleonórát, Leopold Csáſzárnak húgát mint rend kívül való Követ, úgy mint Meny-Aſzſzonyt Csestohóba kíſérte, a' hol is a' hitnek lántzával öſzſze köttettettek.

1672. Eſztendőben, a' midőn a' Hollándiai háború támadott 36000 emberekből álló Armádával, a' melly önnön maga előtt a' Csáſzár előtt Égernél Cseh-Orſzágban a' muſtrán által ment, a' Rhénus' vize mellé, Türren ellen masírozott, és melly mesterſégesen ő ezen

nagy

nagy és híres Vezért, a' Rhénus, és Mózel vizek' partjain fel s alá hordozta s farafztotta, eleget írnak róla a' Hifztorikusok. Mindazonáltal Bétsbe viszsza-hívattatott, a' hól is edj eszkendeig tsendességben élt, és Komandóját Generális Soukhes' és Banett Vilének által adta. De mivel ezek nem leg-jobban kórmányozták a' dolgot; hatnadízor küldettetett Montekukuli Türen ellen. Nagy hadi Theátrum nyílt itt fel Európának szemei előtt, a' mellyen Európának leg-vitézebb két fő Vezérei azon viaskódtak, kik is nem annyira gyekeztek ütközeteket nyerni, mint mindenféle okos hadi találmányokat és Praktikákat a' nézők' szemeibe tünetni, erős Pozitziókat venni, fortélyos masírozásokat tenni, a' Proviantjaikat bíztósan el-helyheztetni, és minden ki-gondolható tsalókat vetni, a' hadi Mesterségnek leg-titkosabb Régulái val élni, illyeket kívántak ők a' Világ' eleibe terjesztení. Ugyan tsak nagy szerentsétlenség érte Türent, mert a' midőn Briskánisba (mellyet a' Sváb Tsirkulusban a' Rhénus vize mellett, közel Alzátziához fekvő Tartomány) Satzbakh helység mellett, edj dombon, a' mellyen midőn az Ágyúknak Redutot (az az Bástyát) fel-hányattatni parantsolt vólna, edj Ágyú-golyóbis által agyon lövettetett. Soha edj Komandérozó, sem Királyjától,

sem jó Akároitól, sem Katonáitól, sem ellenségétől olly nagyon nem szánattatott, mint ezen jeles s Nagy Vitéz Fő Vezér meg sirattatott.

Halála után szállott a' Komandó az ő' Atyjafiára Lorges Úrra, de mivel ez nem tudta, minémű parantsolatja volt meg-ölettetett Atyjafiának a' Királytól, Idæáit sem tudván, által-ment a' Rhénus' vizén, és mind addig maradott a' maga hántzolt Táborában, míglen az Udvartól, hogy mi tévő légyen, parantsolatot vejénd. Montekukuli pedig utánna menvén, folytatta a' háborút Alzátziában.

A' Franczia Armada annyira meg-tsökkent azon Nagy Vezérjeknek halálával, hogy nem majd egészlen el-szökött Hertzeg Kondé, parantsolatot vévén az Armádához menni, meg-érkezésével Flandriába valamennyire fel-ébreztette el-tsüggedett szíveiket, de még sem gátolhatta meg a' Tsászáriakat, Hegenau, és Elsatz Tzaberen el-vételében. Ugyan tsak végtére el-hagyták ezen két várost az Tsászáriak; Montekukuli is télére Bétsbe ment, minek utánna az Armádát Lotharingus Károly Hertzegnek által adta.

Midőn Passauban mulatott, a' hol a' Tsászár harmadik menyegzőjét a' Faltz Nájburgi Grófnéval tartotta, szomorú kö-

vetséget kapott, hogy tudnia illik: a' Hitves Társa és Hertzegnéje olly súlyos betegségben vólna, hogy ha még életben látni kívánná, Bétsbe siessen: el is ment, de aztat meg-érkezésével már halva találta. Ezen szomorúságában még is ötet Hertzeggé, hasonlóképpen a' Római Császár is ugyan azon Szent Birodalomnak Hertzegévé tették, melly nagy díszes kharakterek hólta után a' Fiára Leopoldus Filepre hárultak.

Végtére Montekukulinak 1679 Esztendőben két szetentsétlensége történt, a' mellyek ötet nagy szomorúságba ejtették. Az első vala Nimvégen városában kötött békesség; a' mellyet ő károsnak tartott, szeretvén a' Közt, és Fejedelmének javát, eztet fő szerentsétlenségének lenni állította. A' másodika pedig vala, hogy akkor Bétsben a' nagy Pestis uralkodván, a' Császár Prágába, onnat Lintz városába menvén, Fejedelmét kísérte, és midőn ezen városnak vár kapúja alatt ment vólna, egy vastag gerendának darabja a' fejére esvén attól erősen meg-sebesíttetett, melly Fátum, mivel úgy is már 70 esztendőket el-töltött, ollyas Urat ért, kit a' Hemoroidesek felette gyakorta háborgattak, és a' ki a' sok hábórúk alatt, sok betegségeket és sanyarú nyughatatlanságokat szenvedett, végső

Testamentomot kénteleníttetett tenni, és a' Szent Sákramentumok fel-vétele után, valamint ditsőségesen, úgy Keresztényül kimúla e' világból 1681. Esztendőben Októbernek 16. napján, életének 72. Esztendejében.

Máradott edj Fija, és három Leánya úgymint: Aloizia Anna, ki Felesége vólt Gróff Berkának, de Dauba, és Laipa, Reinikbenberg, Rosticz, és Felsitz, Gábel Nimes, Dolna, Lovitz, Selskelitz váraknak Ura vala; Fő titkos Tanátsos; Kamarás Úr, és Assessora is a' leg főbb Cseh Országi Itélő Széknél vala.

Második Károlina Polexéna, ki Felesége vólt Gtóff de Gotsée, Kaiszmitz, Polna, Kaltenbrun, és Igánovitz Ura, Obermárburg, Hainfeld, és Farenberg Dominiumoknak is örökös Ura, Karinthiai Fő Vadász-mester, Kamarás Úr, és a' Hadi Tanátsnak Assessora.

Harmadik Magzatja Filep Gróff Montekukuli Fia vala, ki Ura vólt Hokheneg, Oszterburg, Glaisz, Hándorf Uraságoknak, Szent Jakab Rendjének Vitéze, Kamarás Úr, és a' Test-őrző Gárdának Obestere.

Negyedik vala a' harmadik Leánya Erneszta, ez elsőben vala Felesége Gróff Vaiszenvolfnak, ki szabados Úr vala Szenek és Enszek Dominiumoknak, Kamarás Úr, és belső titkos Tanátsos. Ennek ha-

Digitized by Google

lála után ment férjhez Gróff Frankenburghoz, ki Szabad Ura vólt Landtz-Krónnak, Verenberg, és örökös Ura Hokh-Oíztervitznek, Karlsburg, Kammeren, Rógel, Médling, Likhstein és Vaireknek, Karinthia Országának Fő Kapitányja, Kamarás Úr, és Auſztriai Fő Vadáſz Mester.)

Edj nagy tudományú Jézsuita munkálta ezen Epitáſiumát:

Raymundus hic jacet.
Cujus virtute ſtant Reges,
Majores ſortitus
Quos tales decerent Posteri.
Fulgorem Natalium,
Claritate Facinorum geminavit.
Puer literas,
Adoleſcens arma tractavit.
Vel cum ferre poſſet,
Nullum non laborem perpeſſus,
Seu cum militem diſceret,
Seu cum gereret ducem.
Propriis meritis,
Gradatim
Omnibus militiæ honoribus inſignitus.

Digitized by Google

Et
Gradus omnes emensus,
Bellici Consilii Praeses
Et Princeps factus.
Caesaribus, Regibusque,
Non semel instrumentum
Victoriae,
Saepe securitatis causa.
Quam
Egregie exercuerat
Sub Ferdinando militiam,
Ad Leopoldum usque protraxit.
Strenuam 50. annorum operam
In gravissimis bellis
Et expeditionibus praestitit.
Leopoldi auspiciis,
Poloniae, Daniaeque Regibus,
Coronas defixit.
Pluresque irrotaturus Palmas
Bellici sudoris imbre,
Vistulae eas

Arabonis, Danubii, Moeni, Rheni,
Balticique maris plantavit in rippis,
Fractis eorum cornibus.
Bajulare jubens Exercituum juga,
Thracia Luna,
Bellici lituli carminibus excantata,
Barbarorum acinaces,
Germano chalybe hebetavit.
Per suffocata aquis cadavera,
Saliens in Tryumphos,
Afflatos
Rebellionis turbine subditos,
Ne excrescerent in aperta bella,
Sedit rebelles meti,
No subverteretur Germaniae Cardo,
Et Romani Imperii Cataractae
Neruerent,
Ferreos pluteos objecit, et valla,
Hector in bello,
Janus in pace,
Inter Politicos Christianus,

Digitized by Google

Inter Aulicos pius,
Fortunatus sine ambitione,
Sine superbia eruditus,
Sine Supercilio prudens,
Multorum Annos,
Plurimorum Gloriam supergressus,
Nihil sibi,
Omnia Reipublicae tribuens,
Nec Favori decessit,
Nec Invidiae,
Rarissimis Naturae dotibus
Subtili Spiritu,
Judicio defaecato,
Factis praeclarus,
Caesaribus tribus,
Toga, sagoque fidus, et charus,
In Bello fortis,
In Castris vigil,
In Tribunali propitius,
In Consilio Praesens,
In Praeside Sapiens,

Digitized by Google

Omnium ad bellum pertinentium
Moderator,
Sed maxime fili.
Honorum gradibus Annos,
Menses praeclare gestis
Dies pietate distinxit.
ILLE, ILLE!
Sideris instar
Ignicus coelo lucet adhuc terris,
In animis hominum colitur.
Vnius Uxoris Vir,
Sibi simillimi
Et trium filiarum Pater,
Anno Aetatis 72.
In Senectute bona,
Coelitum Auctor,
Terrestrium Satur,
Haemorrhoidum fluvio
Lincii extinctus
XVI. Octobris Die
Plenus Dierum,

Digitized by Google

Plenus honorum,
Cæsari fidus,
Regibus laudatus, utilis Orbi,
Injurius nemini,
Magno sui relicto desiderio,
Viennam deductus,
In Societatis Jesu templo
Quiescit in Domino.
Pie Jesu Domine dona ei requiem
sempiternam Amen.

Minden kegyes olvasó, úgy reménylem jónak fogja hagyni, hogy ezen nagy érdemlő, híres nevezetes, és feledékenységet soha nem érdemlő Fő Vitéznek, és Hertzegnek életét munkám' homlokára ki-tettem, reménylem is, hogy valamint gyönyörködtetést, úgy vitézi nagy tselekedetei álmélkodást, kinek kinek szívébe fognak okozni. Eztet el-végezvén, fel-tett tzélomhoz közelítek, és Gondolatimat következőképpen terjesztem Hazám' Iffjai' eleibe.

Digitized by Google

ELSŐ GONDOLAT,

A' Háborúról.

Mihent a' nagy Úr Isten öröktől fogva el-végezett tetszéséből e' világot teremtette; teremtette abban a' minden állatok között leg-nemesebb, leg-főbb, leg-szebb állatot is az embert. Kiki tudja, hogy első szülő öseink Ádám és Éva valának, kik Isten' parantsolatját által-hágván, nem tsak a' halandóság alá minden következendő maradékival, de ezen felül számtalan emberi gyarlóságoknak is alája vetettettek. Azon Isten' parantsolatjának fogadatlansága, eredendő bűnnek neveztetik, és ugyan ezen bűn okozza, hogy minden ember abban születtetik, és ostorúl minden féle gyarlósággal ruháztatik fel, azért is egygyike

Digitized by Google

fel-fúvalkodott, kevély, nagyra vágyó, másika telhetetlen, más' javára ásítozó, és aztat kívánó, harmadik, mérges, haragos, dúló fúló; negyedik: hazug, irígy, Istent káromló, morgó, Felebaráti szeretet nélkül való. Mind ezekből mi következik? Nem más, hanem Per, patvar tzivakodás, és végtére háború. Nem vóltak több magzatjai elein ten első szüléinknek, tsak Ábel és Kain, még is mindjárt ezek között is háború támadott, meg-ölvén Ábelt Kain; azon időtől fogva soha az emberi nemzet között meg nem szünt a' háború. A' szent Bibliában kiki olvashatja Moizes' idejétől fogvást menynyi háborúk nem vóltak, ezekkel különösen a' Királyok' könyvei tele vannak. Már akkor is vóltak nagy és vitéz Vezérek, a' kik most Feld-Marsaloknak neveztetnek, úgymint: Moizes, Dávid, Józsué, Sámson, és sokak mások. Fegyverekben öltöztetett Hadi Seregek, (Ármádák) hogy vóltak, azon szent könyvben kiki fel-találja; sőt Sámsonnak egész Légio Rókái is vóltak, kiknek farkokra égő fáklyákat kötöztetvén, a' Filisteusok' mezejit égettette. Azon időkben sok szerentsés és szerentsétlen véres ütközetek is tartattak. De mind azon által azon fent nevezett Feld-Marsalok között Sámsont, bár őtet az Úr Isten nagy erővel

Digitized by Google

áldotta is meg, leg-gyengébbnek vóltnak lenni tartom közöttök, mert ámbár ő edj szamárnak álla' kaptzájával sokFilisteusokat meg-ölt is, még is edj gyenge Leánytól meg győzettetett. Ezen meg-győzettetéséről, edj képe alatt, ezen jeles Deák Verseket olvastam:

Samson eram totas, qui stravi dente Phalanges,
Me stravit tonsis, una Puella, comis.

Ha a' világi Hiſztorikusokat valaki olvaſſa, ezekben is ſemminémű dolgokról, annyi tudósítást nem fog venni, mint a' háborúkról. Gengviſz Khán, Tamerlán, Kulikhán, Mahomet, Oſzman, Énéas, Nagy Sándor, Hannibál, Scipiók, Július, és Nagy Károly Csáſzárok, Áttila, Árpád, és ſok ſzáz illyen Vitézeknek háborúival vannak azok bé-töltve. Nem is lehet más képpen. Mert a' mint feljebb meg-jegyzettem, minden ember gyarlóſág alá vagyon vettetve, ezen törvény alól á' Monárkhák is nintsenek ki-véve; azért is edjike Bírodalmát akarja ſzaporítani, azért-is háborúval a' gyengébbet némelly Tartományjának el-veſztésére kénſzeríti. Másika Fegyver által el-veſztett Orſzágát, ugyan Fegyverrel kívánja viſzſza nyerni. Harmadik nyughatatlan ſzomſzéd Fejedelmén boſzſzút akar állani. Negyedik jó barátſágban és ſzomſzédſágban élő Fejedelemnek

segítségére kíván menni. Gyakorta a' föld-népe is, a' kegyes Fejedelem' uralkodása alatt kintseket gyűjtvén fel-fúvalkodik, és szabadságnak színe alatt maga' Fejedelme ellen igazságtalánúl fegyvert fog. De ollykor ez, Fejedelmének despotikum uralkodását nem viselhetvén el, a' nyügöt lábaikról, az igát nyakaikról fegyverrel kéntelenítetik le-hányni. Mind ezekből tsak a' következik, hogy az emberi gyarló nemzet, világ' kezdetitől fogvást tartott háborút, és annak fogytáig tartani fog. Böltsen nevezte tehát azon Filózofus a' háborút szükséges roszhak; a' miről felőle illy Definitziót tett: *Bellum est malum necessarium.* Nintsen is a' dolog másképpen, mert akármelly részén a' világnak a' Márs' Zászlói lobognak, mindenütt az inség, és mindenféle dolgokból származható rosz uralkodik, a' melly nem egyebet okoz hanem a' rakott városokat kintseitől, a' Polgárt élelmétől meg-fosztja, a' kereskedést, föld-mivelést tehetetlenné tészi, végtére elpusztítván minden megyéket, nem elég hogy a' Lakosok' szemeiből könyveket présel-ki, de ezen felül éhségre, mirígyes döghalálra juttatja őket, úgy annyira, hogy sem Jób, sem Jerémiás Pátriárkháknak panaszszai nem elegendők ezeknek satisfaktziójokra s meg elégítetésekre, nem is ok

Digitized by Google

nélkül választotta magának Dávid Király az Angyal által nékie jelentetett Ostorának, inkább a' dög halált mint sem a' háborút. Melly haszontalan fogott ama meghalálozott nevezetes Franczia Országának Miniſztere Vergennes azon munkájához, a' mellyel végben akarta vinni, hogy egész Európai Monárkhák között, ſoha többé háború ne légyen, hanem örökké tartandó edjességben öljenek, ki ki láthatja; mert ha ezen igyekezetét tökélletességre kívánta hozni, elébb a' Monárkháknak Paſſióit, emberi gyarlóſágait, ſemmivé kellett vólna nékie tenni, de mivel ők is Ádám' maradéki; ez lehetetlen, és így Vergennes is, a' Levegő égben kívánt várakat építeni. Mi ennek nagyobb bizonyſága? nem más hanem az, hogy az Ottománni hatalom mostan is Felſéges Csáſzárunkkal, és a' Mosqua Czárnéval vérzengő háborúban vagyon, de itt a' leg-nagyob Bóldogſág az, hogy a' Barbarus és Pogány Nemzetek, egyedül magok ſokaſágokban, heves és hirtelen reá ütésekben vetik teljes reménységeket; a' Kereſztény, és minden igaz jó erkölcsökkel tündöklő nemzetek pedig bíznak magok bátorſágokban, és hadi gyakorlásaikban, mellyekről ez után fogok ſzóllani.

Digitized by Google

MÁSODIK GONDOLAT.

Az örökké állandó Armádának haſznáról.

Soha ezen gondolat és kérdés, hogy tudni illik: szükséges é örökké állandó Armádát edj Fejedelemnek tartani, elmémbe nem öttlött volna, ha önnön magam nem csak edjszer, hanem többször nélly magokat hánytató Politikusnak, kiknek latban lévöktöl annak kárhoztatását nem hallottam volna, minémü okait adják Ideáiknak; arról alább, de nem kis meg-tzáfolásal fogok szóllani, addig is az örökké tartandó Armádának haſznáról ezeket mondom:

Láttuk feljebb, hogy világ' kezdetitöl fogvást voltak háborúk, és annak el enyészésig meg lesznek is szünnek lenni. Méltán tehát minden Monárkha tarthat; hogy néminémü okokra való nézve, ne találtán valamellyike szomszédos Fejedelmek közzül meg ne támadja, és készületlen ne találja: ha találtán ez nem történne is, köteles még is minden Fejedelem maga' Monárkhiájának Polgárit csendességben, meg-edjesülésben, és edjmás között viszontagló szeretetben tartani, de mind ezeket soha fent nem tarthatja, ha ollyan eszköze nem lészen, a' mellyel mint

leg-

leg-erősebb fenyítékkel az egyenetlenségnek, tzivakodásnak konkolyát ki-írthassa, a' pártolásnak tüzét, még szikrájában elólthassa, és a' gyülölségnek mételyét elnyomhassa. Mi neve tehát azon fenyíték' eszközének? nem más, hanem: Örökké állandó Ármáda.

Az illyen Monárkhiát, a' melly állandó hadi sereget tart, mind Ellensége, mind Barátja tiszteletel nézi, és mindenkor olly karban vagyon helyheztetve, hogy az: békességét fent tarthatja, vagy leg-ottan háborúhoz foghat, ellensége' szándékát meg-előzheti, avvagy is aztat akadályoztathatja, hogy selette hatalmas ne légyen. Illy okokra való nézve segítették a' Rómaiak a' Mamertinusokat a' Kartágóbéliek ellen, a' Kórinthiusok is szemekre hányták a' Spartabélieknek, hogy Athenienſisek' erejét nagyra engedték nöni. Az ollyan Monárkhia az idönek mivóltát is maga' haſznára fordíthatja. Haſznál illyen Monárkhia szomszédjának is, ha ez ötet segítségül hívja. Mindenek felett pedig maga' ellenségét meg-ronthatja, különösen akkor, a' midön észre veszi, hogy az ö' dolga rendetlenségben vagyon. A' Törökök leg-inkább vígyáznak erre, és valamelly Keresztény Fejedelemre akkor szok-

Digitized by Google

tanak ütni, a' midőn Birodalmának rendetlenségét bizonyosan ki-tanúlják.

De ide tészem aztat is, hogy az állandó Ármádának régi próbáltt vitézekből kell állani, és ha illyen Ármáda kéznél vagyon, ez neveztetik valóságos és halhatatlan Ármádának. Valóságosnak! mivel régi Katonái, a' mellyek tagjai, próbáltt, válogatott, és a' kemény fúlyos fáradtságokhoz szokott, és meg-edzett nép. Halhatatlannak, mivel ez hasonló azon 10000. Persákhoz, a' kik örökké tartattak, és a' kik közzé tsak akkor adattatott Rekruta, (új katona) a' midőn valamellyike meg-ölettetett, vagy is természetes halállal ki-múlt, avvagy úgy meg-élemedett, hogy az aggottság tehetetlenné tette a' hadi munkáknak folytatására. Ezek soha magokat ellenségei előtt viszsza nem vonták, és Persák lévén, azon Franczia szavat (Retirade) nem értették, ellenbe a' melly ellenségre reá ütöttek, azokat sudoriferum-por nélkül a' halálos verejtéknek izzadására juttatták. Ezeknek ez vala imádságok a' Hartz előtt:

A' ki e' világot teremtetted, hatalmas vagy! Te parantsolsz a' Fejedelmeknek, és Tengereknek is, Te rendelsz a' háborúkban is mindeneket, és mindenütt akaratod szerint folynak mindenek: akar-

Digitized by Google

jad; kérünk tehát, aztat is, hogy mi ſoha fiatal ellenſéggel ne ütközzünk, mert gyilkoſság a' tudatlanokat meg-ölni, és ſzégyen embernek gyermek' vérét ki-önteni; bízunk jóvóltodban, hogy örökké olly vitéz ellenſéget állítaſz elönkbe, kik már a' háborút régtöl fogva gyakorolják, és a' kiknek meg-győzése, ditsöſégünkre, és a' Te' áldozatodra légyen. Amen.

Illyen Ármádától függ a' Bírodalom' és Haza' bátorſága, ez a' meg-betsülhetetlen java és kintse az Fejedelemnek.

A' Felſéges Auſztriai Háznak is Ármádája ſok eſztendök' folyása alatt, illyen régi ſok ütközeteken, tsatákon által mentt, és ſok féle ellenſégeken diadalmaskodó próbáltt vitéz katonákból állott, de az 1763. EſztendöbenHubertsburgbanSzaxónia' Országának edjik városában, Elſö Fridrikkel Prussiai Királylyal meg-esvén a' Frígy, ſok Proprietáriusok és Obesterek, az öreg Katonákat Regimentjeikböl kimustráltatták, el-botsátották, és azoknak üres helyeit mind ifjú emberekkel töltötték meg, ſöt még az öreg vitéz, és a' hadi ſzolgálatot értö Fö Tiſztekkel is hívataljokat el-adatták, vagy is minden módon ſok féle ſzín alatt anynyira vitték, ha jóval nem lehetett, fortélyos üldözésekkel

Digitized by Google

is, miglen nyúgodalomra, Pensióra (az az: Kegyelem bérre) magokat nem adták: ezeknek pedig helyeikbe szépen felbodorított hajú, finynyásan lépő, Francz nyelvet beszéllő, és taktusra ékesen tántzoló Úrfiakat, vagy ezekhez hasonló Ifjakat iktattak bé. Szép bizonyára illyen Ifjakból álló Seregre, Regimentre nézni, mert kiki úgy képzelheti azt, mint edj virágokkal teljes kertet, vagy is hímes tojásokkal s meg-aranyozott bokrétákkal tetőzött Mátka-tálat, kiknek látása a' szemeket tsiklandoztatja. De kérdés: hogy az illyen ifjúságból álló Sereg két három táborozás (Kampamentum) alatt is fog é Fejedelmének haſznot tenni, vagy inkább tetemes kárára fog lenni. Én ugyan ellenkezőt tartok. Való ugyan, hogy gyermekből válik az ember, de ezen példa-beszédnek értelme a' háborúságban nem áll meg, mert itten mindjárt ember kívántatik a' gátra; mert máskép a' háborúnak özöne, tsak sok esztendők múlva helyre hozható károkat fog okozni. Első Péter Mosqua Czár, a' midőn XII. Károly Svéczia Király majd mindenkor háborújának elein népét verte, ölte, s rontotta, mondotta ugyan, a' midőn edj hír a' másikát érte, hogy tudni illik: Károly öli, fogja, üzi, kergeti, népét, hogy hadd ölje, hadd üldözze,

Digitized by Google

majd az én' Ármádám is maga' kárán megtanúlja a' haborút folytatni. Nem is ok nélkül mondotta ő eztet, mert Monárkhiáját tsak akkor kezdette erős lábra állítáni, és Ármádáját foglyosítani, és jó rendbe hozni. De edj régen álló Monárkhia, a' kinek Ármádája is régtől fogva próbáltt vitézekből áll, nagyon hibázik, ha aztat Ifjúsággal abajdotztzá tészi. Méltán ide iktatom azért aztat is, hogy kevés hetek előtt edj bizonyos jó Barátomnak, ki is a' múltt nyáron vitézül viselvén magát, Felséges Urunk ezres Kapitányságra (Obrister) fel-emeltetvén, érdeme szerint, meg-nyertt hívatalját levelemmel üdvözlöttem, így felelt: Az Egek után köszönhetem én eztet azon régi öreg vitézekből, mint anynyi Spártabéliekből álló Batalionnak, * és magam' Diviziójának, a' mellyben még sok öreg Katonáim lévén, úgy viselték magokat, mint az Oroszlánok, és a' Kartátsoknak s a' t. Bizonyság tehát jó Akaróm' levele is, hogy melly jó, és hasznos légyen az ollyan hadi sereg, a' melly régi próbáltt, és meg-keményedett

* Azon Batalion, a' második Gvarnison Regementinek edjik Batalioma, a' melly régi Huszárokból állíttatott fel, kik lóháton nehezen szolgálhattak a' Regimenteknél, és mintedj nyúgodalomra oda adattattak.

Digitized by Google

katonákkal bővelkedik. 1777. eſztendőben ki-lobbanván a' tudva lévő utólſó Pruſzſzus háború, Felſéges Urunk, edj bizonyos Magyar Lovas Regement előtt megállván, annak Obersterét így ſzóllítá-meg: Oberster Uram! ſok öreg katonái vannak é meg? Kire felelvén az Oberster, hogy minden Eskadronnál 60, 70. vólna, nagyon meg-örült a' Fejedelem, és teljes meg-elégedéſsel ezeknek ſzámát Feld-Marſchal Laſzci ő' Extzellentziájának mondotta. Ha valaki azzal kívánna meg-torkolni, hogy az öreg vitézekből álló Ármáda tehetetlen, mivel a' vénſég betegſég. De igen könnyű erre a' felelet; mivel én nem értek oljas öreg Katonákat, kik öregſégek miatt éppen tehetetlenek, hanem ollyanokat, kik ámbár ősſzbe tsavarodottak is, még is nyers, tehetős, egésſéges és pozsgás emberek; aztat ſem mondom, hogy rekrutázni ne kellesſék; mert valamint az erdők el-fogynának a' fejſzék' vágásától, a' forgó ſzelektől, mellyek a' fákat rakásra döntik, úgy ſzintén a' belſő rothadástól, taplózástól, ha a' törzsökök új ſarjazásokat, növéseket nem hajtanának: úgy az Ármáda is ſemmivé lenne, ha örökké abban tsak azon emberek tartatnának, a' mellyekből edjſzer fel-állíttatott. Minden embernek a' halál az ő' zsóldja, ſenki nem

Digitized by Google

élhet örökké, és így az öreg katonák közzül is, ki az ellenségtől ölettetik meg, ki természetes halállal múlik ki, ki öregsége miatt, vagy is sebei miatt elégtelenné tétetik a' szolgálatra. Ezen utólsóknak azon felül, hogy vitézi borostyánt érdemlenek fejekre, tartozik a' Fejedelem, avvagy a' Bírodalom, kiknek óltalmazásokban meg-bélyegzettettek, betsületet, és elégséges hóltig való zsólddal, és nyúgodalmas lakásokra rendeltetett hajlékkal. És ezeknek helyére szükség Rekrutákat fogadni, a' kik a' meg-maradott, és az Ármádánál szolgáló öreg vitízektől, a' szolgálatot, hadi gyakorlásokat (Exerczitium) meg-tanúlhassák, az Ellenséggel való ütközetekben általok vezéreltessenek, és mind anynyi mesterektől méréssséget, és bátorságot kaphassanak. De még is szükséges dolog, hogy sokkal több öreg katonákból álljon edj Ármáda, mint sem Rekrutákból; mert másképpen valamint azon erdő, melly fiatal fákból áll, tserének, vagy tsak bereknek neveztetik, úgy azon Ármáda is, melly tsupa Rekrutákból álló vólna, nem neveztethetik Ármádának, hanem tsak Ármádátskának. E' mellett valamint idővel a' vessző kből szaru-fák, több idő' múltával oszlopok, es gerendák vállnak: úgy ezen Rekrutákból

Digitized by Google

is idővel jó Vitézek, Fő-Tiſztek, végtére Generálisok is fognak válni. Semminémű tudomány nem mehet hirtelen tökélletesſégre, főképpen a' hadi tudomány, ez ſok eſztendők alatt való gyakorlást és próbát kíván; még a' nap is ſokáig főzi a' minerát, míg az aranynyá válik, és valamint feljebb ki-tettem, úgy mostan is ide téſzem, hogy az illyen általam le-ábrázoltatott Ármáda, bástyája a' Bírodalomnak, és meg-betsülhetetlen java és kintse a' Fejedelemnek.

Jól, böltsen is mondotta Leó Csáſzár aztat, hogy két Eſzközök légyenek, a' mellyek a' Bírodalmat fenn-tartják, az elſő a' ſzántó-vető ember, mivel ez aztat táplálja; a' második: A' jó próbáltt, ſzolgáltt hadi Sereg, a' melly aztat minden veſzedelmektől óltalmazza.

HARMADIK GONDOLAT.

Ugyan azon Dologról.

Annak, a' ki a' háborút kezdi, az a' tzélja, hogy ő a' maga' ellenſégére a' mezőben reá üthesſen, reája ütvén az ütközetet meg-nyerhesſe. De ugyan megtsalja magát az ollyan vezér, diadalmat reménylvén, ha az ő' Ármádája merő Ifjúſágból és nem próbáltt régi vitézekből áll:

Digitized by Google

mert ezek ámbár edj helyről más helyre vállokon a' fegyvert hurtzolni fogják is, de még is edjütt lévén, az illyen Ármáda tsak nevét fogja viselni az igáz Ármádának, sőt még tsak próbálni is valamit az illyenekkel nem fog bátorkodni. Soha sem Scipio, sem Július Császár, sem Vegétzius ollyan nagy dolgokat nem tehettek vólna, ha az ő' seregeik régi gyakorlott Vitézekből nem állottak vólna.

Idő kívántatik ahhoz, míglen edj Ármáda a' hadi mesterséget meg-tanúlja, még több, míg az a' háborúra alkalmasnak tétettetik, és még sokkal több kívántatik, míglen annak emberei öregekké, és magok mesterségeket értőkké lehetnek. Minden mesterség, a' melly a' tetmészetet követi, nem jut ugrásokkal, hanem garáditsról garáditsra váló lépésekkel tökélletességre; de az első fundamentumot tejendő választásnak jónak kelletik lenni, mert a' rosz matériából jó formát nem lehet önteni, azért is a' szép Rekrutáknak, szép ábrázatú, deli termetű, ép és egésséges Ifjaknak szükség lenni, ezeknek mesterei is, a' hadi gyakorlásokban tanúltak legyenek, és ollyas emberek, a' kik sok ütközeteken általmentek, mert a' Filózofusok' mondása szerint: Ex actibus generantur habitus. A' hadi mesterségben is senki nem lészen erős,

ſzüntelen való gyakorlás nélkül, ſöt a' katonának ſzükſéges ſokáig élni, és ſok veſzedelmeken által menni, míglen valóſágos katonává válik. A' Rómaiak, a' kik anynyi ſok idegen nemzeteket meg-hódoltattak, edjkor a' fegyver gyakorlást a' pad alá tették, álmosſá, gondotlanokká lettek, de ellent ſem álhattak mind addig Hannibálnak, míglen ſok veſzteſégek és ſzerentsétlenſégek után, az általok el hagyattatott hadi mesterſéget a' régi lábra nem állították. Hát miket nem tett vólna Hannibál, ha ollyan nemzettel lett vólna dolga, a' melly terméſzettől nem lett vólna olly bátor, mint a' Rómaiak valának. Ha ezeket ki-ki jól látra veti, által fogja látni, melly hathatós légyen ezen oktató régula.

Ha edj Ármáda mindenképpen jó karban vagyon, ennek árnyéka alatt virágzanak mindenféle Tudományok és mesterſégek, és a' kereskedés; mihent ez rendetlen és erötlen, nintsen a' Bírodalomban, ſem bátorſág, ſem hatalom, nintsen ditsö hír és nagy név, ſem pedig Vitézſég. Senki ſe is hízelkedjen magának, hogy ha békeſég vagyon is, még is valóſágos békeſége vólna; mert ámbár az illyen Monárkhia ſenkinek ſemmit nem árt is, éſzre vévén erötlenſégét, bátortalanſágát valamelly ſzomſzédja, bizonyosan reá üt, és

Digitized by Google

gyenge kő-ſzálon építtetett nyúgodalmát földig le-rogyatja.

A' Római egyenlő Társaſág (Respublica) csak addig tartott, míglen a' Kárthágóbéliekkel háborúban vala. A' Monárkhia is Ármáda nélkül ſokáig nem állhat; ha ő másokra nem üt, tehát ezek ütnek reája; ha ez nem történne is, belső háborúſág támad fel ellene; mert valóſágos igaz az; hogy ſemminémű dolog a' nap alatt edj állapotjában meg nem maradhat, hanem vagy nőni kelletik nékie, vagy is alább ſzállani, s hanyatlani. És ámbár úgy tetſzik is, mint ha a' nap meg-állana, a' midőn Szolstitziumát éri, még is nem való, mert akkor is mégyen.

A' Filózofusok között is kérdés: azon kő, a' melly fent hagyíttatik, azon Czentrumban, a' mellyből le-felé fordúl, megnyugſzik é csak edj ſzempillantásig is, avvagy nem? De a' Politikusoknak okoſſai meg-edjeznek azon, hogy a' midőn edj Monárkhának edj telhetetlen, és Tartományok hódoltatására vágyódó irígy és hatalmas nemzetekkel, különösen a' Törökkel (a' kivel mostan is háborúnk vagyon) ſzomſzédſága vagyon, ſoha igaz bébeſſége nem lehet, ſzükſég tehát az ollyat le nyomni, vagy általa le-nyomattatni, meg-rontani, vagy általa el-pufztíttatni.

Digitized by Google

Végtére a' ditsőségét fegyverének homály fogja bé, ha a' Fejedelem maga' Birodalmát, tsak azon karban, a' mellyben vagyon, hagyni kívánja, vágy is, ha el-veſztett Orſzágaira gondatlan ſzemekkel nézni kíván, és azoknak viſzſza-nyerésekben nem iparkodik, ſőt még több tartományokkal is aztat ſzaporítani nem ſzándékozik. Mostani Friderikus Vilhelmus Pruſzſziai Király koránt ſem vólna most olly hatalmas, ha második Friderikus Király és Bátyja Potzdámban, vagy is Szanſzuſziban mulató lakóhelyében örökké tsak a' Flautetraversét fútta vólna. A' leg nagyobb Monárkhák azt tartották, hogy edj Fejedelemnek mindenkor fel-fegyveresíttetve kelletik lenni. Úgy is vagyon; mert mindnyájan fegyverek által emeltettek fel; ki-ki tudja, hogy mind Maczedóniai Nagy Sándor, Nagy Károly Csáſzár, mind Július Csáſzár, azok által bóldogúltak, és a' mint Voltaire írja, Mahomet is tsupán kardjával vitte fel olly hatalmaſſágra mind bírodalmát, mind vallāſát. Fegyverrel vették meg Eleink is kedves Magyar Hazánkat: úgy ſzámtalan más Nemzetek is.

Digitized by Google

NEGYEDIK GONDOLAT.

Az állandó Armáddnak tartása ellen való okok.

A' kik az állandó Ármádának tartása ellen puskáznak, de igen gyenge és erőtlen töltésekkel, azt állítják, hogy annak tartása el-viselhetetlen terhe a' Fejedelemnek, és az ő' Tárházának, mivel, úgy mond, annak Zsóldja nagy és sok, a' melly más köz és jobb haſzonra fordíttathatnék. Tovább, hogy a' hadi Nép maga' zsóldjával ſoha ſem elégſzik meg, hanem a' Pólgároktól minden-féle ſzín alatt edjmást ótsárol ki, mellyekből gyakorta tzivódás és ollykor vérontás is következik, a' melly erőſzakok nem kis fogyatkozására válnak a' Bírodalom' Lakoſinak.

Mind ezekre kéſz a' felelet; és aztat mondom, hogy látni való dolog, hogy minden Fejedelemnek vagyon Ármádája, a' mellyet koránt ſem azért tart, hogy Test' Őrizője légyen, mert arra más némű Vitézek' Serege állíttatott fel. Arra ſem tartatik, hogy az örökké tsak parádázzon, a' Fejedelem' ſzületése s neve napján, és új eſztendő' estvéjén tüzeljen; mert így valóſsággal edjet tenne a' Fejedelem azokra költvén, mintha tél-túl ſzórná azon zsóld

pénzt, és a' Miniſztériumja nem érdemlené még a' kenyeret is, ha ezeknek el-oſzlatáſát nem javaslaná. Kelletik tehát más okának lenni, hogy minden Fejedelem Ármádát tart? Vagyon is. Meg-mondottam fellyebb, a' hol első gondolatomat ki-tettem, hogy világ' kezdetitől fogvást vóltanak háborúk, és ennek végezetéig leſznek is; ſzükſéges tehát az Ármáda, melly hadi Rendnek is neveztetik, a' melly Rend leg-nagyobb tiſzteletre méltó; mivel ez valamint az Egyházi Rendet, úgy a' Pólgárit is (értem ezen a' civilis Rendet) magok állatjában-fent tartja, ez a' Királyi Thrónusnak leg-erősb oſzlopa, a' ſzorítja a' Fejedelem' fejébe a' Koronát, és kezébe a' Királyi Páltzát, ez Orſzágainak minden ellenſégi ellen védelmezője és paiſsa, és azokban lakó Pólgároknak bátorſága, ez plántálja azon ſzépen zöldellő terepély ágakkal bövelkedő békeſségnek fáját, mellynek árnyéka alatt mindenféle Tudományok, Mesterſégek, Kereskedések virágzanak, és a' mezők', ſzőllők' munkálásában meg-fáradott munkás kedvére nyugſzik. Igazán tette fel ezen Magyar Verseket edj valaki; hogy

Ha Hadi Rend nem leſz, Orſzágok el-múlnak,
Városok, Kővárak, Templomok le húlnak.
Hogy Király a' Király, a' Hadi Rend téſzi,
Azt is, hogy a' Népe ſőld' gyümőltsét éſzi.

Digitized by Google

Terhére sintsen ezeknek Zsóldja, sem a' Fejedelemnek, sem pedig az ö' Tárházának, mivel minden Fejedelem tsak olly számmal tart Ármádát, a' mellynek tartására Országinak jövedelme elégséges. A' Polgár mind Terméset', mind Ország' Törvényje szerint tartozik adót fizetni, mellynek némelly részit a' Hadi Rend' fizetésére igen hasznosan fordítja a' Fejedelem, mert ha éppen hadi Rende nem fog tartani, a' szomszéd Fejedelem, a' ki eztet lábon tartja, nem tsak Országait el-fogja pusztítani, azoknak Lakosit utólsó inségre hozni, de azoktól ötet egészlen meg is fogja fosztani, és így, a' mit a' vámon nyert vólna, a' harmintzadon duplán el-veszti, és ha hirtelen Ármádát kíván állítani, vagy is már fel-állított, gyakran míg a' fel-áll, az ollyan Fejedelmet az itt meg írt szerentsétlenség fogja érni, vagy is a' már fel-állított s Rekrutákból álló Ármádáját ellensége maga'tanúltt próbákon által-mentt Katonáival öszsze töri, semmivé tészi, és ekkor is azon siralmas történet lészen következése.

Hogy pedig sok katona maga' zsóldjával meg nem elégszik, és a' Polgárt minden fortélyokkal zsarolja. Meg engedem én aztat, hogy a' sok ezer katonák között sok tökélletlen természetüek is találkoznak:

Digitized by Google

mivel azokat külömb-külömb féle természetű Anyák szülték e' világra, de ki-ki aztat is tudja, hogy ha az illyen bé-vádoltatik, azon felül, hogy Zsóldjának el-vonásával a' kárt meg-teríttetik, még bőrivel is áldozik; és ha Fő Tiszt, gyakran hívataljának s betsületének el-veszтésével fizeti Intereszentziáját. Úgy látszatik énnékem mintha ezen ellenvetések némelly a' Politicumban helyheztettetektől származnának. De vajha! sok ezek közzül nagyobb vér szopó piótzái ne vólnának a' Polgárságnak, kiket a' Helységek kész ebéddel várnak, és ingyen edj helyről más helyre szekerezvén, addig meg sem indúlnak, míg meg nem ajándékoztatnak, még pedig napi Diurnumokon felül, hát még mit nem mivelnek az al-peresek között? de még is mentem őket ezen Deák Igékkel tudni illik: *Qui servit Altari, vivat ex Altari.* De aztat el nem hallgathatom, hogy Báró Trenk a' ki 'önnön maga is tagja ezen méltóságos Rendnek, még is azon Német versekkel írtt könyvetskéjében, mellynek Titulusa, Der Macedonische Held, az az: A' Maczédóniai Vitéz, az ezen hadi Rendben lévőket Privilegiátus Latroknak nevezi. De ha ugyan azon könyvetskéjében Dávidot, a' kit az egész Kereszténység'a'Szentek' számába tart lenni, Selmának

Digitized by Google

nak méréſzli nevezni, és a' Monárkhákat, Kártushoz edj nevezetes Frantzia Orſzági Latorhoz (ki is kerék törésſel végzette életét) bátorkodik hasonlítani, ki tsudálhatja, hogy a' Hadi Rendnek tagjait is Latroknak nevezi. De tudja a' világ, hogy miért büdös a' büdös babuk madár. — —

Ugyan azon könyvetskéjének elől-járó beſzédjében, akar tenni valamelly külömbözést a' hadi Rend' Tagjai között; de Verseiben ezen külömbſéget egéſzſzen eltemeti, nagyon közönſégesen ſzóllván; a' mellyekkel is nyughatatlan terméſzetét világ' eleibe terjeſzti.

Még edj okot adnak némellyek elő, hogy tudni illik az örökké állandó Ármáda pártütést tehet, és a' Bírodalmat ki-rabolhatja el-puſztíthatja. De ki nem tudja, melly nagy rendbe öſzſze ſzedett, és melly kemény fenyíték alatt nem tartatnak az Ármádák, különösen Felſéges Monárkhánk' Ármádája, még ſoha ſenki ſem látta leg-kissebb ſzikráját is illyen ártalmas tüznek ezen Ármádánál, nem olly zabolátlan Had ez, mint valaha a' Rómaiaké vala, a' melly ſok magok Csáſzárjokat meg-ölte, ſokakat a' Thrónusról le-vetvén ſetét tömlötzbe zárta, és negédes tetſzése ſzerint válaſztott Csáſzárt magának. Ez

Digitized by Google

a' nemes és tiſztelétet érdemlő Ármáda, a' mellyet a' betsület' pontoma vezet, a' melly nem tsak Ellenſégein Fejedelmének győzödelmes, ſőt Orſzágait is a' békeſség' olajfájának ágaival fedezi. Még Béts' Városában a' Granatérosſág ſoha úgy fel nem zendült, miht Konstantzinápolyban a' Jantsárſág gyakran késihez ſzokott kapni. Vagyon is olly kegyelmes Fejedelme, a' ki aztat olly jól fizeti, olly tiſztesſéges gúnyában jártatja, olly bőſéges kenyérrel táplálja, hogy éppen nem kénſzerítteti magaféle nyáját ſem puſztítani, ſem Orſzága s Fejedelme ellen pártot ütni.

ÖTÖDIK GONDOLAT.

A' Reduktziórol, vagy is a' Katonaſág' el-botsáttatásáról.

Meg-mutatván aztat, hogy az állandó Ármádának tartása el-kerülhetetlenül ſzükſéges, valamint a' Birodalom' bátorſágára, úgy a' Monárkha' Felſégének fenn-tartására, aztat vettem gondolóra itten, hogy a' midőn a' Fejedelemnek más Fejedelemmel háborúja vagyon, akkor majd mindenkor az Ármáda meg-ſzaporíttatik, és következvén a' békeſség, haſznos é, vagy is ártalmas légyen é a' Reduktzió? és ebben nyúgottak meg gondol-

Digitized by Google

kozásaim, hogy a' ſzaporítás, vagy is Augmentatio három féle, az edjike az, a' midõn az Infantériánál a' Kompániák, a' Lovasoknál az Eskadronok, tíz, tizenkét Katonákkal ſzaporíttatnak meg: a' másodika az: ha az Infantéria Regementek, edj Bataliommal, a' Gavaléria Regementek pedig edj Divizióval, vagy is Oſztállyal ſzaporíttatnak meg. A' harmadik pedig, midõn az Ármádánál edjnehány Fráj Khorok, az az: ſzabad nyereſéget óhajtó Seregek, és hadi Vadáſzok, Jágerek állíttatnak fel. Melly móddal állíttatnak fel ezek, és mi okokra való nézve, miképpen fizettetnek, melly ſzolgálatot téſznek, és minémũ alkalmatosſágokban, mind ezekrõl alább fogok ſzóllani. Addig is, míg tsekély gondolatimból ſzármazó ítéletemet a' Reduktzióról ki-téſzem, el nem hallgathatom ſzámos panaſzſzait Hertzeg Montekukulinak, ki is fájdalmasan elõ ſzámlálja még a' más Székulumban ditsõſſégesen uralkodó Auſztriai Háznak vóltt ſok véres háborúit, és azok' végével következett ſzintén anynyi Reduktziókat; kikrõl is így ſzóll:

Az elõbbi ſzázadban, majd minden háborúnak végivel el-botsáttatott redukáltatott nagy réſze az Ármádának, holott edj háború után, mindjárt más háború következett. 1666. eſztendöben Török háború

Digitized by Google

vólt, a' békesség' kötése után következett a' belső nyughatatlanság, tsak hamar ez után 1610. Esztendőben Negyedik Henrik Franczia Királynak nagyra ki-terjedhető félelmes szándéka miatt fegyverre kelletett vólna kelni. A' Cseh Országi háborúk kezdődtek 1618-ban, és a' békesség' gyümöltsét ézlettük tsak az 1650-dik esztendőben. Erre következtek a' Dániai, és Lengyel Országi háborúk, mellyek tartottak 1657. 1660-dik esztendőig. Itten is nyomba ezutan 1661. esztendőben a' Török háború követte eztet, melly is 1664. esztendőig tartott. A' Francziák bé-ütöttek 1657-dikbe Flandriába. Végtére Hazánkban lobbant ki a' tüz. Már tehát kinek kinek ítéletire terjesztem, ezen esztendök' folyása alatt menynyi békességes időt számlált az Ausztriai Ház; és még is minden békességet követte az Ármáda' nagy részének reduktziója. 1650-ben egy része el-botsáttatott; és már 1655-ben ezek' helyekbe újjak fogattattak. 1660-ban némelly Truppok elereszttetek, és 1661-ben másokat kelletett állítani. 1662-ben megint el-botsáttattak. 1663-ban nyakra főre kénszerittettek verbuálni. 1665-ben nagy Reduktzió vala, és 1670-ben éppen ollyan nagy Rekrutázás. 1668-ban tsak ugyan ki-obsitoltattak, és 1670-ben sietséggel szedettettek az új katonák. Így foly-

Digitized by Google

ván a' dolgok azon időben, nemdenem minden vóltaképpen által fogja látni, hogy azon sok Reduktziókra, és azokat követő új fogadásokra, sokkal nagyobb költség kívántatott, mint az állandó Ármádának el-tartására ki-adni kelletett. Eddig tartanak azon nevezetes Hertzeg Montekukulinak panaszszai.

Én is, a' ki ezeket írom, mint bizonyos dolgot ide tehetem, hogy miólta a' Dítsősséges Ausztriai Ház' Sasának szárnyai alatt 1743. esztendőtől fogva szolgálok, tsak Kavalléria Regementeket, könnyű, és nehezeket tizen-hármat láttam redukáltatni, és ezen idő alatt az augmentátziók, és a' békességben az apróbb Reduktziók majd mindenkor szokásban vóltak. Nem tsak tapasztalható, de kézzel fogható dolog is az, hogy ebből kettős kár következik: az első, valamint Hertzeg Montekukuli igen jelesen ki-tette, hogy a' gyakran való Reduktzió, és hasonló szaporítás, augmentátzió, sokkal többe telik az örökké való Ármádának tartásánál, és nagy terhe a' Monárkha' Tárházának.

A' második kár pedig ez, hogy a' Reduktzióval a' tanúlt próbáltt, mindenképpen gyakorlott katonaság botsáttatik el, és ezeknek fogyatkozása nevendék, nyers tudatlan, és még gyenge Ifjakkal pótoltatik ki, a' kik (mint fellyebb mon-

dottam) míglen meg nem tanúlnak, meg nem folyosíttatnak, gyakorta nagyobb kárt okoznak, mint haſznot, ét gyakran azon kívül, hogy a' reájok tett költſég füstbe mégyen, harom anynyit is tenni ſzükſéges, és még is a' kívántt tzélhoz jutni még nem engedödik.

A' mostanában ditsöſſégesen uralkodó Felſéges Fejedelmünk, jól által méltóztatott látni, hogy a' Reduktziók nem kis fogyatkozást és kárt okoznak magok után, a' midön 1778. eſztendöben azon tudva lévö rövid Pruſzſzus háború ki-ütvén, maga tapaſztalta, hogy az Ellenſég' Kavalléryája 62. Eskadronyokkal erösebb vala az ö' Felſége' Kavalléryájánál, azért is végképpen méltóztatta magát meg-határozni, hogy a' Projektánsok ítéletit nem csak meg nem fogja hallgatni, ſöt éppen megvetni fogja. Szívünk' nagy örömével is tapaſztaltuk, hogy mihent Felſéges Anyja ama' nagy emlékezetü Mária Therézia az Ármádát bölts kórmányozására végképpen bízta, leg-ottan minden Magyar Lovas Regementet edj oſztálylyal meg-ſzaporíttattatni méltóztatott. Mellyik igaz Hazafiban nem tapsolt a' Lélek, és kiben nem repdes ſzíve a' nagy örömtöl, mivel e' mostan folyó Török háborúban is kiki testi ſzemeivel látja, hogy látván ö' Felſége

Digitized by Google

Nemzetünknek ellenſége előtt vitézi viseletjét, minden Infantéria Regementet edj Batalionnal, az Lovasokat pedig edj Divizióval Nemzetünknek nagy ditsőſségére meg-ſzaporíttatni méltóztatott. Melly népnek ſzívét s karját a' nagy Úr Isten erősítſe, hogy ezek által, ő' Felſége Pogány ellenſégén győzödelmeskedhesſen, Orſzágait ſzaporíthaſſa, Hazánkat pedig úgy minden bírodalmait kívántt tsendes békeſſégre juttathaſſa. De hogy tzélomtól meſzſze ne távozzam, mostan már ſzóllok a' Reduktzióról.

A' midőn ſzükſégképpen a' háborút a' békeſség ſzokta követni, nem gondolom, hogy a' mostani Világnak környülállásſaira való nézve, találtatna olly Fejedelem, a' mellynek háborúját békeſség követvén egéſz Ármádáját redukáltatná, mivel az illyen Fejedelem hasonló vólna azon Királyhoz, a' mellyet a' Schak Játékban Roy depoulének neveznek, mivel ez mindenképpen tehetetlenné tenné magát, és Orſzágának végſő kapujára ezen Deák verſet írattathatná fel más Fejedelem:

Succeſſere novi, veteres migrate Coloni.

A' mi' kegyelmes Monárkánknak a' Menyei Felſég ſok ſzép termékeny, és minden ember' élelmére bővölködő javakkal, erős, ſzép, és ſzámos népekkel meg-

Digitized by Google

töltött Országokat vetett birodalma, s kormányozása alá, ezeknek fenn-tartására, és virágoztatására tart ollyan nagy gyakorlott, és vitéz Ármádát, a' mellynek nem hogy más Fejedelemé párja lehetne, de egész Európában ehhez tsak edj is magát nem hasonlíthatja. De még is valamikor ö' Felségének háborúja vagyon, kénteleníttetik eztet meg-szaporítani, valamint más Fejedelmek is háborújok lévén, eztet tselekeszik. Ezen szaporítást tehát békességnek idején bízvást redukáltathatja ö' Felsége, mert ha edj Kompániától el-esnek 10, 12. emberek, és edj Eskadrontól szintén anynyi, tsak úgy fog látszattatni ezen fogyatkozás, mintha a' Dunából anynyi tsepp vizet valaki ki-merít, mert a' Lovasoknál, még-marad az Eskadronyoknál 170. régi ember, és a' gyalog Kompániáknál még több, és így meg-marad a' jó fundámentom a' sok próbáltt vitézek' sokaságával; háború támadván enynyi kevés Rekruták tsak olly különbséget fognak okozni, mint a' nagy erdöben a' meg-élemedett fák között 10, 12. fiatal fák okoznak. Minden szabad Khórusok is el-botsáttathatnak; mert ezek úgy sem gyakorlott állandó Truppok, és mivel tsak a' Regementek' megkíméltetésekre fogadtatnak, soha azok' megtartása fel nem tétetik, és mindenkor talál-

Digitized by Google

tatnak ollyanok, kik örömest háborúnak idején illyen Truppokat fognak fel-állítani. A' Jágerek is el-botsáttathatnak, mivel ezeket is könnyü fel-állítani, másképpen is ő' Felségének számos állandó Sarf-fitzei, vontt lyukú fegyverrel élesen lövő puskásai a' Székely, Oláh, és Horváth gyalog seregeknél tartatnak. A' Borbélyokról, sütőkről, kotsisokról, béresekről itt nem szóllok, mivel ezek nem szolgálnak fegyver alatt az Ármádánál.

HATODIK GONDOLAT.

A' Török Armáddról.

Én ugyan elől járó beszédemben megmondottam, hogy én a' Török Birodalomnak Statisztikáját nem írom, éppen nem is, hanem az Armádájáról gondolkodván kénteleníttetem az ő' katonaságának neméről, számáról, el-tartásának, fogadásának módjáról, nem éppen hosszasan de ugyantsak néminémü képpen szóllani.

Sokan olj vélekedésben vannak, hogy a' Török Szultánnak nintsen állandó Armádája, és békességben más hadi népet nem tart, tsak edjnéhány ezer Jantsárokat, és a' midőn háborúja vagyon, akkor a' ki tsak lóra ülhet, minden Basaságokban lora ül, és ezen seregek, magok Basáival a'

Digitized by Google

nagy Vezérhez tsatolják magokat. Ez éppen oljan szokás vólna, mint régenten Hazánkban, a' személy szerint való fel-állás (*Personalis Insurrectio*) és a' Lengyeleknél az egész népnek köz mozdulása (*Communis motus*) vala. De a' ki a' Törökökről így vélekedik, felette balúl, és hibásan vélekedik, mert a' Török Birodalom, mindenkor lábon tart olj erős Armádát, hogy Európában edj Fejedelemnek sintsen ilj nagy számu hadi Serege, sőt ha nem a' leg-kisebb Fejedelmek közzül, ketten öszsze kaptsolnák is magok hadi népét, még is kételkedés, ha ezen két edjbe vónott Ármáda lenne ë anynyi számmal mint a' Töröké: hogy pedig a' Török Ármáda olj felette nagy számú, ez az oka: Az egész TörökMonárkhiában, semminémű más Rend nem betsültetik, tsak a' hadi Rend: és senki más úton nem juthat valamelj nagy Tisztséghez, Hivatalhoz, Gazdagsághoz, Tísztelethez, Urasághoz, edj szóval leg-kisseb szerentsét sem tehet, ha Mars Istennek ösvényjén nem fut. Ellenben a' kiknek ezen élethez hajlandóságok vagyon, magokat alkalmaztatván elő menetelek' elnyerésekben tsalhatatlan reménységet vethetnek. Méltán is a' melj ditséretet ád Vegetius Lacedémoniaknak, mostanság aztat a' Törökök érdemlik.

Digitized by Google

A' nagy Szultánnak Országlása kegyetlen, azért is neveztetik Monárkhiája Despotikának, de felette nagy; ki tsudálhatja tehát, hogy oly nagy számú Armádát örökké lábon tart, a' melyel mindenkor, a' mikor akarja, szomszéd Keresztény Fejedelmekre rohanhat, vagy ha ezek ellene háborút indítani kívánnak, szándékokat észre vévén, edjbe Országát határit védelmezheti: és hathatósan magát oltalmazhatja. Valamint a' Keresztény Fejedelmeknek hadi Testjek (*Status militaris*) vagy állatjok, két részre vagyon osztva; úgy szintén a' Töröké is, tudni illik: a' Földön és vízen háborúskodókra. A' Földön háborúskodók megint két részre, úgy mint Lovasságra (Kavalleriára) és Gyalogságra (Infanteriára.) Mind ezeket két móddal fizeti: edj részét fizeti, a' Birodalomi kints Tárházból kész pénzzel, más része pedig Tímárból táplálja magát.

Ennek meg-értésére szükséges tudni: hogy a' midőn a' Törökök valamelj Országot Fegyver által el-foglalnak, ők aztat szakaszokra osztják-fel, és minden szakaszt Tímárnak neveznek, ezen Tímárok közzül edjike nagyobb a' másikánál, következés képpen edjike több jövedelmű a' másikánál. Ezeket adják ők azoknak, kik háborúnak idején vitézségekben meg-kü-

Digitized by Google

lömböztették magokat, a' mint is: a' kî közzülök jelesebben viselte magát, a' nagyobb Tímárt nyeri a' másika elött, ezek hívattatnak Tímarotoknak, és élnek a' magok Tímárjok' jövedelméből. Mihent valamellyike ezen Tímárotok közzül megtalál halni, leg-ottan mások kéréssel járúlnak Tímárjának el-nyeréséért. Hasonlítani lehet ezeket a' Római Kolóniákhoz, és Német Országi Feudumokhoz, vagy is a' Lengyel' Staroſztájokhoz, a' mellyeket ők *Panis bene merentium* neveznek, ugyan csak ebbe vagyon még is edj kevés külömbség, mivel a' Lengyel Király adhat Starostiát annak is, a' ki a' Politikus Státusban magát külömbözteti, nem csak a' hadi Rendből valónak. A' Feudumokban is részesülhetnek a' Politikusok, de mindazonáltal mind a' két félnél a' Militáris Rend elsö tekintetben vagyon.

Azon Truppok, mellyek nem a' Tárház' Kintséből fizettetnek, neveztetnek a' Törököknél segítö Truppoknak, vannak ollyas segitö Trupjai is, a' mellyeknek fizetések nintsen, egyedül ellenségeiktöl kápot nyereségből élnek.

Mind ezen Truppok Jobbágyai a' Szultánnak, mivel egész Birodalmában Hertzegek, Grófok, Bárók, Nemesek nintsenek, hanem a' kik a' háborúban vitézül

Digitized by Google

viselvén magokat, Gazdagsághoz, Tisztelethez jutnak, azok tartatnak Uraknak; meg-halálozván, ha maradéki hasonló dolgokat végben nem viſznek, ezek úgy betsültetnek mint akármelly köz pór-parasztt Török; nints helye nálok, Hereditária Sukcesſziónak, hanem kit kit a' tulajdon vitézség és virtus nemesít meg. Hogy mindnyájan a' Szultán' Jobbágyai, innét is ki-tetſzik, hogy 1665. esztendőben, Griska, ki akkor Oláh Országának Hertzege, vagy is Vajdája vala, és a' Tatár Khán, minden jószágaiktól meg-fosztattatván el-üzettettek, Griska azért, hogy a' Lévai ütközetnél edjet értett vólna a' Keresztényekkel, a' Tatár Khán pedig, hogy engedetlen lett vólna. Illyetén büntetések, még kegyességek az Osmanniai birodalomban, mivel köz büntetés itten a' nagy Vezértől fogvást, a' leg-utólsó Basáig a' ſinórnak nyakra hurkolásával való meg-fojtás, vagy is a' bünös' fejének Konstántzinápolyba való hozattatása, azért is ha mindnyájan jobbágyok nem vólnának, nem vólna illy nagy hatalma a' Szultánnak rajtok. De hogy tzélomtól messze ne távozzak, szóllok az Osmani Ármádáról,

Leg-főbb, és leg-nagyobb tekintetben lévő Truppok ennél a' Jantsárok, ezeket leg-elsőben állíttotta fel első Amurath,

Digitized by Google

kik a' Töröknél Gengyiseri nevet (melly annyit tészen, hogy uj katonák) viseltek, és nem többen, hanem 8. vagy leg-feljebb 10000. számmal vóltak, és sok esztendőkig csupán a' nagy Szultánnak Test-Őrzői valának. Ezek mindnyájan Renegátus Keresztényeknek (az az Keresztényekből Törökké letteknek) Fiai, vagy is Keresztény Atyáktól adóba vett magzatok, kik Konstantzinápolyba vitetnek, és környül metéltetvén a' Szeralyba fel-neveltetnek, és közzülök a' leg-ékessebben termettek adattatnak közikbe, az alább valók pedig más udvari szolgálatokra alkalmaztatnak.

Itten is szükség meg-jegyzeni, hogy a' Szeraljon, némellyek vélekedések szerint, nem azon épületet kell érteni, a' mellyben a' Nagy Szultán Feleségei, vagy is Ágyasai laknak, hanem az ő' lakó Épületjét, Császári Palótáját, Burgját: annak edjik részében laknak az ő' feleségei, Ágyasai, és ezen rész neveztetik Háremnek. Minden más nagy Törököknek lakó helyei is Szerálynak neveztetnek, és ezeknél is azon rész, mellyben feleségei laknak, Háremnek mondattatik. A' Jantsárok vóltak fénye a' régibb időkben a' Török Ármádának, és minden elő mentt, és fő hivatalt kapott Török, hogy közöttök szolgált, tartotta leg-nagyobb ditsőségének; sok al-

Digitized by Google

kalmatosságokban vitézül viselvén magokat, időről időre anynyira meg-szaporíttattak, hogy tudomásunk szerint mai nap' számok fel-mégyen 180,000-re, kik is elvannak osztva a' Birodalomnak főbb városaiba, és erősségeibe, ugyan tsak a' színe Konstantzinápolyban vagyon. De miutánna fő képpen itten és más helyeken is gyakorta fel-zendülést, párt-ütést gerjesztettek, ezek által tekintetekben, tiszteletekben önnön magok nagy hanyatlást okoztak, úgy anynyira: hogy mostanában nem kis vígyázat, és fenyíték alatt tartatnak, és Regementekre vagy is seregekre vagynak el-osztva, minden sereg 800-ból, leg-feljeb 1000-ből álló. Második rendbéli gyalogság az Asapenek, ezek örökké a' Várakat őrzik, mint hajdan Hazánk' végvárait a' Hajdúk őrzötték.

Harmadik rendbéli gyalogság az Albániaiak, és Boszniaiak, ezek többnyire a' Basák' Strázsái. Negyedik rendbéliek azok, kik rész szerint magok' méréssségektől ösztönöztetvén, mennek a' háborúba, és többnyire a' nyereség és préda, indító sarkantyúiok, ezeken tellyesedik bé azon Deák versnek értelme:

Auri sacra fames, quid non mortalia cogis pectora.

Némellyek néminémű Privilégyiumi mellett tartoznak el-menni.

Digitized by Google

Sokan vagynak ollyanok is, kik mind lovon, mind gyalog ſzolgálnak, valamint Felſéges Urunk' Dragonyosſai, ezek leginkább a' Basák' ſzolgái.

A' Thopdsik, az az: Pattantyúsok, Kumbaradhsik, Bomba-hányók is a' gyalogſága közzé ſzámláltatnak.

A' Kavallériájának leg-nemesebb része neveztetik Spahisnak, ezek is kétfélék, az elſõk azok, kik Baluki Spahis, vagy Spoholang Spahisoknak mondatnak, és fizetéseket a' Tárházból veſzik, mivel ezek a' Szeraljból vétetnek ki.

A' második rendbéli Spahisok azok, a' kik magok' Tímárjaiból magok magokat tartják. Ezek után következnek a' ſegítõ Truppok, úgymint a' Móldvai, és Havas alföldi Görög vallású katonák, kik mai nap Arnoták' neve alatt mennek, valamint a' Bosniai, Álbániai, és több Tartományaiból való Kereſztény katonái is így hívattatnak.

Ezen ſegítõ Truppokhoz ſzámláltatnak a' Tatárok is, ezek is Mahomet' vallását tartják, de miólta a' mostan Uralkodó Mosqua Czárné Krímiát el-foglalta, ſokkal kevesebb ſzámmal állanak a' Mahomet' záſzlója körül, mint valaha állottak.

Valamint Hertzeg Montekukuli, úgy mások is emlékeznek vasas és pántzéros

Tö-

Török hadi katonákról is. De én nem csak edj Mosqua Tiszttel, úgy Török Országból jöttekkel is beszélgetvén, sokszor kérdést tettem ezekről, de senki közzülök felölök valamit nem mondhattak; sőt a' múlt nyári táborozás alatt is senki ő' Felsége' népe közzül ezeket nem látta; meglehet tehát, hogy hajdan vóltak, de mostanában nem tartatnak: ha sokan drót pántzért viselnek is.

Az ő' vizen szolgáló katonáinak, kiket ők Leventéknek neveznek, nagy a' száma, mivel sok mindenféle hajóinak is a' száma nagy. Edj szóval a' Török mindenkor mezőbe szállhat 600,000. fegyveres néppel, kik közzé nem számlálom az ő' sok munkásait, sántz-ásókat, mellyeket ők Topiknak neveznek, sem a' sok szolgákat, kereskedőket, szakátsokat, sátorai' ki-verőket, és azoknak szabóit, kiket ők Meterdsignek hínnak, sem a' kertészeket Bostandsik nevüeket: csupán az ő' valóságos katonáit, mert ha mindeneket számba kellene vennem, el-hülne ki-ki az ő' Armadájának sokaságán, és ha minden kéz, a' melly az ő' Táboránál vagyon, viaskodna edjszerre, majd mintedj lehetetlen vólna, hogy illy nagy sokaság győzödelmes ne lenne.

Digitized by Google

A' Törököknek leg-nagyobb fortélyjok a' felette való fokaſág, úgy minden Pogányoké. Kiki tudja, hogy a' Scyták, Normannusok, Vandalusok, Slávusok, Francziák, mind tsak magok fokaſágával hódoltattak meg anynyi Tartományokat, ez a' Töröknel is bé-vett ſzokás. Ők mindenkor a' vétsengező tsata piatzra nagy erővel állának ki, és rólok így ír Hertzeg Montekukuli is. 1526. eſztendőben 300,000-rel, és 300. ágyúkkal ütött bé Magyar Országba Szolimannus, és ugyan ő 1529. dikben ſzintén anynyival ſzállotta meg Béts' városát, a' Dunán pedig valának 160. hajói, ide nem ſzámlálván több apróbb hajóit, Sinán Bassa 1594. eſztendőben 152,000-rel, és 80. ágyúkkal hozta ſzaladásra Auſztriai Mátyás Hertzegnek táborát, és Nagy-Győrt meg is vette. Két eſztendővel utánna Harmadik Mahomet 200,000-rel ostromlotta Eger' városſát, és el is foglalta. Kiki fogja tapaſztalni e' jövő nyáron is, melly nagy fokaſággal fog a' nagy Vezér meg-jelenni, de most, Isten után abban vethetjük reménységünket, hogy Felſéges Urunk is nem olly kis erővel fog ellenek menni, mint a' régi időkben, hanem ollyannal, a' mellyel a' ditsőſég' pálmáját fogja el nyerni.

Digitized by Google

HETEDIK GONDOLAT.

A' Török Armádának Fő Tiſztjeiről, és az ő' Hadi Gyakorlásokról, Exercitziumokról.

Valamikor önnön maga a' Nagy Szultán, az az: Török Csáſzár nem mégyen a' háborúba, akkor mindenkor az ő' Armádájának Feje, Fő Komandírozója, Feld-Marsalja a' Nagy Vezér. Ez a' Szultán utan elſő ſzemély, elſő Miniſzter, a' ki a' Divánban is (melly anynyit téſzen, mint a' menynyit téſzen edj Kereſztény Fejedelemnél a' Státus-Miniſterium, az az; Fő belſő Titkos Udvari Tanáts) elſő helyen ül, és Préſzideál. Mivel pedig a' Nagy Szultán, határ nélkül való hatalommal uralkodik maga' Bírodalmiban, mellyért is méltán lehet őtet Despotnak mondani: a' maga' Nagy Vezérének is, a' midőn háborúba mégyen, hasonló határozatlan, és tellyes hatalmat ezen kevés ſzavakkal ád, mondván:

Menj el a' te Urad' javának elő mozdítására. Ezen nagy hatalom által tétetik a' Nagy Vezér olly karba, hogy az alatta való Generálisok (Basák) és több Fő Tiſztek utólſó köz-emberig leg-kisſebben ſem méréſzlenek ellenkezni, parantsolatjai, rendelései ellen, máskép tselekedvén, fe-

Digitized by Google

jeik hamar lábaikhoz tétettetnek, vagy ſinórral úgy öſzſze vonattatik gégéjek, hogy ſoha azon tsak edj tsepp Kávé is nem fog le-menni. Sőt nem is bátorkodnak azokat latra vetni, kritizálni, vagy mást javaslani, projektálni, hanem melyjekre kereſztül tett kezekkel fejet hajtani, és mindeneket pontomra végbe vinni. A' Nagy Vezér után következik a' Jantsárok' Agája, és azoknak Feje, a' ki is a' Divánban harmadik helyet foglal el, mivel a' máſodik ſzéken ül a' Mufti, a' ki vallások' dolgában elſő ſzemély, és ha úgy lehet mondani Török Pápa. A' harmadik ſzemély az Ármádánál a' Kapuczi Basa, az az: Tengereken lévő Katonáknak s Hajóknak Fő Komandírozója, vagy is Admirálja. És így a' Nagy Vezért úgy lehet venni, mintedj Generál-Liőtenántot, a' két utólſókat pedig mint Feld-Marsalokat.

Ezek után következnek különös Tiſztelletekben, Rangokban helyheztetett Basák; kik között elſők a' Seraskier Basák. Illyen Szeraſzkiérek vannak majd minden különös Tartományaiban; a' melly Tartománya nagy, ollyanba a' Szultán kettőt is helyheztet bé: a' kisſebbekben tsak edj ſzokott lenni. Ezeknek ſokan Feld-Marſal Rangot tulajdonítanak, de talám helyeſebben tartathatnak Generál de Gavalerik-

Digitized by Google

nek; való dolog ugyan, hogy há edj Testet (Korpust) a' Nagy Vezér, a' környül állások úgy hozván magokkal, különösen másfelé küld, illyen Korpusoknak a' Fejek majd mindenkor Szeraſzkierek; ſőt ha onnön maga a' Nagy Vezér vagy meg talál betegedni, vagy is a' Szultán kevés időre magahoz híjja őtet, mindenkor edj Szeraſzkiér Komandírozza a' Török Ármádát. Ezután következnek a' többi Basák, mellyeknek méltóſágát abból lehet ki-venni, hogy mindenike előtt hány ló-fark vitetik. A' Nagy Vezér előtt öt ló farkok vitetnek, a' Szeraſzkiérek előtt három, a' több Basák előtt hol kettő, hol tsak edj hordatik, a' mint tudni illik kinek kinek rangja hozza magával.

A' Ló-farkak hogy illy betsben s tiſztelet ben tartatnak a' Törököknél, ezen Tradítzió vagyon róla; hogy edj időben edj bizonyos Nagy Vezér ſzerentsétlen vala az ütközetben, és anynyira meg-verettetett, hogy minden záſzlóit, és más hadi jeleit el-veſztette; látván hanyatt homlok ſzaladását népének, önnön Lovának farkát elvágta, és hegyes törére akaſztotta, balgatag népének aztat kiáltván: hogy Mahomet a' Paraditsomból vetette vólna le aztat nékie, és ha e' körül tsoportra fognak gyűlni, és újra reá fognak ellenſégeire ro-

Digitized by Google

hanni, bizonyosan győzödelmesek léſznek. Az Enthuziázmus munkálkodván bennek, mind ezeket meg-tselekedték, és ellenſégeiket keményen meg is verték, azóltától fogvást, mint vitézſégnek czímerét viſelik Ló-farkokat.

Ellenben én magam Khotzin' várában lévén, edj ott való Basától kérdeztem, hogy mi okokra való nézve a' Ló-farkakat tartják ők olly nagy érdemben. Kinek is felelete ez vala: Tudjad jó barátom, hogy a' mi' nagy Prófétánknak Mahometnek, edj igen ſzép, igen jó, és híres fejér Paripája vólt, a' kire is ha ő fel ült, ſoha ſemmi ütközetet el nem veſztett, és a' merre ez farkát tsavarította, arra tartván népe, mindenkor diadalmas lett: meghalálozván Mahomet, ezen fejér Lova is más nap' ki-adta párájját, kinek is farka el-vágattatván, az ő' maradékinak czímerül adattatott, és ímé lásſad: azólta díſzei a' Ló-farkak a' mi' Elöljáróinknak. Már akár hogy légyen az ő' állítások, elég az, hogy ugyan tsak nagy bétsben tartják a' Törökök a' Ló-farkokat.

A' Basák után vannak ſok mindenféle Tiſztek a' Török Ármádánál, ſok Ágák, Basik, Tefterdárok, és mások, kiknek neveit, hívataljait, kötelesſégeket a' ki tudni akarja, Lucinello, Buzinello, Varnéri, Hai-

Digitized by Google

ne Török Statiſztikájokban fel-találják, mind ezeknek le-írása hoſzſzas vólna, és nem is tárgya gondolatimnak, azért is azokon fenn hagyok, tsak aztat teſzem ide, hogy a' Basákat ki-ki úgy képzelje, mint Gerálisſokat és valamint Felſéges Urunk' Regementjeinél Óberstertől fogvást utólſó Káplárig különös nevezetű Fő és Al Tiſztek vannak, úgy a' Törökök' ſeregeinél is mindenféle nevezetű főbb s alább való Tiſztek találtatnak.

Minek előtte az ő' Fegyver' gyakorlásaikról ſzóljak, ſzükſégesnek ítélem lenni, hogy itten lovaiknak s fegyvereiknek neméről ſzóljak; mivel mind ezek a' gyakorláshoz tartozandó eſzközök.

Az ő' Fegyverek kétféle, az edjiket óltalmazó fegyvernek nevezik, a' másikat ártó fegyvernek. Hetzeg Montekukuli' idejében, anynyival is előtte való eſztendőkben kelletett a' Törököknek viselni Pántzéringeket, egéſz pántzér ruhákat, vasas keſztyűket egéſz könyökig, vas ſisakokat, bal karokon kisſebb és nagyobb tárgyokat, mivel mind ezekről gyakran emlékezik írásiban a' fennt nevezett Hertzeg, és ezen darabokat tartották ők óltalmazó fegyvereknek. De a' mint feljebb már ki-tettem, mind el-hányták ezeket, és mennél jobban lehetett, anynyira meg-könnyítették mago-

Digitized by Google

kat, sőt mind a' két karokat majd egész vállokig, úgy melyjeket is mezítelen viselik, hogy ez által valamint könnyebbek lehessenek, úgy ártóztatóbbaknak is látszattassanak.

A' kik Mekkában Mahomet Prófétájok' koporsóját meg látogatták, ezek karjaikon mindenféle török betűket ákombákomokat kartzolnak ki, és ezen kartzolásokat puskaporral hintik bé, a' mellyet fel-lobbantván, helye örökösen fekete marad: az illyen bélyegzett Törökök szenteltt Vitézeknek tartatnak, és valóban is a' vak buzgósággal tellyes meg-átalkodás (superflitio) olly vakmerőkké tészi, hogy mint a' fene állat hanyat-homlok rohannak ellenségeikre. De mindazonáltal sokakat ezek közzül küldött a' Magyar kard Mahometnek kebelébe. A' mellyet ártó Fegyvernek neveznek, az az Infantériájánál, vagy is Jantsároknál edj kardból, késből, és edj hosszú puskából, öve megett pár pistolból áll.

A' Kavalériájának, vagy is Spahiknak fegyvere kard, pár pistoly, némellyikének vagyon puskája, többnyire pedig viselnek edj hosszú dsidát, mellynek végén hegyes vas vagyon, sokaknál ezek alatt edj kis zászlótska is lebeg, más edj

Digitized by Google

rövid dsidát is, a' mellyet sebes nyargalásokban ellenségeikre löknek.

A' Moldvai és Havas-al-földi Katonáinak fegyvere hasonló ezekhez, minden Arnót ló-háton hord edj hoszszú Flintát is.

A' Tatárok' fegyverei is hasonlók ezekhez, és más különbség közöttök nintsen, egyedül ez, hogy flinta helyet tegez függ óldalokon, a' hátokon pedig puzdra még-töltve nyilakkal, mellyeknek végein szigony forma éles vasak vannak fel-szegezve. A' Törököknek minden fegyvere igen jó és többnyire damaszczírozott, és kemény vasból tsináltattak. Ezen damaszczírozott fegyverek Damaskus' várossában Szíria' Országában munkáltatnak, az atzél, vagy is vas, ezüsttel avvagy arannyal kevertetik öszve, és a' fegyvereken habosan látszattatnak, más keresztyén Tartományokban is régtől fogvást majmozzák illyen formára a' fegyvereket, de a' Damaskai mester-embereknek ezen műben titkait mind eddig a' Keresztyének ki' nem tanúlhatták, azért is olly tökélletességre mint azok a' damaszczírozást nem hozhatták, mivel az ő' damaszczírozások kevés esztendők múlva le-kopnak a' fegyverekről, a' törökökén pedig meg-marad, míglen tsak edj darab tart bennek.

Digitized by Google

A' Törököknek lovai többnyire aprók, különösen a' köves Arábiából, Égyiptusból és ſok Ázsiai meleg Tartományokból valók, leg-inkább 14. markot mérnek, de felette ſzép és jól épültt lovak, fényes és ſürü apró a' ſzörök, olly puhák, mint a' bársony, felette tiſztán is tartják azokat, viaſzſzal által futtatott takarók alatt ſetét istálókban állanak, azért is ha azokból kivezettettnek, meg-látván a' napfényt, olly kényesek, olly datzosok, hogy azt ſem tudják, mellyik lábokra áljanak, másként is egéſz lovak, vagy is ſzorongatott tsökük lévén. Háromſzor is napjában ſzappannal meg-mosſák, és addig törlik azokat, míg a' hoſzſzas törlés alatt meg nem ſzáradnak. Ugyan tsak láthatni alattok némelly ſzálas lovakat is, de ezek vagy Perſiából, vagy Nátóliából, vagy Európai Tartományból valók.

A' Töröknek lovai ritkán kehesednek meg, mivel ök azokat nyárban fűveltetik, télben pedig árpa-ſzalmán tartják, ſzénát, zabot nem adnak nékiek, azért ritkán is ízzadnak meg, árpa-ſzemmel abrakolják olly bőven, hogy abból anynyit eſznek lovai, a' menynyi nékiek tetſzik, hogy pedig meg' nem zabálnak, nem léſzen más oka, hanem az, hogy tsikó koroktól fogvást így vannak ſzoktatva.

Digitized by Google

Ezen lovak igen könnyüek, kivált ſebesen ſzaladók, mindenek felett pedig mint a' tóth Leány, jobbra-balra forgók, kantárosok.

Nintsenek a' Töröknek Ló-Iskolái, ſem régulák ſzerint tanító Lováſz-mestereik, egyedül minden alatsony ſorsú Török maga tanítja maga' lovát, a' Nagyok tartanak Lováſz-mestereket, kiknek neveik Imbrakor, de ezek is tsak a' terméſzet' régulájan épitenek, és azzal tanítják a' lovakat. A' nyergek könnyü, úgy ſzerſzámok is; bagádsiát azon lóra, a' mellyen ülnek, nem téſznek, mivel ezek' hordására különös lovakat, vagy tevéket tartanak.

A' Törököt ſoha lova el' nem ragadja, mert irtóztató kemény zabolát téſzen a' ſzájába, mellyel olly mestere lovának, hogy mindenfelé aztat fordíthatja, vagy is egybe úgy meg-állítja, mint a' tzöveket.

A' kengyelek hoſzſzas és mély, mellyekben egéſz talpon nyugſzanak lábai; ezen kengyeleknek, élesek, és hegyesek a' két hátrúlſó ſzegeletjei, és mivel ſarkantyúkat nem viselnek, azok helyett, edjik ſzegletjét kengyelének, ha az elſö tomporától fogva végig vonja lovának óldalán, úgy meg-illeti aztat, hogy ha lehetne böriböl is ki-ſzaladna. A' Tatárok' lovaik ſzálasabbak; de éppen nem ſzépek; több-

Digitized by Google

nyire Gém-nyakúk, hanem ezek is ſebeſſen futók, mellyet hogy jobban győzzenek az orrokat fel-hasítják, hogy ez által könnyebben vehęsſenek párát. Minden tatárnak három négy lova vagyon, mivel ők nem állva, hanem inkáb futásokban viaskodnak, tsatáznak, és azért ha edj lovok alattok fel-vág, vagy is el-fárad, leg-ottan másra ugranak fel, ezek is a' ſarkantyú helyet kantsukájokkal (mellyek mesterſégeſen vannak és igen keményen fonva, különösen a' Nógai Tatároké) nógatják lovaikat ſzaladásra. Ezeknek ló-ſzerſzámok nyergek is könnyű, magában nem is ſokat érnek, ki-vévén a' Mursákét. Ez a' két Nemzetſég igen rútúl lovagol, röviden, és görbültt testtel, de még is keményen; és nem edj könnyen vetik le lovai magok hátokról őket.

A' Moldvai, és Havas-al-földi Katonáinak lovait, úgy kell képzelleni, mint a' Hazánkbéli lovakat. A' Moldvai lovak ſzálasabbak a' Havasal-földieknél, de ezek ſzebbek, és tüzesebbek amazoknál, ſzérſzámai, nyergeſ ſem nehezek, mivel közöttök ki Lengyel, ki Magyar nyergekben ül, és ſzerſzámok is azokhoz hasonlók. Itten vagyon a' helye, hogy az ő' hadi gyakorlásokról ſzólljak.

Digitized by Google

Elsőben is a' Spáhik sebesen szoktanak nyargalódzni, és azon nyargalásokban lovok' farára, hol pedig nyakára lovaiknak fekszenek, jobbra balra sebesen forganak, hátrúlfó két lábain lovaikat edj helyben meg-fordítják sebes futásokban, követ vagy edj forgátsot fel-kapnak a' földről, árkokat, dűltt fákat korlátokat ugratnak által, és sebes futásokban, ahol tetszik, meg-állítják lovaikat.

Másodszor hoszszú, vagy rövidebb dsidájokat előre fel-felé hajítják, és utánna ugratván, a' Levegő égben meg-kapják, eztet nehányszor edj más után követik el.

Harmadszor edj a' másikát űzi, a' hátrúlfó az első mellé ugrat, és mintha Kardjával a' nyakát által akarná vágni, úgy tetteti magát; azon szempillantásban, az első, lova' hasa alá veti magát, mellyel a' másodiknak kardja, mint edj, el-hibázza az elsőnek le-vágását, és ez; a' ki második vólt, első lészen, és a' vóltt első második, ez is Pajtásán eztet próbálja, és a' mennyiszer nékiek tetzik, mind annyiszor újjítják-meg ezen Manövert. Ímé mind ezekből áll a' Spáhik' Exercitziuma, a' mellyeket ugyan ritka Beraiter vinne végbe, de hogy ők illyenekben gyakorlottak bizonyos, a' mellyeket, hogy végbe vihetnek, az említett zabolájoknak, és egésséges Tagjaik-

Digitized by Google

nak tulajdoníthatni. Mindazonáltal ſzámtalan lovakat meg-rokkantanak, bénnítanak, gyakran magokat éri minden féle ſzerentsétlenſég. A' Jántsárok hadi gyakorlások tsupán futásból áll, képzelvén magok elõtt az ellenſéget, nagy ordítáſſal futnak ellene, kardjokat jobb kezekbe, kéſeiket pedig bal kezekbe tartván, vagy is fogok közzé ſzorítván. A' tzélba való lövõdözést is nagyon gyakorolják, a' mint igen jó Puskáſok is: mindazonáltal, a' hadi vadáſzſzainkkal, vagy is Sarf-ſützeinkel koránt ſem érnek fel: Lódingjok nem levén igen késõn is tüzelhetnek edj más után, és alig edj minuta alatt adnak edj tüzet, holott edj jól el-kéſzültt Granatéros minden minútában hétſzer lõ.

A' Tatárok nem gyakorolják másban magokat, hanem, hogy nyilaikkal tárgyba lövõdöznek, a' tartatik felõlök, hogy a' Fetskéket ſzáltokban le-lövik azokkal, eztet ſzeretném addig is látni míglen annak hitelt adhatnék.

A' Moldvai, és Havas alföldi Truppok ſemmiképpen nem gyakorolják magokat, hanem az áldott terméſzet a' mit beléjek öntött, a' ſzerint folytatják az ellenkezést.

A' Törökök ifjú korokban azon fentt írtt gyakorlásokat a'Szerályban és atyjok há-

Digitized by Google

zoknál tanúlják, és gyakran azokkal, ha örvendetes napjaik Testényeik vannak, a' nézőket gyönyörködtetik. A' Tatárok egyenesen tsak akkor lönek nyilaikkal, a' midőn edj magános ellenség állván előttök, ítélhetik, hogy nyilok aztat el-érik; de ha az alkalmatosság úgy hozza magával, hogy számos ellenségei állanak előttök, akkor minden Tatár két nyilat tészen íjjára, mellyeket felfelé lő, hogy azok a' levegő égben meg-fordúlván ellenségeikre mint zápor eső húljanak: már kiki ítélje el, hogy példának okáért tsak 5000ből álló sereg is, edj fertály óra alatt hány ezer nyilakat nem húllathat ellenségeinek fejére. De ugyan tsak ennél az ég alatt szegényebb fegyver nintsen, és ritkán is adattatik alkalmatosságok ezeknek haszon' vételére, mivel az apró golyóbisok, különösen pedig az ágyúkból ki-lövettettek és kártátsok őket nagy respektusban tartják, és gátolják olly közel állást venni, a' mellyből ők azokat ellenségeikre szórhatnák. Ha ugyan tsak valakit véletlenűl a' nyil meg-talál, a' nagy fájdalmakat szenved; mert minden nyil' végén kígyó nyelv formájú szigonyotska vagyon, sok közöttök méreggel is meg' vagyon futtatva, mellyet a' testből metztzés

nélkül nem lehet ki-húzni, de olly ritka az illyen fatalis eset mint a' fejér holló.

NYÓLTZADIK GONDOLAT.

A' Törökök' bátorságáról, edjszersmind feljebb valóikhoz való szót fogadásokról, az az: subordinátzióról.

A' Törökök nem tsak bátrak. és méréfzek, de nagyobb réfze olly vakmerő, hogy valamint az al földi fzílaj Tulkok tartózkodás nélkül fzaladnak mind lángnak, mind ár-vizeknek; mennél ezeknek keményebb zúgását, vagy roppajját hallják, úgy is, bár veſzedelmeket, és el-kerülhetetlen romlásokat fzemek előtt látják is, még is dühösen, fenén, mint a' meg-veſzett állatok rohannak magok' ellenſégeikre, és ditsősſégnek tartják, ha mint marhák agyon verettethetnek azoktól. Mind ezeket nem más okból tselekeſzik, hanem tsupán abból, hogy a' Törököknél a' magok' jó viseletéknek, vitézſégeknek jutalma igen nagy, ellenben a' puhaſág miatt el-mulatott kötelesſég, és bátortalan magát viselés, kegyetlenül megbüntettetik.

Az ő' méréfzſégekben, vagy is vakmerőſégekben leg-főbb öſztön, valamint

már

Digitized by Google

már feljebb meg-mondottam, az: hogy a' Török Birodalomban, fenki sem mehet sem nagy hivatalra, Tisztségre, sem gazdagsághoz nem juthat az, ki a' háborúban magát meg' nem külömbözteti; így tehát, hogy udvari hivatalokat, Basaságokat, Timáriokat nyerhessenek, edjszersmind kintseket gyüjthessenek, fel-pénzelhessék magokat, szánakodás nélkül fel-áldozzák magokat, törik-szakad bóldogúlni igyekeznek. Hasonló öfztön nálok a' Religió, vagy is Fánátizmus, és a' Kereszténység ellen testekbe bé-óltott, és szívekbe bé-gyökerezett nagy Antipathia, azon ostoba Fánátizmusnak nagy rabjai ők, és aztat tartják, hogy kiki közzülök a' menynyi Keresztényt meg-öl, mind anynyi szolgája lészen a' Paraditsomban, és a' Mahomet' Thrónusához, mind anynyi garádits fogakkal, mind feljebb, mind közelebb fognak állani.

Az is ingerli őket felette a' bátorságra, hogy kiki közzülök a' menynyi Keresztény főt vagy fület ád elő, mind anynyi aranyat nyér ezekért, az Úr Isten pedig az emberi nemzet között edjet sem teremtett interessátusabbat, mint a' Törököket; ezen nemzetnek sepreje; értem ezen azokat, kiket nem vezérel a' betsület' pontoma, nem is a' hivatalok' el-nyerése végett

mégyen a' háborúba, hanem tsak hogy prédához juthasson, edj fényes réz, vagy ón tsattotskáért, ha lehet meg-öli az embert, és mind ezen okokra való nézve, kevés Kereſztény esik rabſágra, inkább iſzákokat töltenek meg fejekkel, vagy azokat lovok' óldalára akaſztják, vas horgot, vagy zsineget ál-kaptzájokon kereſztül vonván.

Bizonyos ital is, a' mellyet ők ópiummal kevernek meg, és Maſzlagnak neveznek, vagyon nálok, mellyel ők akkor élnek, a' midőn hartznak indúlnak, ez testeket fel-gyúllaſztja, fejeket mint valami maſzlag el-bódítja, és olly dühösſé téſzi, hogy mint vakok ütnek ellenſégeikre; de valamint a' réſzeg ember hídról, pallóról a' vízbe, a' ſzáraz földön pedig verembe ſzokott esni, úgy ezeknek nagyobb réſze is bolondúltt fővel tántorogva vét komplimentomot Mahometnek a' más világon.

A' Töröknél, a' mint mondottam, a' jutalom igen nagy, a' büntetés pedig kegyetlen, azért is az ő' nagygyai leg-inkább ezen két móddal, mint eſzközökkel élnek a' háborúban, és ezeket tartják a' Bírodalom' zabolájának, mivel a' kegyetlenſég félelmet okozván, a' jutalom pedig a' nagy dítséreten felül tiſztséget, vagy is bírtokot, és gazdagſágot magában foglalván, minden

dolgaikat tökélletes kívántt véghez hozzák.

Mindazonáltal ezen két módnak bánása mellett aztat is meg' kell engedni, hogy a Törökök között is igen sokan vagynak, kikben a' betsület lakik, és kiket a' ditsőség a' vitézségre sarkantyúz. A' Seralyból mennek leg-többen a' táborba, a' hol eleiknek számtalanúl tett vitéz dolgairól sokat hallanak beszélleni, fel-gerjednek ezek' követésére ezek által, és gyalázatnak tartják a' félelmet, és a' halálnál nagyobbnak a' bátortalanságot: de ezek sem menttek a' Fánátizmustól, bár sokak nemesebben gondolkodnak azoknál, kik nemzeteknek tsak dertzéje, mert ezek is a' Paraditsom' kapuján való bizonyos bé-menetelt a' számos Keresztények' kezek által való el-veszésének tsalhatatlanúl tulajdonítják, mind ezek Kóránjokban állanak, mellynek olly erős hitelt adnak, hogy engedné az Úr Isten, hogy sok Keresztények az Isten' Évangéliomának, és több a' szent Írásban foglaltt Ígéknek is úgy hinnének.

A' Keresztény hadi Rendeknél sokan ollyanok vannak, kikbe ámbár az Úr Isten méretz bátor szívet teremtett, és e' mellett jó észszel s tudományokkal megáldotta is, még is kötelességeknek meg nem felelhetnek, és erejeknek fogyatko-

Digitized by Google

zása, s tagjaiknak erőtlenségek miatt vitézségeket meg-mutatni tellyességgel tehetetlenek. Koránt sintsenek a' Törökök ezen fogyatkozások alá vettetve, mert ők ifjúságok' zsengéjétől fogvást különös tzifra ételekkel, Ragúkkal frikaszékkal, sodókkal, plamanzékkel nem élnek, semmi vért gyúlasztó italokat, úgymint, puntsot, likőröket, aszszú szőllő borokat, máslást, és több efféléket nem isznak, szük és szoros köntosöket, mellyek göbött hátakat okoznának, tsípeiket ki-forgatnák helyéből, nem viselnek, mind ezeken felül, mivel őket szülő Anyjok is tágas és illendő ruházatban járnak, kiknek óldalokat, derekokat a' halhíj nem szorítja, sem a' bufányokon lenni szokott vas petzek hasokat béfelé nem nyomja, nem horpasztja, hogy még méhekben, melyjek vagy hátok ki-dúdorodna, kezek lábok meg-tséklyésedne; egésséges ép tagokkal jőnek ők e' világra, mellyeket mindenféle munkákkal futásokkal, és a' fent meg-írtt hadi gyakorlásokkal meg-keményítik, s alkatmatossá tészik a' háborúkban tejendő vitézi munkáknak véghez vitelekre; a' bújaságot nem űzik, mivel gyengye korokban párosodnak össze, és ha ez így nem vólna is, az Aszszonyi nem nálok nagy vígyázat alatt különösen el-rekesztve

tartatik, azért is a' Vénus' kelevényje nem fojtogatja őket, és a' Merkúrius sem járja inokat, ereket, tsontjaikat úgy által, mint a' fát, vagy a' métely a' Juh tüdőt s májt.

Az egésség meg-tartásához sokat ád a' tisztaság is, ez is ő' nálok nagy betsben vagyon, mivel ők minden másod nap fejér ruhát szoktanak magokra öltení, minden nap ötször tartoznak meg-mosdani, ezek felett a' gyakran való förödés bé-vett szokás nálok, azért is nem hogy valamelly férgektől vagy nyüvektől háborgattatnának, sőt testek örökké tiszták, frissek, és alkalmatosok a' mindent tehetőségre. Ritkán is betegek; mivel mértékletesen élnek, víz az italok, és tsak edjszer esznek napjában a' napnak le-mentével, bár gyakrabban kávéznak is, ugyan tsak leg-több eledelek a' Riskása berbéts hússal, következésképpen a' gyomrokat meg' nem terhelik, és sokat dolgozván, az izzadás sok rossz szagokat hajt-ki testekből. Ezen nevelés és életnek módja tészi őket a' hadi gyakorlásokra alkalmatosokká, az ütközetekben merészszé, sőt vakmerőkké, és meg-általkodottakká.

Hertzeg Montekukuli írja: hogy a' mezőben meg-vervén keményen őket, sok közzülök mint sem meg-adta volna, inkább

Digitized by Google

meg-ölettette magát. Másodszor a' tsárdákokban inkább tűz által meg-emésztettették, mint sem rabságra engedték vólna vinni magokat. Harmadszor fényes délben, Újserény vár alatt látta, hogy tsak edj kis tárgygyal fedezték bé-fejeket, és olly nagyon tüzeltetett reájok, hogy halomra dültöttek edj másra, még is munkájokat fojtatni meg' nem szüntek, és edj szükséges posztot (állás) bé-vettek. Negyedszer látta, hogy Kardjokat fogok közzé szorítván, edjszer a' Mura' vizén, másszor Rába' vizén által úsztak.

Utánna teszi az után, hogy hijába ditsekednek a' Spanyolok azon vitézségekkel, hogy edjszer fogaik közé vévén pallosokat ötödik Károly Királyok' idejében, az Álbis' vizén által úsztak, mert úgy mond: a' Törökök kétszer, nem edjszer tselekedték eztet.

Az illyen veszedelmes dolgoknak végbe vitelének oka a' subordinatio, mellynek nálok két része vagyon, tudni illik: a' szeretet, és a' nagy hatalomból származó Félelem.

Nálok a' jutalom nagy, a' mint megmondottam, a' büntetés pedig kegyetlen, A' jutalom' reménysége okozza, hogy ők a' hadi törvényt pontomra meg-tartják, és a' parantsolatokat végbe viszik, elő-járói-

Digitized by Google

kat anynyira ſzeretik, hogy kéfzek a' tűzbe is ugrani érettek, tsendesſégben élnek edj más között, és a' nagy Szultánt, ha ez jelen vagyon a' táborban, Mahomet után imádják, ha e' jelen nintsen, a' nagy Vezérhez majd nem hasonló tiſztelettel viseltetnek.

A' félelem is őket más réſzről az erős ſubordinatio' tartására kénſzeríti. A' Nagy Vezérnek határ nélkűl való hatalma tsak kitsiny vétekért gyakran a' nagy Rangban lévő Basákat is ſinór meg-fojtáſſal életétől meg-foſztatja, hogy maga' tulajdon vétke világoſſágra, a' Basák' kimondásai által ne jöjjön, azoknak fejeit vagy le-ütteti, vagy is azoknak a' ſinór örökösen meg-fojtó Katharust (Etet Cathár) okoz. Így bánt Kara Mustafa nagy Vezér néhány Basákkal, kiket Győr' városſában kegyetlenűl meg-ölettetett, hogy az ő' tulajdon vétkei s hibáji, mellyeket Béts Városſának ostromlásában el-követett, a' Nagy Szultán és annak Divánja előtt ki' ne nyilatkoztathaſſanak.

Ha a' Basák illy ſzörnyű büntetéstől nem menttek, mnynyivel inkább az alatsonyabb rendű Tiſztek, és közemberei vagynak illy kegyetlen fenyítéknek alá vettetve, nem edjnek ezek közzűl üttetik le feje, nem edj fojtatik meg ſinórral. Sok közzülök

Digitized by Google

edj zsákba kövek tétettetvén abba bé-tétetik, és a' zsák erősen öszsze köttetvén, valamelly mély vízbe vettettetik. Ha ezen szép temetés várban, vagy valamelly megerősíttetett városban mégyen véghez, ezen nedves el-takarítás előtt két ágyú lövés esik, a' mellyre a' kapuk, ablakok' táblai bé-zárattatnak, és mind addig sem útszákon, sem másutt valahol élete el-veszítése alatt nem meri magát senki is mutatni mind addig; míglen újra két ágyú lövés nem hallattatik, mellyek által jelentik, hogy már a' vízbe vettettnek lelke meg-föröd vén tisztán udvarol Mahometnek a Paraditsomban. A' leg-alább való hibákért pedig lábok kalodába tsukattatnak, és talpokon száz, több, kevesebb páltzák is verettetnek.

KILENTZEDIK CONDOLAT.

Felséges Császárunk' Ármádjáról, annak Tartásáról, Rékrutázásának módjáról, Fegyveréről és Lovaiknak neméről.

Jóllehet ezen tsekély munkámat Hazámból származott, és már a' hadi szolgálatban való, és még otthon lakos, de a' szolgálatra vágyódó Ifjaknak, hasznokra tzélozó okokért írtam, kik talám Felséges Fejedelmünk' Ármádájának mivóltáról ál-

Digitized by Google

latjáról bár alkalmas tudósítással bírnak, mindazonáltal nem tartom még is ártalmasnak lenni, ha arról edj kevessé bővebb ki-világosításomat itten ki-tészem.

Azon században, a' mellyben Hertzeg Montekukuli, a' Felségés Ausztriai Háznak Fő Komandírozója vala, igen kevés számból kelletett állani a' Császári Ármádának, és minden Frígyet, a' mint feljebb láttuk, a' Reduktzió követte, a' mellyért elég-képpen le' nem írhatom panaszszait ez iránt a' most említett Hertzegnek. Hogy ő valamint kötelességét, úgy buzgó szeretetét a' Felséges Császárhoz s annak Országaihoz meg-bizonyítsa, edj módot és Plánumot tett fel, mellyben meg-mutatta, hogy a' felette sokaságból álló török Ármáda ne találtán az egész Monárkhiát, melly az egész Kereszty énségnek bástyája (úgy is azon időben édes Hazánknak nagyobb része igája alatt nyögvén) semmivé ne tegye, vagy is birtoka alá ne hozza, melly nagy számú állandó Ármádát el-kerülketetlenül kénteleníttetik tartani.

Ezen Ármádának számát 500oore tette, úgymint 28000 Gyalogságra, 2000 Dragonyosságra, 17000 vasas Lovasságra, és 3000 könnyű Lovasságra; ki tette

Digitized by Google

hoſzſzasan azok fel-állíttatásának és el-tartásának módját is.

En azon Plánumnak ide való bé-iktatását éppen nem találtam ſzükſégesnek lenni, azon okból; mivel azon régi időktöl fogva mind a' Monárkhiának külſö és belſö állapotja, úgy a' minden féle környül való állások, nagy változásokon, Metamorfosisokon mentek által: és az 50000 ſzámból álló Austriai Ármáda a' mostani időben, inkább nevetſéget és meg vetést okozna mint ſem félelmet. Söt aztat téſzem ide, hogy ha a' régi Fö Vezérek, kik az Austriai Háznál vóltak, úgy mint Hertzeg Vallenstein, Fö Vezér Tilli, Herzeg Montekukuli, Vürtembergiai Hertzeg Sándor, az Bádenyi Hertzeg Lotharingiai Károly Hertzeg, Feld-Marsal Gallas, Hertzeg Eugenius és többek máſok ſírhalmokból fel-támadhatnának és ſzemeikkel láthatnák a' mostan ditsöſégesen uralkodó Második József Csáſzárnak Ármádáját békeſségnek idején is, és állandóúl 300000nek lenni, melly háborúnak idején ſok ezerekkel ſzokott meg-ſzaporíttatni, a' mellyról is alább fogok ſzóllani, bóldog Isten! miként nem álmélkodnának azon már por 's hamuvá váltt nagy Vezérek, kiknek vitéz tselekedetjeikkel ſzámos könyvek tele vannak, s kiknek em-

Digitized by Google

lékezetjeket ſoha a' feledékenyſég nem fogja el-temethetni, s világ' fogytáig nagy neveket az irígyſég meg' nem ſzeplősítheti, ha azok testi ſzemeikkel láthatnák, a' mint mondám, bizonyára Második Józsefet, Második Xerxesnek ítélnék lenni.

Vetheti itten edj valaki aztat, majd mint edj gúnyolás képpen a' mostani hadi Rendnek, különösen annak elöljáró Fő Vezérjei eleibe, hogyha azon említett s ki-múltt hadi Vitéz Fő Vezérek közzül, valamellyike illy nagy ſzámú, ſok és jó Artilleriával, és mindenféle ſzükſéges hadi eſzközökkel bővelkedő Ármádát komandírozott vólna, a' Törököket nem tsak Európából ki-üzte kergette vólna, de Konstantzinápolylyal Jéruzsálemet is, több más ſzent helyeket meg-hódított, és a' Római Csáſzár' bírodalma alá vetett vólna. Erre nem lehet mást felelni, hanem aztat, hogy a' levegő égben nem lehet várat építeni, mivel abban annak nem lehet fundamentoma, illy nagy Ármáda is azon időben nem álhatott, mert ennek felállíttátására és el-tartására is nem vala azon időben fundamentom, mivel a' régi időben a' Felſéges Csáſzár, még Magyar-Orſzági Király nem vólt, ſem anynyi tartományokkal nem bírt, mert ki nem tudja, hogy hány eſztendőkig valamint édes

Hazánkat, úgy Erdély' Országát is a' Török bírta? És minekutánna ezen két Haza az Auſztriai Házhoz viseltető ſzíves indúlatjokból a' fekete két fejű ſas' ſzárnyai alá önként által-mentek, és a' Felſéges Csáſzárt, Királylyá Fejedelmekké válaſztották, melly puſzta népetlen városoktól, falujuktól üres Tartományok vóltak ezek, a' mellyeket a' ki-mondhatatlan Oſzmani nagy erő porrá és hamuvá tett, népét ölte, fogta, és a' gyakran bé-ütött Tatárok is ſiralmas rabſágra vitték, határai, mezei, ſzőllei a' nép' fogyatkozása miatt munkáltatlanúl maradván, a' kegyetlen éhſég és ezen inſéget közönſégesen követni ſzokott mirígyes Pestis vitte, ejtette ſírhalmokba, *ubi populus, ibi obulus!* nem vólt pénz és érték, és így ſem Katonaſág, ſem Ármáda olly nagy nem tartathatott', nem is állíttathatott fel, mint mostanſág tartatik; mert *deficiente pecu, deficit omne uia.* Azért is azon fennt jegyzett vetés, nem más, hanem Hypotheſis de ſubjecto non ſupponente, mellyből terméſzet ſzerint való olly következést lehet formálni, hogy azon időkben nem állhatván, nem tartathatván olly nagy Ármáda, mint mostanſág; edjike ſem tehette azon jeles Fő Vezérek közzűl azon nagy de tsak ideában,

Digitized by Google

vagy az elmétől munkáltt képzelődésekben fel-tett nagy dolgokat.

Még edj majd hasonló vetést tehet itten edj valaki, és mondhatja, hogy ha mostanában élne valamellyike azon nagy Vezérek közzül, a' midőn illyen nagy, illyen jól gyakorlott és minden hadi eſz-közökkel bővelkedő Ármáda a' mezöben ki-állhat; ez mint edj mindenható lenne, és a' fent meg-írtt dolgokat végbe vinné, azért, mivel hajdan a' mostani nagy Ármádára való nézve, hatod réſz néppel álmélkodásra méltó nagy dolgokat tselekedtek. Ezen vetésre ſem mondhatok mást, hanem aztat, hogy e' múltt télen igen felette kemény hideg vala, és ſok hó esett le, illyen kegyetlen léſzen é a' jövő tél is? ki tudja? Macedóniai Nagy Sándor kevés néppel nagyon meg-verte a' Perſákat Arbelánál, valyjon meg-verné é ma? Ki tudja, többet mondok, ha a' mostani időkben újj Scyták olly nagy ſzámmál jönnének, mint valaha Attila jöve ki, Második József Fejedelmünk ellen, valyjon megfoſztanák é ötet birodalmaitól? Bizony nem, de mért nem? lám tégtenten több Tartományokat hódoltattak meg, és egéſz Katalóniáig mentek? Akkor vólt az: ma mind a' fegyver más, mind a' hadi Tudomány nagyra ment, a' Katonaſág

Digitized by Google

felette gyakorlott, azért is míg a' Scyták nyilaikhoz, lántsájokhoz kaphatnának addig az ágyú golyóbisok, Kártátsok és szünet nélkül való apró fegyvereknek golyóbisos zápora le-fektetnék őket. Való ugyan, hogy azon fentt említett nagy Feld-Marsalok' idejekben is a' hadi Tudomány már nagyra ment, de még is sokakban olly tökélletességet nem ért, mint a' mellyben mostanában vagyon, különösen ha a' fegyvereknek nemét, és az Ártilleriát gondolóra veszszük.

Edj szóval: azon Filózofus feleljen helyettem, a' melly ezen két szententziát tanította: *De futuris bene contingentibus non datur determinata veritas*, és ez után: *A potentia ad actum non valet argumentum.*

Itten el-hagyott tzélomhoz viszsza-térek, és aztat tészem fel, hogy minekutánna LeopoldCsászár' idejétől fogvást, a' Felséges Armáda különösen nagy emlékezetü Mária Therézia' Fejedelemsége alatt annyira meg-szaporíttatott, hogy békességben állandóúl 300000-re mégyen száma (mert a' Háborúban szokott szaporításról alább fogok szóllani) ezen szép Ármáda mái nap, második József Császárt, mint Mars Istent, imádja, és parantsolatjára minden ellene fel-támadható Ellenségei el-

Digitized by Google

len, valamint edj erős bástya talpon áll.

Ezen jeles Ármáda két részből áll, úgy mint: a' nagyobb része Infantéria, a' második pedig Kavalléria, az az: Lovasságból, és Gyalogságból: melly mind kettő Regementekre vagynak fel-osztva.

A' nagyobb része az Infánteriának Német Nemzet, ide számlálván a' Cseheket, és Morvákat is, ezek Német Regementeknek neveztetnek, és száma Regementeknek 46. A' más része Magyarokból áll, mellyek a' két Haza' fiaiból állanak, és azon Regementek száma 11. Magyar Infanteriának is hívattatnak.

Ezek után tészem a' Horváth Országi Infanteriát, a' melly két Banális, két varasdi úgy mint Sz. György és Kereszt Regementek neveit viselik, és négyet a' Károlyvári Kerülethez tartozandó Regementek ennek neveztetnek Karolstadi, Oguliner, Ottokaner, és Zikaner Regementeknek.

Ezek után következnek a' Sklavóniai két Regementek, edjikének neve Broder, a' másikának pedig Gradiskáner Regement.

Ezek után jönnek megint két Regementek, úgy mint: Szirmiumban lévő Regement, melly Illiriának neveztetik, és két Bánátusi Regementek, mellyek is a'

Digitized by Google

Tartomány nevén Banatemek hívattatnak.

Az Erdélyi nagy Hertzegségben ezeken felül még négy Regementek, úgy mint: az első és második Oláh Regementek, és minden ditséretet érdemlő első és második Székely Regementek vannak. A' Német, és Magyar Infanteriának minden Regementnek száma majd tsak nem 4000 re mégyen, és ezen Regementek neveztetnek mezei vagy tábori, közönségesen pedig Feldt-Regimentek.

Ezen Regementek választák ki, a' leg-szebb, leg-erősebb, leg-magosabb emberei, és ollyakat, kik már sokszor általmentek mindenféle véres tsatákon, és jó erkőltsű józan meg-lett emberek, és ezekből mindenike formál 100. köz emberekből álló két Granátéros Kompániákat; de ezeken felül még is a' fent meg-írtt Regementeknek száma meg-marad. Ezen Granátérosok közzül hat Kompánia öszsze-vonattatik, és neveztetik Gránátéros Bataliónnak, melly Bataliómokat közönségesen komandírozzák, a' Regementek' Obrist Liötenántjai, illyen Gránátéros Bataliónok hány szám mal legyenek, ki ki a' Regementek' számából ki-veheti, ezen Bataliómok, békességben is különösen vannak a' várakban, úgy háborúnak idején is a'

Re-

Digitized by Google

Regementektől, és ha mindnyájan edjütt vannak, azon Gránátéros sereg, Granatirchor nevét viseli. Fogyatkozásokat, minden Regement hasonló jó és vitéz emberekkel magok Gránátérosſaiknak pótolják ki, mivel ezek örökké teljes ſzámmal tartatnak.

Meg-vallja aztat egéſz Európa, hogy az ég alatt nem találtatik ſzebb, jobb, vitézebb, Infanteria, mint a' Csáſzári Ármádánál lévő Gránátérosſág; való dolog is az, mert a' midőn ezek az ellenſéggel el-kezdik a' vérzengzést, olly ſzörnyüen tüzelnek, hogy ki ki azt velné, hogy a' pokol' ajtaja nyílik fel, és abból okádtatnak a' kénköves tüzes Stix' vizének habjai. Jelen vóltam, a' midőn a' Boroſzlói, és Hokkirkheni verekedésekben tüzeltek, és nem másképpen tüntek ſzemeimbe, hanem úgy hogy valamelj hoſzſzan és ſzélesen állottak, mintha egéſzlen be'lettek vólna tüzes-lepedőkkel vonva, olly élesen, és erősſen tüzeltek! bizonyára is, ha edjſzer ezek hátrálni kinſzeríttetnek, igen kétſéges a' verekedésnek jó ki-menetele. Azért hívattatnak pedig Gránátérosoknak, mivel háborúnak ídején mindenike, hat vas porral meg-töltött Gránátokat lódingjában hordoz, a' mellyekkel, a' hol a' ſzükſég kívánja azokat meg-gyújtván el-

lenségeikkel labdáznak. A' több Kompániák, mellyekből a' Regementek állanak, neveztetnek Fusiliereknek. A' Horváth-Országi, és a' többi fentt meg-neveztetett Infantéria Regementek, Gránitz Regementeknek, az az Országok' széleit határit őrizö Regementeknek nevét viselik, azon okból, mivel azok békességnek idején soha a' Birodalom' belső várainak, erősségeinek őrzésére nem komandíroztatnak, hanem mivel a' Tartományok, a' mellyekben fel-állíttatnak, a' Birodalomnak szél Tartományjai, azoknak határin ör-állók, és mindenkor azokban maradnak. De a' midőn Felséges Urunknak háborúja vagyon, a' hova szükséges, és menynyi szám közzülök kívántatik, annyian Országjaikból ki-mennek, és szintén olly jó és hasznos szólgálatot tésznek, mint a' többi Infantéria. Minden ezen Regement 6. 7. és több ezerekből is álló; de a' mint mondám, tsak a' szükséghez szabattatik számok a' ki-menetelre.

Ezen Nemzetek mindnyájan katonák, azért is magok közzül állítják helyre a' Regementjeiknél következö fogyatkozásokat, A' Német és Magyar Infantériánál való fogyatkozásokat, mivel a' Tartományokban a' Lelkek számba vétettek, az Ifjak' száma is Laistromokon fel' vagyon írva, minden Regementnek a' Tartományokban

Digitized by Google

Distriktusſa vagyon ki-rendelve, a' mellyek Kántonoknak neveztetnek, így tehát minden Regementnek azon Kantonokban lévő Politikus Tiſztek a' háborúra alkalmatos Ifjakkal állítják helyre az ő' fogyatkozásakat, a' Magyar Infantéria békeſségnek idején muzsika-ſzó mellett fogadja, verbuálja az ollyas Ifjakat, kiknek önként a' hadi életre igyekezete vagyon; mivel pedig ő' Felſége' Orſzágai Isten' kegyelméből nagyon népesek, ſoha a' Rekrutákban fogyatkozás nintsen, nem is lehet. Felſéges Urunk' Kavalériáját négy réſzre ſzükſég fel-oſztani, ennek három réſze Német nemzetből áll, a' negyedik pedig a' két Magyar Hazának Fiaiból.

A' Német Kavalléríának edj réſze neveztetik Vaſasoknak, Kuraſziereknek, azon vastól, mellyet mejjeken viselnek, és Kuraſzſzoknak mondatnak. A' második réſze Dragonyosoknak, a' harmadika pedig Khevauxlegereknek, az az könynyű lovasoknak. A' vasas Regementeknek ſzáma 10. ezek közzűl ketteje Karabanireknek az az: Karabélyosoknak neveztetik, a' többi vasas Regementek három oſztályból Divisiókból állanak; de ezek négyből, és a' negyedik Diviſio könynyű lovakkal vagyon (de felette ſzálasakkal) fel-lovasítva. Ezen két Regement válogatott nagy

Digitized by Google

erős jó erköltsü, és sok probákon által mentt emberekből állanak, szintén úgy valamint a' Gránátérosság, és ezeket is a' többi vasas Regementek tartják teljesen azon modon, mint a' Fuzilier Regementek magok Gránátérosait, és örökké háború lábon állanak. Ezen vasas Regementek a' midön Keresztény ellenség előtt állanak, tsak, a' mejjeken viselnek vasat, és fejeken kalapot, melybe a' vágás ellen vas keresztt vagyon helyheztetve, Török háborúban pedig hátokat is fedezik vassal, a' melly vékonyabb a' mej-vasnál, és tsupán a' vágástól óltalmazza őket, nem pedig a' golyóbistól, fejek vas sisakkal borított, melynek sem vágás sem apró golyóbis nem árthat: ezek, nagy és nehéz Német-Országi lovakon ülnek ' A' Dragonyosok anynyival külömböztetnek ezektől, hogy ezek kissebb emberek, és kissebb, de még is nehéz lovakon ülnek, a' midön Keresztény Fejedelemmel vagyon háború, semmi vasat nem viselnek mejjeken, fejeken pedig tsak vas keresztes kalapot, de ha Török előtt állanak a' fejeken sisak, a' mejjeken pedig Kuras vagyon: Keresztény ellenség előtt, ha a' szükség úgy hozza magával, gyalog szolgálatokat is tenni kötelesek, ezért hoszszabb is valamivel karabélyok a' vasasokénál. A' Khevaux-Lege-

Digitized by Google

rek olly könnyű, és éppen azon lovakkal vagynak fel-lovasítva, a' mellyekkel a' Huſzárok, ſemmi vasat nem viselnek, és fejeken Kasquet vagyon, ſokkal kevesebb a' bagádsiájok, mint a' két elſőké, ſzerſzámok is könnyebb. A' negyedik réſze a' Kavalériának, a' két Haza' fiaiból áll, mivel Magyar öltözetek vagyon, Magyar Kavaleriának, közönſégesen pedig Huſzároknak neveztetnek; a' három elſő rendbéli Német Kavaleriának egyenes pallosa vagyon, ezek görbe kardot viselnek: ezen két fegyverek' neme között, mellyike ártalmasabb, és élesebb? arra feleljenek még a' mostani háborúskodó Törökök.

Ímé ezekből áll Felſéges Urunk' 300, 000-ből álló Ármádája, és még ezekhez az Ártilleristákat, az az: Pattantyúsokat, ſem Mínireket, Földi kamarák ásókat, Sapenröket, Sántz ásókat, Inginireket, Földmérőket nem ſzámlálom, ſem Hajós katonaſágot, ſem Pantonireket, Hídakmivelőket, ſem Pékeket, Kenyérſütőket, ſem Fuhrvézent, az az: a' Tárſzekereknél lévő kotsis' és béreſeket, mert ezekről alább, de rövideden fogok emlékezni.

De hogy feledekenyſégbe ne menjenek, faükſég meg jegyzenem, hogy mostan uralkodó Felſéges Urunk két eſztendőnek előt-

Digitized by Google

te minden Chevaux-Legér Regementet edj Oſztálylyal meg-ſzaporíttatni méltóztatott, mellyek Uláner néven neveztetnek, ezek nem viselnek Német mundért, hanem ollyan ſzínű Lengyel, de rövid köntösben járnak, a' minőben azon Regementek vannak, a' mellyhez adattattak, ezek Galliczia Orſzági fiak, Tiſztjek is többnyire oda valók, igen könnyű ſzerrel vagynak, lovok is könnyű, de apró, fejeken Lengyel ſipkát ſárga fekete tollal viselnek, pár pistoly, és görbe kard a' fegyverek, hoſzſzú dsidájok, a' mellynek felſő végén edj kis záſzló lobog, ſárga, és fekete matériából, ezen báborúban teſzik azon ſzolgálatot, a' mellyet elöttök a' Stabs Dragonyosok tettek.

Az ő' Felſége' Infanteriájának fegyvere edj hoſzſzú tüzelő puska, melly muskétának neveztetik, arra való bajonét, és edj rövid kard.

Hertzeg Montekukuli azt ſrja, hogy a' leg-főbb fegyver az Infantériánál a' dsida, vagy is a' mint akkor neveztetett a' Pika volna; mert úgy mond: ezzel a' Gyalogſág a' lovas ſeregekbe bé ronthat, vagy is aztat ezzel meg tartóztathatja, hogy a' Lovasſág őtet fel' re gázolja. De valamint hogy minden tudományok, meſterſégek időről időre ki-palléroztatnak, meg-

jobbíttatnak, úgy a' hadi tudomány is azon időtől fogvást, úgy meg-változott, s régi formájából által öntettetett, hogy kevésben tsak hasonlítani is lehet a' régihez, és éppen ezen Pikák minden Európai Ármádáknál el-vettettek, a' Mosqua Kozákokon, és Török' s Tatárokon kívül, senki azokkal nem bánik, nem viaskodik, hanem e' helyett a' Bajonéteket vették fel, mivel azokkal szintén úgy lehet szúrni, mint a' Pikákkal, és azon felül, a' melly szempillantásban szúr azzal; abban tüzet is adhat, és így ezen két fortélylyal mind jobban és hamarébb a' Lovasok' seregeit meg-bonthátja, mind azok ellen magát bátorságosabban óltalmazhatja.

Ezen Bajonétek' első fel-találói a' Francziák, és mivel azokat Bajonne nevű városban munkáltatták, azért neveztettek Bajonéteknek. A' Magyarok ugyan Péterkésnek mondják, mi okokra való nézve, azt nem tudhattam még eddig meg; ha tsak azt nem képzelik magokban, hogy szent Péter illyen forma késsel vágta vólna le Málkusnak a' fülét: *Risum teneatis amici.*

Talám nem fogok hibázni, ha itten aztat ki-tészem, hogy az egész Magyar gyalogságnak jobb vólna illendő hoszszaságú és szélességű kardokat, ollyakat tud-

Digitized by Google

ni illik, a' mitsodásakat fel-állíttatásokkor hordoztak, mint ollyan rövideket, és kés formájúkat, a' minők most óldalokon függenek, kivált a' mostani Török háborúban; mert ha a' Magyar Lovas Katona maga' kardjával (a' mellyet sok ezer szem lát az Ármádánál) szintén olly jól vág, ha nem jobban, mint a' Spáhis, miért a' Magyar gyalog katona se tudna úgy vágni, mint a' Jantsár, edj nemzet ez a' lovas katonával, és sokan közzülök edj testvérek a' Lovasokkal, következőképpen edj vér, edj szív, edj szóval edj természet vagyon ezekben, edjike olly tehetős, mint a' másika: mellyről tsak két példát hozok elö:

1742-dik esztendöben a' Szirmai' Regementjének (melly most Generális Devins Regementje) két Batalioma, akkor Prágában lévén a' Franczia, és a' városból a' miéinkre ki-ütvén, azokat kardjával visszza verte, és egész a' kapuig vágta, ugyan ezen Regement, és a' Haller' Generálisé (melj most Generális Oroszé) Maxennál Szaxóniában, a' hol Prusszus Generális Fink, más 10. Generálisokkal, és 17000-rel el-fogattatott, a' leg-magosabb hegyen vettetett sántzból karddal üzte ki a' Prusszus Infantériát.

1762-dik esztendöben Októbernek 15. napján, midön Szaxóniában Frajberg' városától nem messze Brandt nevü falu mel-

Digitized by Google

lett mostani hadi Tanátsnak érdemes Fő Igazgatója, Prézesse Gróf Hadik ő' Excellentziája Prussusus Hertzeget Henriket megverte, itten Bányák lévén, ezeknek felhányott dombjai között Salmut nevű Fusilier Regimentje az ellenségnek olly makatson tartotta magát, hogy az apró fegyver tüzeléssel, azok közzül ki' nem verettethetett. Kétséges lévén a' dolog, hogy netalántán ezen Regementnek háta megett az ellenség magát újra rendbe, szerbe, számba vegyé, ama' régi híres nevezetes Gróf Gyulai Ferencz' Regementje (a' mellyet most Generális Báró Splényi Gábor bír) tüzelő fegyverét vállaira vetvén, karddal kergette ki, és hozta szaladásra a' bányák' szorosságaiból; a' térségre jutván ezen ellenség' Regementje, a' Palatinális Huszár Regement (mellyet idővel Generális Török nyert el) nekie hajtott, és úgy le-aprította, hogy alig hatod' része esett rabságra; a' mint is más nap Henrik Hertzeg Trombitást küldött által, meg-tudni kívánván számát az életben maradottaknak. Ha a' Magyar Infantériának karddal tett vitézségeit le' kellene írnom, bizonyára edj kis volumen lenne azoknak ki-tévései. Valóban sok alkalmatosságokban is veheti ez kardjának hasznát, különösen ezen mostani Török háborúban, mivel történhetik,

Digitized by Google

hogy a' Jantsárokkal pele-mele lehet; az az: öſzve zavarodhatik, ideje itten nem léſzen a' tüzelő fegyverének töltésére, és más nem tehet maga' védelmezésére, hanem kardhoz kapván, kénteleníttetik megmutatni, hogy nékie is ottan nyőtt ki a' karja, a' hol a' Jantsárnak.

Másodſzor: a' várak' s más erősſégek' meg-vétele' alkalmatosſágával, ha edjſzer az ágyúk lövödözései által ki-törettetett réſzen (Prech) bé-nyomakodhatik azokba, vagy is azoknak bástyáira lajtorják' fegítſégével (Escalade) fel, és bé-mehet, juthat olly ſzoros útſzákba, ſátntzok' keskeny árkaiba, ſzük Kazamátákba (Földből fel-hányott ſántzok alatt való kamarák, a' mellyekben katonaſág lakik, mivel azok kőfalakból vagynak épittetve) hogy mind ezen helyekben, igen kevés, vagy éppen ſemmi haſznát nem veheti muskétájának, hanem kardjának élivel kénteleníttetik magának útat nyitni, és ellenſégét halomra vágni. A' mint Hertzeg Montekukuli a' Kavaléria' fegyveréről ír, azon régi időtől fogvást ezek is nagyon meg-változtak, nintsen annak mostanſág lántsája, pikája, és több illyen forma fegyvere, hanem tsak valamint már ki-tettem, pár pistolyja, karabélyja, a' Német Kavalériának pallosſa, a' Magyarnak pedig kardja.

Digitized by Google

Ezen ő' Felsége egész Kavalériája, úgy az Ártilléria is, és a' Fuhr-vézen lovasíttattak fel Német Országnak Tartományjaiból, a' mellyekben kész pénzen nagy fáradtsággal és költséggel szereztettek a' nehéz lovak, vagy azokba küldettetett hadi Tisztek által, vagy is Lieferánsok, lő kereskedők által. Hasonló móddal vásárloltattak a' könnyű Kavalériának lovai is a' két Magyar Hazában, Lengyel, Móldva, és Havas alföld Országokban, gyakorta a' Tatárok' Országába is küldettettek Komandók illyetén könnyű Lovaknak meg-vételére, és ki-hajtatásokra. De miólta Felséges Monárkhánknak bölts el - intézése, s rendelése által minden Tartományjaiban, mén-lovak rész szerint a' Polgárok közzé osztattattak ki, rész szerint pedig a' szebb, és válogattabb mének, a' cirkulusok s vármegyék által jó vígyázat alatt tartatnak, ezen gondoskodás által nagy szaporodásra ment minden Tartományokban a' lovak' száma. Ezeken felül a' Mezőhegyesi Puszták, nem messze Aradtól olly roppant épületeket, és Istállókat emeltetett fel ő' Felsége, hogy azok edj kis várost ötletnek a' nézők' szemeibe, ahhol is Fő Strázsa Mester Csekonits Úr' gondviselése alatt sok száz mind nehéz, úgy könnyű mindenféle fajból való mén-lo-

Digitized by Google

vak, mellyek különös ſzépſégüek, és néhány ezer hasonlóképpen nehéz és könnyü fajta magló kantzák, különös ſzorgalmatoſság és vígyázás alatt tartatnak.

Ezen felette nagy ménest, és épületeket meſzſzéről jött Jövevények álmélkodáſsal tsudálják, és itten minden eſztendőben két orſzágos vásárok is tartatnak. A' bundás tsikósokon, és ſzámos öreg katonákon kívül, kik legeltetik, étetik, és tiſztíjják mind a' lovakat, úgy az istállókat, vannak itten ſok tanító Lováſz Mesterek, mind patkóláshoz, úgy lovak' gyógyítáſához értő és tudós kovátsok, Apotéka, és minden ſzükſéges ſzerſzámok, és eſzközök bőſéggel találtatnak, mind ezekre ki-rendeltt fő és al hadi Tiſztek vígyáznak, kiknek Doktora, Borbélyjai is vannak, Kápólna, és ahhoz rendeltetett Pap is az Isteni ſzolgálatnak végbe vitelére.

Az ökröknek is a' ſzáma itten igen nagy, a' mellyeknek réſze az Armádához mint vágó hajtattatik, réſze pedig a' hadi Tár ſzekereket vonja. Majd nem hasonló Lovak ſzáma, Galliciában is nem meſzſze Sznijatin városától Oberst Liötenánt Kavalár Úr' gondviselése alatt tartátik, és ſzaporíttatik, itten is hitel felett való ſokaſágra vitetett a' ſzaporítás; hanem itten nem tartatnak ökrök az épületek is tsak közönſégesek.

Digitized by Google

Ki ki láthatja tehát, hogy önnön Tartományjaiból, és ezen két Helyekről lovasíttatik fel ő' Felsége Ármádiája, és tsak igen nagy szükségben kénteleníttetik külső Országba lovakat vétettetni. Ha valamellyike Hazám' Ifjai közzül aztat kívánja tudni, hogy a' lovak a' Regementeknél melly móddal taníttatnak, úgy a' lovaglásra is a' Katonaság, tehát azok a' kik már a' Regementeknél vannak, meg'fogják tanúlni a' Regulamentumnak azon tzikkelyéből, melly a' Kapitányok' kötelességét foglalja magában. Azon Ifjak pedig, kik tsak még szándékoznak a' hadi életre, edj kevés békességes türésel legyenek, míglen azon hívatalba bé-lépnek, ez meg-történvén kezekbe fog adattatni ezen hadi szent Évangéliomos könyv.

TIZEDIK GONDOLAT.

A' Törökök' Artilléridjáról, úgy Felséges Urunkéról, és az azokhoz szükséges minden némü szerekről.

Két ellenkező Ármáda éjjel nappal azon igyekeszik, hogy edjike a' másikát meg-verhesse, s meg-rontása után várakat, városokat vehessen-meg, mellyek után egész Országokat Fejedelme' hatalma alá hozhasson.

Digitized by Google

Illyen tetemes dolgoknak végbe vitelére, minden féle fegyverek, és eſzközök kívántatnak. Hajdan az ellenkező Armádák tsak kardokkal, pallosokkal, lántsákkal hegyes törökkel, dárdákkal, tsákányokkal, fejſzékkel, paritytyákkal, nyilakkal viaskodtak edj másſal. A' várak', városok' kő falait, tornyait, bástyáit, fa bakokkal, nagy köveknek lökéſével, és mindenféle ki-gondoltt s fel-találtt eſzközökkel omlaſztatták rakásra, és a' kitört tsorbákon s kő-halmokon rohantak bé azoknak megvételére. A' Görögök, és Rómaiak vóltak ezekben nagy Mesterek. Kárhágó így vétettetett meg, Jéruzsálemnek is Titus magas kő falait és tornyait így döntötte le, bé-rohanván a' kövek' halmain, ezen az egéſz világban leg-nevezetesebb várost porrá törte, ſemmivé tette, mellynek végſő el-puſztúlását ki ki Józséfus Flávius által írtt könyvben olvashatja.

De miólta Svartz János Szerafikus Sz. Ferencz ſzerzetebéli Pap a' puska-port feltalálta, azólta azon régi háborúskodásnak módja véget ért, és valamint az aprú, úgy nagy golyóbisokat okádó fegyvereknek neme, és ſzámtalan égető gyújtó eſzközök találtattak fel, a' mellyek, ámbár az emberi nemzetnek, úgy a' várak' s városok' nagy romlására vannak is, de a' hadi

Digitized by Google

mesterſégre nézve, nagy könnyebbſégére, és a' hadi munkák', operátziók', ſzaporábbvéghez vitelére ſzólgálnak. Fellyebb immár láttuk, hogy a' Törökök bövelkednek az apró fegyverekben, de valamint ezeknek ki-írhatatlan nagy ſzáma vagyonálok, úgy felette nagy az ágyúk' fokaſága is; mert minden várai, és erősſégei azzal tele vannak, a' táboránál is felette nagy ſzámmal találtatnak, némellyike olly nagy, hogy 100. és több fontos golyóbissokkal töltetnek-meg, és ök az ágyúikat bialokkal vonatják. Ugyan tsak vannak nékiek alkalmatosabb ágyúi is, nagy és apróbb bombákat hányó mozsárai, és ezeket ſzünet nélkül öntetik Konſtántzinápolyban, Adrianopolisban, Kairóban, és több más Birodalmainak városſaiban is. Vannak ezekkel meg-töltött Arsenállyai is, úgy mint: Pérában, Konſtántzinápolyban, Adrianopolisban, Bánya-Lukában, Vidinben, Belegrádban, edj ſzóval minden váraiban, és megerősíttetett városſaiban. Ekkoráig tsak Konſtántzinapolyban öntettettek ágyúi, és Bombikat hányó mozsárai mindenféle golyóbisok, és Gránátok, de néhány eſztendőktől fogva, mind Európai, úgy Ázsiai Tartományjaiban feküvő városokban állíttatattak fel ezeket munkálkodó műhelyek, úgy mint: a' Kándiai ſzigetben,

Digitized by Google

Adrianopolisban, Kairóban, Damaskusban, és Natólia Tartományjában is. De a' Törököknek ezeket öntő mesterei igen gyarlók, és magok' mesterségekben értetlenek, azért az ő' ágyúi, nem alkalmatosak az operatziókra, különösen a' mindenfelé való forgatásra, és tzélozásra, mert otrombán vannak munkálva, mind a' két végei majd edj forma vastagságúak; a' fülek is, mind nagy, mind kissebb, hoszszabb vagy rövidebb ágyúkon tsak edj helyre vannak ragasztva, különösen a' kereket, és Laffetái, a' mellyeken állanak bárdolatlan munkák, a' mellyért is jobbra balra frissen nem forgattathatnak, fent és alább igen nehezen vétethettetnek, azért is a' hova edjszer tzégezik mindenkor tsak azon edj tzélt érik golyobisai. Azon szörnyü makhina nagy ágyúi, a' mellyekből 100 és több fontos golyóbisok lövettetnek ki, leghaszontalanabbak, mert ezek a' fent, és alább vételre jobra balra való fordulásokra tellyességgel alkalmatlanok, a' hegyeken, völgyeken, erdös helyeken nem vonattathatnak, essös időben pedig egészlen a' sárba süllyednek.

Korán sem hasonlíthatni még mind eddig a' Török Ártilleriát, más Európai Monárkhák' Ártilleriájaihoz, igen messze vannak ök ezektől, pattantyúsai is, ki-

ket ők Topdsik néven neveznek, annyit értenek a' Pürotekniához, mint a' hajdú a' harang öntéshez, inkább is a' Haremekben mulatják kedveseikkel addig magokat, a' meddig a' Mathézis Tudományt tanúlhatnák. idő múlik, míg ők ágyúikat kilövik, ki-törlik, és újra meg-töltik, ritkán is edj fertály óra alatt lőnek többször kétszernél edj edj agyúval. A' kik ezen mesterségben nálok leg-jobb szolgálatot teszsnek, azok némely Keresztény Fejedelmek' Ármádájától hozzájok szökött Pattantyúsok, ollyanok tudni illik a' kik itten valami rosz fát tévén a' tüzre, hogy éhen ne veszszenek szolgálatjokat el-veszttvén, vagy is hóhér vélek ne bánjon, hozzájok hordották sátorfájokat. Mindenek felett, némely Francziák, háborúnak idején tartózkodnak nálok, ezek is ollyanok a' kik tökélletlenségek miatt a' Franczia Ármádától el-üzetnek.

Mi a' mi' dilsőségesén uralkodó Felséges Császárunknak Ártilleriáját, és annak meg-jobbíthatatlan mivóltát illeti; rövideden arról ezeket tehetem fel, hogy néhány Esztendők előtt a' Szaxóniai Hertzegé vala az első; másodiknak tartatott a' Franczia Királyé, ezek után harmadik rangba Második Friderikus Prussziai Királyé helyheztetett; de mostanában min-

den Európai Fejedelmeknek meg'kelletik vallani, hogy mostani Felséges Monárkhánk' Ártilleriája mindnyájoknál fent-haladja, mellynek illy nagy tökélletességre való fel-menetelét, néhai Venceszlaus Hertzeg Liktenstainnak kelletik tulajdonítani ki is ennek Fő-Vezérségére és Kormányozására még Mária Therézia ő' Felsége idejében fel-emeltetvén, ezen nagy de terhes hivataljában nem tsak fáradhatatlanúl munkálkodott, de azon felül annak szaporításában, úgy az ahhoz tartozandó Tudományoknak elő-mozdításában olly nagyon igyekezett, hogy önnön maga' értékéből fok száz ezreket el-költvén, azzal más Monárkhák' irígységére azon leg-elsőségre fel-vitte: mostan pedig uralkodó Felséges Császárunk Második József elztendőről elztendőre felette szaporíttatja, és az ehhez tartozandó Tudományoknak gyarapodására való nézve is, jeles tanító embereket és Mathemátikusokat tart. Kiki tudja, hogy minden Országaiban lévő várak és meg-erősíttetett városokban nagy Tárok dugva tele vannak ezekkel, a' Bétsi Árszenál különösen álmélkodást okozó, mivel az egész világon ennek mássa nintsen, sőt a' Bétsi Polgárok' Árszenáljához is kevés más országbéli Árszenál hasonlíttathatik, nem tsak ezen várakmak s váro-

Digitized by Google

ſoknak tárházai, de azoknak ſok Kazamátái is olly rakva vannak, hogy ha azoknak ſok ezer ſzámát valaki edjütt láthatná, mást nem mondhatna, tsak azon Virgiliusnak verſét:

Obſupuit ſteteruntque comae, et vox faucibus haeſit.

A' Moſzka Orſzági Nagy Hertzeg Bétsben lévén, látván egyedül azoknak ſzámát, a' mellyek a' Kazamátákban vannak, tsudálkozni nem győzött azoknak ſokaſágán, hány ezer nem úſzott le a' Dunán a' Táborhoz, menmyit nem vontak ökrök lovak Horváth Orſzágba, Erdélybe, és Bukovínába: még is ha valaki a' tárházakba bé-mégyen, üöltve rakva találja azokat ágyúkkal. Senki ennen ne tsudálkozzon, mert éjjel nappal öntetnek ezek Bétsben, azért lehet is mondani ezeket, hogy:

Bétz most Valkánusnak az ő' lakó helye,
Itt vagyon ki ütve pörölyös műhelye,
Ciklopsok munkálnak ebben Fegyvereket,
Lám! az Istenek is ſzeretik Jószerſét.

Nem meſzſze Bétshez, Oberkáſzlin nevű helyſégben állíttatott fel az ágyúkat fúró Műhely, abba ſenkinek a' Monárkhán és két három Miniſztereken kívül bé-menni nem ſzabad, mert még Európában ſehol azon titkos találmányra, arkánumra ſenki ſem akadott, a' hol is délig edj hat ſon-

tos golyóbist lövő ágyú tökélletesen ki-fúrattatik, holott más Monárkhák illyetén Műheljeiben négy öt nap is kívántatik annak végbe vitelére.

Ő' Felségének két Regement Pattantyúsai vannak békeségben, minden Regement 4000 főből álló, mostani háborúnak idején mindenike még 1000 fővel meg-szaporíttatott. Ezek olly gyakorlott, és válogatott emberek, hogy másokat ritka hatalmasság mutathat, minden minúta alatt edj ágyúval tizenedj lövést bizonnyost tésznek, ha golyóbis nélkül lövődöznek, és itten tsak készségeket kívánják meg-mutatni, akkor tízszer lőnek minden minutában.

Midőn 1751. esztendőben a' Szaxóniai Hertzegek Czittau nevű várost halomra lövettették, és már ő' Felsége' Pattantyúsai készen lévén; Xavérius Hertzeg parantsolván nékiek, hogy tsak fogjanak hozzá a' tüzeléshez; magam jelen lévén láttam, hogy azon Pattantyús, a' ki az első ágyút ki-sütötte, a' tornyon lévő megaranyozott gombot első lövésével úgy lelőtte, hogy edj Jáger valamelly fának tetejéről edj madarkát szebben, jobban le' nem lőhetne. Illyen lövést téve ez mostani háborúban azon Pattantyús is, a' melly a' Belegrádi Basának Szabats alatt lévő

kertjében épültt Filegóriáját vagy is Glorietjét elsö lövésével Felséges Urunk' szeme' láttára el-lötte, mellyért is Fö Tisztséget nyert. Valósággal a' hová ezek kiszegezik ágyúikat, nem tanátsos ottan szemetezni, mert ha ki meg' nem ölettetik is, ritkán hozza vissza mind a' két lábait, vagy kezeit; a' menyköveknek hűllása nem olly rettentö, mint ezeknek szaporán és sürüen ki-lövött ágyú golyóbisai, kartátsai, bombik' és haubitzeknek süvöltö zúgásai.

De sem a' nagy, sem az apró fegyver, effektust és haszonnal elegyített kárt nem tehet, ha a' meg' nem töltettetik; azért is el-kerülhetetlen szükség, minden Armádánál a' munítzió, az az por, és golyóbis.

A' nagy Szultán maga' Tartományjainak vég-helyein szünet nélkül tsináltatja a' puska port, sokat hozattat Kairóból Égyiptusból is ki, sokat Keresztény szomszédjaitól is pénzen vészen, azért is felette sok munítziója vagyon, és aztat éppen nem kímélli, leg-kisebb öröm' alkalmatosságánál is ágyúztat, apró fegyverrel is tüzeltet, a' táborában is majd mindennap hallhatni illyen tüzelést, mert tsak edj Basa, vagy Truppok érkezzenek oda, már az öröm lövettetik, valamikor estve

felé imádsághoz fognak, mindenkor á-gyúztatnak, melly vak és haſzontalan tü-zelések, gyakran a' mi' Ármádánkat nyug-hatatlan fel-lármázásra hozzák.

A' Török' pora igen jó, erős és ſza-pora, tovább is mégyen golyóbisok, mint a' miéink, pattanása is keményebb, hanem aztat is ide ſzükſég tenni, hogy annak ſzükſéges erejét ki'nem tudják venni, nem értvén a' Pürotekniához, meg-terhelik fegyvereiket, s ugyan azért nagy a' zuhaj, és meſzſze mégyen golyóbisok, de bi-zonytalan a' lövés.

Sokkal jobb vólna még a' porok, ha az Ártillériánál lévők, a' Salétromot nem lopnák, és aztat magok' haſznokra nem fordítanák; de mellyik Monárkha marad meg, meg-tsalattatlan? ők az á-gyúk' golyóbisſait bőrbe darótzokba, vas-tag váſznakba is ſzokták takarni, és úgy töltik azokkal ágyúikat, hogy anynyival egyenesebben menjen golyóbisok, vala-mint a' Stutzokból ſzokott menni, az úgy hívattatni ſzokott flastromos golyóbis.

Minden féle bombikkal, gránátokkal ſzurkos kofzoráklal, és minden féle az Ártillériához tartozandó eſzközökkel rak-va vannak az ő' Fegyver-Tárai.

Mi Felſéges Urunk' Ársenáljait illet-ni ezeknek bőſégét, tsak edj ſzóval így

teszem ki: Ozön; az az: ki-árhatatlan számmal találtatnak mindenek abban.

TIZENEDJEDIK GONDOLAT.

Az Armádáknak el-kerülhetetlen szükségeiről.

Semmi féle Teremtmény a' magába bé-szívott Levegő Éggel meg' nem elégedhetik, hanem életének meg-tartására eledelének kell lennie. A' vad állatokba a' nagy bőltsességű Úr Isten, olly gondos természetet óltott bé, hogy annak vezérlésével minden neme annak, maga magát táplálja. Ugyan azon igaz Úr Isten, az emberi nemzetet ámbár okossággal, észszel, és sok szép más tulajdonságokkal, erköltsökkel fel-ruházta is, még is az el-követtetett első bűnért büntetésül hagyta, hogy véres veréjtékkel egye maga' kenyerét. A' nemesebb része azon nemzetnek, úgy mint az Urasságok, kereskedők, és több effélék, bár a' földet nem szántják is, még is ezek is nagy fáradsággal, terek viseléssel, és veszedelmek között való forgásokkal keresik kenyereket, mind ezen keresetjeik véres verítékzést okoznak nékiek. Azon emberi Nemzetnek szálakja tartja ugyan mindnyájokat kenyérrel, és több élelemre valókkal: mivel ez szántja, és munkálja a' földet, de mind ezek min-

Digitized by Google

denekben tehetetlenek volnának, ha a' hadi Rend, ellenek áradható szélveszektől nem oltalmazná a' Tartományokat ellenségei ellen; mint anynyi emésztő sáskák ellen, életeknek el-vesztésével ellent nem állanának. Ezen Rend tehát leg-véresebb veritékével eszi maga' kenyerét. Mivel pedig ezen Rendben lévő katonaság, se nem kereskedhetik, se nem szánt, se nem vét, a' Fejedelmének szükség gondolkozni annak el-tartásáról, ha azt kívánja, hogy erejekben meg-maradván, igazán, és híven maga' kötelességének meg-feleljen, mert különben vétkül nékie nem tulajdoníthatja, ha hitinek meg-szegésével el-szökésre, vagy is tolvajlásra vetemedik, sőt a' Természet' Törvényje is meg-engedi, életének meg-tartására való nézve ezeket el-követni. Más rosszak is követhetik az illyen élelemben szűkölködő Armádát.

1437. esztendőben Hunyadi Jánosnak (ki más képpen a' Törököket ütő menykő vala) 16000 Gyalogságból, és 8000 Lovasságból álló hadi seregét a' Törökök semmivé tették, mivel Proviántja nem lévén erejétől meg-fosztatott nép vala.

Írja Hertzeg Montekukuli is, hogy éppen így járt azon Armáda is, a' mellyet 1600-dik Esztendőben Kanizsát a' Török ost-

romolván, annak meg-szabadítására ezen erősség alá vitt Hertzeg Merkuer. Ez is az éhségtől meg-sanyarittatván meg-verettetett, Kanizsa is Török kézre jutott. De hogy is dolgozzon a' katona; ha élelmére valója nintsen, kogy bánhatna fegyverével, ha lábán is alig áll, lehet é tüze, bátor szíve, ha erejét az éhség meg-fogyaszlotta? Ki kívánhatja tőle, hogy ő nagy marsokat tégyen, hogy ő szemes vigyázó őr álló légyen; ha a' koplalástól meg-bádjaszlatván tántorog, és mint a' részeg ember álmos. Az éhség meg-tölti a' hadi Ispitályokat, és az ebből következett betegség fogyaszlja él az Armádát. Szükség tehát, hogy magazínumokat (élés Tárokat) töltve tartasson a' Fejedelem: és ezeken felül a' Táborban minden féle kereskedők, pékek, mészárosok, margalányosok, traktérek, az az: Latzi konyhákat tartó emberek legyenek. Így tselekedett Scipio Kárthágónál, Pompéjus Duraszszónál, és Hanibál Tarentónál.

A' Töröknek elegendő élelmére valója vagyon, leg-inkább kenyere, peszmege (Czipak) berbets-húsa, és riskásája, ő néki nem is kívántatik anynyiféle, mint ő' Felsége' népének, sem olly sok, mivel ő, ökör, és sertés húsal, szalonnával, borral pályinkával nem él, nem is eszik any-

nyiſzor napjában, hanem a' mint már megírtam, tsak edjſzer napnak le-mentekor. Nem ád kenyeret is minden katonájának, úgymint azoknak, a' kik a' ſegítő név alatt értettetnek, ſem a' volentéreknek, mind ezeknek meg kell fizetni a' kenyeret. Mindazonáltal a' Magazínumait jó előre bőven meg-tőlti, ezek mellett a' Törökok felette nagy készülettel, bagádsiával mennek, azért is kiki közzülök a' menynyit tsak vihet, viſzen élelmére valót; a' Táborához közel fekűvő helyſégek is mindenfélét viſznek a' Táborba, mivel a' rablástól tartanak, más okért pedig azért, hogy örűlnek a' nyereſégnek, mert a' Törökök mindent kész pénzel fizetnek.

A' Török későn ſzáll táborba, mikor már a' fű nagy, és a' gabona virágjában vagyon, többnyire füvelteti lovát, azért is az árpa, ſzéna, vagy is árpa-ſzalma a' Magazínumaiban nem igen fogy el. Szent Márton nap' táján törvénye, és ſzokása ſzerint haza indúl, és mind azokat, a' kik haza mennek, meg-indúlásoktól fogvást nem tartja a' Szultán, ſem nem fizeti, és így nem ſzintén öt hólnapokig tartja ármádáját, ki-vévén némelly Spahisok' ſeregeit, és a' Jantsárokat: ezeknek is azon felül, hogy mértékletesen élnek, nem igen bőven adatja a' kenyeret.

Digitized by Google

Móldva, Havas alföldje, Maczedónia, Servia, és Égyiptus nagyon termékeny Országok, azért is azokból feletto sok búza, árpa, Peszmeg vitettetik a' Magazínumokba.

Az Örmény, Rátz, Zsidó kereskedök mindent eleget viznek a' táborába.

Ha a' kerék ég alatt vagyon edj Ármáda, a' melly az élelemre valókban nem szükölködik, az bizonyára Felséges Monárkhánk' Ármádája, mert ki nem tudja, sőt ki nem látja, hogy Atyai kegyelmes gondoskodásai által a' Dunának, Tiszának, Drávának, Szávának, Marosnak partjain, melly számos élés-házak nintsenek megtöltve, úgy szintén minden váraiban, erősségeiben halmazva meg-rakva, hány ezer hajók és szekerek, hajósaival, kotsisaival nem tartatnak, kik valamint a' vizeken, úgy szárazon viszik a' táborhoz; hány ezerre mégyen száma azon szekereknek, a' mellyeken az Országainak lakosi szünet nélkül hurcolják az élést. Sok ezer Pékek éjjel nappal sütik a' vas tábori kementzékben a' kenyeret. Hány ezer ökrök nem hajtatnak fel hízlalva Mezö-hegyesröl az ármádához, és még menynyi számtalan Tözsérek nem hajtanak ezerenként ökröket, sertéseket, juhokat? ahhoz ki tudná azokat elö számlálni, kik szalonná-

val, vajjal, liſzttel, fóval, borsóval, lentsével, riskásával, babbal, és más főzelékekkel kereskednek, valamint azokat is, kik mindenféle italokat bőſéggel ide hoznak? Önnön maga ezen gondos nagy Fejedelem ſok ezer akó borokat, pálinkát, és etzetet meg-vétettetett, és ármádához le-ſzállíttatott, tsak hogy az ő' vitézzei inſéget ne ſzenvedjenek. Méltán is ide lehet ezen verseket tenni.

Égyiptomi József ſok Tárházat ölttött,
Ezekre Máſodik Józsefis többet költtött,
Ha ezt nem tehetné, olly nagy dolgot tenne,
Hogy Ármádájának Pelikánja lenne.

Nagy a' ſzáma ezen Ármádánál a' Lati konyhásoknak, Margatányosoknak is, kiknek ſátoraiban reggeltől fogvást teríttetnek az aſztalok, és Liéusnak is áldozatok tétettetnek.

De ſzólljunk más ſzükſégéről is edj Ármádiának. Edj Ármádát kiki úgy képzelhet, mint edj ingó-mozgó várat, a' melly is mind ételmére, mind ütközetekre, és külömb külömbféle dolgoknak végbe vitelére való ſzükſéges ſzereket foglalván magában, azokkal minden felé mehet: ezen ſzerek tehernek, vagy is bagádsiának neveztetnek.

A' Törökök' bagádsiája ſzer felett való ſokaſágú, mellyekkel ők azon felül,

Digitized by Google

hogy azokkal embereket is meg-terhelnek, sok hajókat, szekereket, tevéket, lovakat, bialokat is raknak meg. Hogy pedig ők illy nagy bágádsiával mennek a' Táborbà, nem más az oka, hanem a' Szultán meg-engedi kinek kinek anynyit magával vinni, a' menynyit vihet, és értéke engedi. A' Törökök kevélykednek a' fatorokban, nintsenek is más hatalomnál illy szép és drága fatorok, mint ő' nálok, ezek sok ezerekbe is telnek, a' mostani Nagy Vezér' fatorát edj milliom Piáfzterbe kerülttnek mondják lenni: ezen fatorok igen nagyok, és edjet néhány szekerek viszik, már tsak ezek is menynyire nem szaporítják bagádsiájokat. Minden tíz Jantsárnak adattatik edj ló, a' mellyeket ők köpönyegekkel, és más könnyűségekkel raknak meg, a' nehezebb bagádsiájokkal pedig szekereket terhelnek meg, melly szekereket az általok el-vett Tartománybéli lakosok adják, ezek sem a' Szultánnak, sem a' katonaságnak költségekbe nem telnek, azoknak ezen haszuát is veszik még, hogy ha valamelly dolgot hirtelen akarnak végbe vinni, ezen szekerekre fel-ülnek, és sietséggel dolgok' tzéljánál termenek. Ha Marsokban el-fáradnak, akkor is ezekre fel' szoktak ülni.

Digitized by Google

Edj szoval anynyi bagádsiával jár a' Török Ármáda, hogy a' több helyet foglal el, mint sem a' katonasága, sok szolgái, és mindenféle emberei vagynak, és gyakorta ezeknek szekeret pénzért fogadnak. Gyakran a' Jantsárok a' környül való helységekből erővel sok szekereket kihajtanak, és hárman ülnek fel edjre, úgy könnyebbítik masírozásokat. A' Spahik közönségesen hatan szoktanak lenni edj pajtásságban, ezek pénzen vesznek lovakat, vagy is tevéket, a' mellyek az ő' szükségekre valókat hordozzák.

A' Tatároknak, a' mint feljebb megírtam, mindenikének vagyon három négy lovok is. A' segítő Truppok anynyi bagádsiával mennek, a' menynyivel tetszik, vagy tőlök ki-telhet. Mivel tehát bár irtóztató sok a' Török Ármádánál a' bagádsia, és a' mellett lévő szolgáknak száma, még is régi szokásoktól el' nem állanak, bár leg-kissebb szerentsétlenségben ez nékiek tetemes károkra légyen is, és meg szaladván aztat közönségesen el-vesztik, valamint fátorjaikat is, másképpen a' szaladásban mind ez nékiek nagy akadályt okozna. Minekelőtte Felséges Monárkhánk' Ármádáinak bagádsiájáról szólljak, szükség tudni, hogy edj Ármádának el-kerülhetetlenül bagádsiájának kelletik lennie,

Digitized by Google

de eztet a' szükséghez kell mérsékelni, mert ha felette sok, vagy meg-mozdúlhatatlanná tészi aztat, vagy ha mozdúlhat is, ennek súlyos terhe sok nagy dolgoknak végbe vitelét fogja akadályoztatni, és azon emberek, kik körûlötte léfznek, sok elefséget emésztenek meg, a' mellyel a' viaskodó katonaság alkalmas ideig táplálhatna. A' nagy Bagádsia, nagy helyet is foglal el, és ennek őrizetére számos katonaság kívántatik, a' mellyekkel az Armáda meg-gyengûl, az ütközet' napján is gyakorta ártalmas akadályoztatást okozhat a' Fő-Vezérnek.'

Hogy ha pedig az Armádának bagádsiája igen kevés, a' sem jó, mert gyakran, főképpen a' Török háborúban szûk helyeken, és puszta fel-égettetett Tartományokban, vagy minden élefségtől meg-foszlatott helyekben fog állani, és így ha maga élelemre, és más különös haszonra való szereket nem fog vinni (de tsak szükfséges mértékben) inséget fog szenvedni, betegségeket, és más rofzfzakat okozni, mellyek által tehetetlenné fog tétetni az Armáda, a' mellyből is a' Fejedelemre nagy kár fog áradni.

Tzélomhoz viszsza térek, és aztat mondom; hogy ő' Felsége' Armádájának bagádsiája, olly böltsen, és hathatósan ki

vagyon tzirkalmozva, hogy ez sem nem felette való, és akadályt okozó, sem nem kevés, és inséget maga után vonszó; mert minden Generálisoknak, és fő Tisztteknek ki vagyon adva, hogy hívataljok' s rangokhoz képest menynyi szekereket, lovakat tartsanak, hogy azoknak segítségével szükséges bagádsiájokat magokkal hordasák. Az al Tisztek', és köz emberek' bagádsiájoknak számát a'Regulamentumban lehet olvasni; a' Lovasság eztet lovára tészi, a' Gyalogság pedig hátán emeli; de gyakran, ha a' környül állások meg-engedik, szekereken is vitettetnek. Minden féle osztályok, Departamentumok csak éppen szükséges számból állanak, úgy az azokhoz tartozandó embereknek és barmoknak száma is. A' Markatányosoknak, Mészárosoknak, Latzikonyhásoknak, és mindenféle kereskedőknek száma a' Generális Qvártély Mester által az Ármádának nagyságára néz've rendeltetik el. Több bölts és hasznos rendelései közzé ő' Felségének eztet is számlálhatni, hogy a' legnehezebb bagádsiának tudni illik vitézzei' felelségeinek az Ármádánál való lételt háborúnak idején meg-túltotta, és egy Eskadronnál, vagy is Kompániánál hatnál többnek nem szabad lenni, kik a' szükséges mosásokat viszik véghez. Ha mindnyájan

ezen

ezen Amazonok, kiknek Utai a' táborban vagynak, jelen vólnának, kiki álmélkodna ezen Grand Profúfz Korpusának fokaſágán (mert ezek az ö' záſzlója alá tartozandók) a' fél Armáda ſoha nem okozna olly nagy alkalmatlanſágot, mint ezen Korpus, e' ſok élelemre valót meg-emésztene, Quártélyokat, Fuvározást kívánna, a' parafztokat üldözné, Uraiknak pedig ſzívét a' verekedésnek napján pityergéseikkel, ha mindjárt fokaknál ellenkező érzékenſégtől könyv-húllatásaik préselteinének is ki, meg-lágyítanák. Jól tette fel edj Magyar vers ſzerző ezen négy ſor-verſeket felölök:

Szalma özvegyſégre jutott Aſzſzonyſágok,
Tsak a' Qvártélyokban vagytok bóldogſágok,
De a' haborúban vagytok tsak terhére
Férjeteknek, azért maradjatok féle.

Minden ſzükſégeket fel-haladó ſzükſég edj Ármádánál a' pénz, igazán is mondatik az Deákúl: *Quod nervus belli ſit pecunia*, ha ebben fogyatkozást ſzenved, mindenekben ſzenved, nem léſzen ſem öltözetje, ſem kenyere, ſem fegyvere; a' mi leg-nagyobb, méréſzſége nem léſzen, jól is mondotta edj Franczia ezen ígéket; *Point d' argent, point de courage*: az az: ahtol nintsen pénz, nintsen méréſzſég is.

A' Törökök ebben fogyatkozást nem szenvednek, mivel a' nagy Szultán feletts nagy kintsttel bír, a' pénz minden felöl, mint a' vizek folynak, úgy jön bé az ö' Tárházába; mert a' birodalma nagy, nagy tehát a' jövedelme is. Első nagy jövedelme a' kereskedésből jön bé, melly is Konstantinápolyba és Kairóba mint vízen, úgy szárazon folytattatik, más számtalan ki-kötö helyein is a' tengereknek eztet üzik. A' Keresztyének' fúlyos adója, és ezektöl bé-venni szokott ajándékok is sokra mennek, ezeket szaporítják azon jószágoknak jövedelmei, mellyeket ök imitt amott magokhoz vonszanak, büntetés pénzek, vámok, harmintzadok, minden fötöl edj arany adó, só, mindennémü birtokoktól való adók, a' nyereségekből származó dézmák, mindenféle marhák' gabonák' dézmái, külső Pátenseknek bére; Szerviában, Boszniában, Macedóniában és Ásiának sok részeiben való arany, ezüst és másféle bányák nagyon gazdagítják a' ö' tárházát, sokan a' Basák közzül is, és más gazdag Törökök és Kereskedök kintseiket halálok után a' Szultánnak hagyják. 1664 esztendöben Ali Basa meg-halván Budán, edj miliom piásztemél többet hagyott nékie. De leg-véresebb jövedelme az, a' melylyet a' Moldvai és Havas-alföldi Her-

Digitized by Google

megektől, Vajdákról, kegyetlenségének végbe vitelével szokott a' Szultán venni, mert ha valaki ezen méltóságot el-nyeri, közönségesen sok kintset szokott gyüjteni, meg-tudván aztat a' Szultán, mindenféle ki-gondoltt vétkeknek fejekre való hárítása után edj Basát küld Jászsziba, vagy is Bukarestbe a' fejekért, a' Basa, parantsolatjának eleget tévén, aztat le-üttetvén egész kintseivel edjütt Konstántzinápolyba viszi. Ha a' nagy Szultán személy szerint mégyen a' háborúba, akkor magával viszi a' szükséges kintset: ha pedig tsak a' nagy Vezér komandíroz, minden Tartományok önként viszik kezéhez adójokat, és így a' pénz nem mégyen sok kezeken által.

Felséges Fejedelmünket, mivel az Úr Isten sok szép és termékeny Országokkal meg-áldotta, ezekből származó jövedelmeinek áradását minden Hazafi tudja, azért nem tartom szükségesnek azokat részenként ki-tenni; elég az, hogy olly gazdag pénz tára, hogy sok esztendők' folyása alatt ellenségeivel háborúskodhatik (ezt tet régi időktől fogvást egész Európa tapasztalta) Ármádáját rendén, és bövebben, mint sok más Monárkhák fizettetheti, és valósággal fizetteti is.

TIZENKETTŐDIK GONDOLAT.

A' Frajpartistákról, az az: szabad nyerességre ki-járó Katonaságról, és a' hadi vadászokról, Jägerekről.

Melly számban és mindenképpen melly karban légyen Felséges Monárkhának Ármádája, aztat a' menyiyre tsekély tudományom engedte, ki-tettem. De szükségesnek ítéltem arról is szóllani, hogy valamikor Felséges Urunknak háborúja vagyon, a' környül állásokra való nézve, több kevesebb szabad nyerességre ki-járó Seregek is állíttatnak fel, mivel ezek úgy szintén a' hadi vadászok-is, különösen Török háborúban szükségesek; azért is ezekről itten szóllok.

A' Frajpartisták állanak Lovasságból és Gyalogságból, ezeket nem úgy kelletik nézni, mint ha az állandó Ármádának tagjai vólnának, mivel ezek békességben nem tartatnak. Ezek háborúnak idején áldozatjai az Ármádának, kik ha el-vesznek is, sem a' Fejedelem, sem a' Fő Vezér nagy károkat nem vallanak, ugyan azért is nem igen kíméltetnek. Ezeket a' Fejedelem' engedelmével, ollyas ember állítja fel, a' ki a' hadi tudományban néminéműképpen vándorlott, a' ki sokáig szolgált Forpostokon (az az ör-álló he-

Digitized by Google

lyeken) és az úgy mondátni szokott *Petit Guerre* (apró tsatákhoz) ért; e' mellett a' ki életét el-szánta, és edj kis vakmerő szívvel bír; ezek közönségesen nem igen gazdag emberek, azért is a' jó reménység' színe alatt kotzkára vetik életeket, és hízelkednek magoknak, hogy a' zsákmányozás által jobb karba tészik magokat, és ellenség' kárával meg' fognak gazdagodni. Ha a' szerentse tsak kevesé szolgál nékiek, az ő' hírek nevek hamar el-terjed, de tsak hozzájok hasonló nép között, kiktől dítsértetnek, és nagy Vezéreknek tartatnak, de ha ki az ő' vitézségeket jól látra veti, és dolgaikba vóltaképpen bétekint, fogja tapasztalni, hogy ők tsák ollyas vitéz-vezérek, mint Szathmár' Vármegyében Pintye, Máramarosban Dobos, és Nyitra Vármegyében Rajnoha valának. Mind azon által az ő' el-terjedett hírek olly nagy Enthuziázmust okoz a' prédán kapó falak nép között, hogy ezeknek zászlói alá seregestül mennek. Az ő' gyalogságok közzé leg-alkalmatosabbak az Oláhok, olyanok tudni illik, mint a' mitsodások Hóra és Glotzka alatt szolgáltak, a' hegyek között lakó Orofzok, és a' Nyitra Vármegyében ugy neveztetni szokott Kopanyitsárok, és a' tóth Juhászok.

Digitized by Google

Mind ezek fovány élethez szoktak, ha pálinkájok vagyon, soha kávéra, tsokoládéra nem vágynak, könnyű járó, és a' hegyeket hágni tudó legények, és a' gyakorlás az erdők között való bújkálásra olly alkalmatosokká tette őket, hogy a' geográfika mappára soha sem szorúlnak, és soha járatlan vándorságokban is el' nem tévelyednek.

Az ő' ruházatjok a' Fejedelemnek költségbe nem telik, mivel mindenike maga' gúnyájában szolgál, a' melly is közönségesen gubából, szukmányból, szür kankóból, hasonló nadrágból, botskorból áll. Ugyan-csak a' Vezérjek, és általa dekrétáltt Tisztjei díszesebben öltözködnek, és közönségesen veres ruhában mint a' Harambasák járnak, és bogláros pantalért, lódingot vetnek vállaikra. A' fegyverei is köntösökhöz illők, és áll holmi hánytvetett karabélyból, Polhákból, övök megett pár pistolokból, kard vagy lantsából. Valamint a' ruhájok az elől-járóiknak tsínosabbak, úgy szintén a' fegyverek is, és ezek gyakran jó és szép fegyvért viselnek.

Az illyen gyalog szabad seregek gyakran nagy számmal vannak, és azért azok szépek, mivel rútak, és azért félelmesek, mivel irtóztató tekintetüek. Mivel pedig

pénz-fizetést, zsóldot sem ád a' Fejedelem ezeknek, széllel pedig nem élhetnek, azért is bizonyos az, hogy onnat is tudnak valamit el-venni, a' hová soha semmit sem tettek, és a' nyóltz bóldogságokat Kathekismusokból egészlen ki-törlötték, nintsen ezekben irgalom, kegyelem, és könyörületesség, és a' hová ezek rohannak, azon helység vagy város, szerentsétlenebb, mind Pentapolisnál, mind Herakleánál: ha pedig ök szerentsétlenek, tehát kevés kárból semmi haszon nem következik; az az: ha ma oda veszsznek is, holnap senki rólok meg' sem emlékezik, és vesztöket úgy képzelik, mint tiszta búzából rostán által hullott konkolyt.

Az ezekhez hasonló lovas Fráj pártisták is fizetés nélkül szolgálnak, magok' lovaikon, magok' fegyvereivel, és önnön ruházatjokban; ezeknek száma sokkal kevesebb, mivel nem kaphatnak az ezek közzé vágyódók mindnyájan lovakra, pénzek sintsen hogy vehetnének. *Egat nummis Cappadocum Rex.*

Az ö' Vezérjek formálja az illyen Truppokat holmi alpári lovászokból, tsikósokból, Rátzokból, és pusztákon koborló betyárokból, valóban is ezek érdemlik azon régi Magyar nevet: Pusztai katona.

Ugyan tsak szoktanak lenni az Ármádánál, ezeknél tsinosabb, és nemesebb Frájpárti khorusok is: ezeknek felállításokat bízza a'. Fejedelem valamelly olly Stabális Tiſztre, a' ki a' Hadi Tudományokban vándorlott ember, a' ki azon fent nevezett kis háborút érti, és a' kinek valamint vitézſégéről, úgy ítéletéről is a' Fejedelem bizonyos, a' ki titok-tartó, vígyázó, s fáradhatatlan, a' kire bár igen veſzedelmes, de még is haſznos hadi munkáknak végezése gyakorta bízattatik.

Az illyen Stábális olly fő Tiſzteket, és al-Tiſzteket ſzokott magának válaſztani, a' kiket ő alkálmatosoknak esmér lenni az illyetén ſzolgálatokra, mert ezek' ſzolgálatja nagyon külömböző azon ſzolgálattól, a' mellyet a' Regementek téſznek, és ezen Tiſzteknek is némineműképpen magokat el-ſzántt embereknek kell lenni, mivel ezek ſzüntelen a' halállal társalkodnak, éjjel nappal az ellenſég körül ólálkodván.

A' köz nép ezeknél is tsak nem olly bordában ſzövött, mint a' fellyebb le-írattattak, ezeket nem véſzik mértékre, ſem a' Népnek ſzépit nem válaſztják, hanem mennél irtóztabbak, mennél kétſégbe eſett formájúak: ollyas ſene és puſztai emberek ſzedetnek öſzve, de ugyan tsak

Digitized by Google

ezek nem futnak olly szabad pórázon, mint az elsők, vagyon edj kis kapitzány orrokon, és edj kevés subordinatio is nálok, de még is tsak ollyan, hogy ámbár a' gyilkosság meg'nem engedtetik is; de a' rablás prédálás a' Tisztjeinek újjaik általas nézettetik; dé hogy is érdemlenék meg másképpen azon nevet Frájparthi? Illyen Fráj khorusok közzül sokan magok ruházzák magokat, és tsak kenyeret, és fegyvert ád nékiek a' Fejedelem, másoknak mundért fegyvert pénzt, és kenyerét is ád; de zsóldjok kevesebb a' Regementbélieknél, és mundérjok különös, óltsóbb is; és valamelly vadságot mutató, a' melyel ellenségeiknek félelmesebbeknek kívánnak lenni. A' Tisztjeik tisztességesen járnak, és úgy mint más Tisztek fizettetnek is. Minden illyen Fráj khorusnál a' Gyalogság nagyobb számmal vagyon mint a' lovasság, és ezeknek ritkán ád ő' Felsége lovakat.

Mind ezeknek az ütközetekben kevés hasznokat lehet venni, mivel nem gyakorlott, exercírozott nép, ezen szolgálatot nem is kívánják tőlök, de még is a' háborúkban, különösen a' Török háborúban sokat tehetnek. A' Dunán, Száván lévő Török hajók körül ólálkodván, azokat által hozhatják, vagy is fel-gyújthatják, a' hegyek völgyek között bújkálhat-

nak, jövő menő Török kereskedőket kirabolhatnak, a' Táborba menő eledelekkel terheltt szekereket, tevéket el-foghatják, gyakran pénzzel terhelteket is, Magazínomokat, Helységeket, Vulkánusnak áldozhatnak fel, és egész tsorda, 's nyáj marhákat által hajthatnak, Spionokat elfoghatnak, valamint a' Tavalyi Táborozás' alkalmatosságával ezeket meg' is mutatták: leg-inkabb pedig azon nagy haszot tehetik, hogy a' Török ármádát mindenkor lármázhatják, mellyel nagyon fáraszthatnak. Meg' kell vallani, hogy sok illy Fráj-khorusok olly ditsőségesen viselik magokat, hogy azokból Regementek formáltatnak, illyen a' mái nap is álló Vurmszer Generális' szép Regementje, és Generális Splényi Gábor Úré is, mind a' kettő Pál Deák' szabad nyerességű Katonái voltak, jo viseletekért Regementekké váltak, a' mint is mindenkor jelesen dítséretesen viselték, és viselik is magokat. Pál Deák azon vitéz vala, a' ki a' Turinyi ütközetben Eugénius Hertzegnek nagy szolgálatot tett.

A' hadi vadászokat nem lehet ezekhez hasonlítani, ezek nagyobb tisteletet érdemlő Truppok, és sokkal nemesebbek amazoknál, kiket a' Fejedelem edj arányos mundérban járattat, fizetések is nagyobb a' Regementeknél lévő köz embe-

rekénél, valamint akár melly Iufanteria, szintén úgy vannak kompániákra fel-osztva. Ezeknek fegyverek, edj széles, és hosszú vadász kés (Hirsch fänger) a' mellyel szintén olly jól vághatnak, szúrhatnak, mint edj pallósal; e' mellett vagyon vonott tsövü tüzelö fegyverek (Stutz) sokaknak pedig hasonló, de széllel töltetni szokott fegyvere (Sclopus Pneumaticus, Windpixen) ezen fegyvereknek minden darabja 15. aranyakba telik a' Fejedelemnek: mellyekkel 300, és több lépésekre is bizonyos lövéseket tésznek, mivel igen gyakorlott emberek ezek a' lövésben; azért is a' melly ellenséget tzélra vehetnek, a' bizonyosan az Elíziumban találja magát, a' mint is a' múltt nyáron nem edj Török lelket küldöttek Mahomethez ordinántziára.

Az tetszik tsudálatosnak a' Törököknek, hogy a' midön többen edjütt mennek és illyen les-helyéből a' Jáger lovárol lelövi edjiket közülök, le-esvén a' földre, a' többi tsudálva nézi, hogy mi találta eztet, nem hallván semmi fegyver pattanást. Ezek többnyire az örökös Tartományokból való Jágerek, és Tirólis Országában vad ketskékre járó Puskásokból állíttatnak fel. Mesterségek a' hegyek' hágása, erdökön való bújkálás, árkok, kösziklák között való rejtezés, a' honnan is

Digitized by Google

csak akkor vészi magát észre a' Török, a' midőn hirtelen feje lágyjára bukik lováról. Illyen Jágereket minden Európai Fejedelmek tartanak már most, sőt Felséges Monárkhánk éppen mostanság méltóztatott parantsolni, hogy minden Kavalléria Eskadronnál hat köz legényeknek adatassanak illyen fegyverek, a' mellyekkel gyakoroltassanak a' lövésben, ezen felűl sok illyen puskások vannak mind a' Székely, Oláh és Horváth gyalog Regementeknél-is, ezek ólálkodva el-rejtezve felette nagy károkat tesznek az emberi nemzet között, a' mellyet a' terméfzet törvényje meg-enged é, avvagy nem? arra feleljenek a' törvényben nálamnál tudósabbak, talám a' fogja meg-menteni a' Fejedelmeket, hogy: Ártsál az ellenségnek a' mint lehet. Mind azon által a' Jágereknek jól kelletik magokra vígyázni, mert akármelly ellenség' kezei közzé akadnak, soha többé ők Diánnának nem áldoznak, mert az ollyanoknak irgalom kegyelem nem adattatik.

Az Törökök illyen Jágereket nem tartanak, de magok jó puskások, különösen az Jáncsárság, ezek késeket a' földbe ütik, a' mellyeknek markolatja' teteje, mint edj ki vésve vagyon munkálva, és abba helyheztetvén hosszú fegyvereket

Digitized by Google

térden állva lőnek, de még is árnyékaihoz is a' mi Jágereinknek, Sarf-Sitzeinknek nem hasonlíthatnak.

TIZENHARMADIK GONDOLAT.

Az időről.

Ha két edjmás ellen készülő Ármádák olly jó karba tétetve vannak, mint a' Törökét lenni, feljebb olvastuk, és Felséges Monarkhánkét pedig szemeinkkel látjuk, minek elötte ezek között következő vér-ontásokról szólljak, szükségesnek ítélem lenni, hogy gondolátimat az arra való alkalmatos időnek mivóltáról ki-nyilatkoztassam.

A' Török Ármáda későn szokott megindúlni, hogy mezőbe táborba szálljon, és nem egészlen öt holnapokat tölt sátorok alatt, mert télre hamar haza felé tartja a' kantár szárát. Ezeket csak az okozza; hogy az ő' Birodalma felette nagy; Tartományjai következésképpen messze vannak edjmástól, és azokból ki-jövő Katonái sokára gyűlhetnek öszsze, és míglen a' fű fel-nő, mivel sok bagádsiája és Lovassága vagyon, sokáig kéntelenittetik várakozni, hogy azokat legeltethesse, és futrazsírozhasson, sőt meg' sem indúl addig, míglen Május' hónapjában leg-alább 14.

Digitized by Google

napok alatt lovával füvet nem étettetnek. Mindenek felett pedig szokása, és mint edj törvénye a' táborba való késõ indúlásnálok, mellynek okai talám a' Kóránban léfznek. Ök szent Márton napjában már haza felé indúlnak, és ha tovább mezõben állani akarnának is, tetemes károk' következéséi miatt nem tselekedhetik, mivel nagy része Ármádájának Ázsiai s napkeléti népbõl álló, a' hol a' Klíma, levegõ ég, igen meleg, a' mellyhez szokván, természetek a' hideget nem szenyedheti, különösen az Arábiaiaké, ha tovább maradnának, nyavalyák által számtalanok vesznének el. A' Törökök' lovaiknak is nagyobb része a' meleghez szokván gyenge természetûek, ezeket is a' hideg rakásra dögleszténé. Szokása a' Törököknek az is, hogy a' táborra körûl való helységeket néhány mértf földökig fel-égettetik azért, hogy ha meg' találtatnának veretteteni, ellenségeik sehol semmit se kaphassanak; de azomban magok sem maradhatnak telelésre azon a' vidékeken.

Sokkal nagyobb fortélyjai vannak az idõre nézve Felséges Monárkhánk' Ármádájának, mert ez, minek utánna háta megett a' sok élés tárok töltve vannak, a' Kavalléríájának lovai, csak az el-kerülhetetlen szükségnek idején füveltetnek. A'

Digitized by Google

Katonaſágnak is táplálására bőſéggel kéznél vagyon az élelem, ezen nép mint hideghez, úgy meleghez hozzá ſzokott igen korán ki állhat Márnak vérzengő piatzára, és késöre ſzálhat téli Qvártéljára, idején bé-üthet a' Török' földjére, és míglen a' Törökök el-érkeznek, valamelly ſzél várat erősséget meg-vehet, vagy is olly fortélyos Tábor helyre ſzálhat, hogy eztet körül ſántzoltatván, karóztatván (Palizáde) vagy is Spanyol ſarampókkal körül-kerittetvén, el-érkezvén a' Török Armáda, annak éppen nem árthat, és ha reája talál is ütni, ditsőſéges és bizonyos győzedelmet reménylhet. E' mellett az ő' tartományjaiban fog élni, melly által ha nem mind egéſzlen is, ugyan tsak nagy réſze a' Magazínumoknak meg' fog kímeltetni. Ezeken felül a' hol fogja ítélni, hogy az el-jövendő Török Armáda, hol fog táborba ſzállani, azon vidéket el-puſztíthatja, fel-égetheti, hogy anynyival is nehezítſe annak mindenféle élelmét. Vajha a' tavalyi Kampamentum is így kezdődött vólna.

Hertzeg Montekukuli felette nagyon javasolja a' Törökök ellen a' téli táborozást, s háborút; mert, úgy mond: a' Török nem tudja azon módot, a' melylyel alkalmaztathaſſa magát a' téli háborúhoz,

Digitized by Google

és míg ahhoz szokna, felette sok meg' fog halni közzülök, és mindenekben kimondhatatlan károkat fog szenvedni: sőt hogy télben teljességgel nem is háborúskodhatik, mert az ő' népe vizet iszik, és leg-nagyobb része Ázsiai, éppen ki' nem állhatják a' hideget, többnyire Armádája Lovasságból áll, ez nem füveltethet, ezen lovak gyenge természetűek, ezek is a' hideghez nem szoktak, mellyekből nagy veszedelem következne, fagyon nem nyargalódzhatnak, mert élesre nintsenek patkólva, a' Tevéi pedig a' jégen éppen nem tudnak, úgy bivaljai is, kikkel leginkább szokta vonatni ágyúit, menni; mindenek felett pedig mint edj törvényes túltja a' téli időben való háborúságot.

Jegyzi ugyan az említett Hertzeg aztat is, hogy midőn a' Törökök Kandiát ostromlották vólna, néhány teleket töltöttek el alatta; de aztat is hozzá teszi, hogy ottan igen kevés Lovassága vólt, és az ostromló árkai (Lauf Gräben) úgy vóltak tsinálva, hogy azokba fedeles gúnyhók vóltak építtetve, és magok népeit gyakran fel-váltatták újjakkal.

Írja tovább, hogy á' téli háborúskodás a' hadi munkáknak nagy könnyebbségére légyen, mivel a' nagy vizeken, tavákon, motsárokon hídak s hajók nélkül nem

tsak

tsak által lehet menni el-terjedve (az az: hadi szóval ezt mondván, en fronte) de azok között épült várakat, erősségeket is meg' lehet venni, melly dolgoknak végbe vitelére nyárban sok idő kívántatik. De a' tejendő téli Kampamentumhoz, úgy mond, szükség, hogy azon Katonaság, melly azon táborozást fogja tenni, egésségen erős, és fris jól meg-ruházott nép legyen, a' kinek bagádsiája félelem nélkül való helyen légyen le-rakva, zsóldjok fogyatkozás nélkül fizetődjön. Liftje, kenyere, húsa, bora, pálinkája, etzetje, sója bőven légyen, és mind ezekkel, úgy szintén szénával, abrakkal, Magazínumok báta megett töltve légyenek, az ásókban, kapákban, és más hadi szerekben fogyatkozást ne szenvedjenek, különösen munitzióval bővelkedjenek, a' Kavaléria pedig lovait élesre patkóltattasa, sátorai is jók, és kívánt számmal légyenek, mivel gunyhókat nem mindenütt építhetnek, szánkákat is bőséggel kelletik az illyetén Armádánál tartani, a' mellyeken mind a' betegek, ágyúk, és minden szükségesek szaporán oda vitethessenek, a' hová a' környül való állások fogják kívánni. A' Rekruták pedig, valamint a' kútak' fejéből folynak ki a' folyások, úgy hozattattasanak, mellyekkel a' Regementek' hijános-

Digitized by Google

sága ki-pótolhathassa. Az Armadának pedig csak fele szálljon táborba, a' más fele pedig helységekben közel feküdjön (Cantonirozon) és el-múlván a' fél tél, ezen házakban feküdött váltsa fel a' táborban fekvő felet.

Még' kell vallani, hogy ezen nagy Vegérnek ezen javallása, és ziséménja igen helyes, és fontos okokkal tellyes, a' melly ellen leg-kisebb ellenvetést is tenni csak nem akarok, de éppen elégtelen vagyok. Mindazonáltal ezen munkám csak gondolatok, és nem okoskás, azért is szabad légyen nékem a' téli táborozásról ezeket így ki-tenni, hogy:

Ha télen által a' hadi munkák olly jó móddal mehetnének, a' mint itten feljebb ki' vagyon téve, bizonyára a' Fejedelemnek abból igen nagy haszna volna, mert csak egy vég-várat, erősséget vehetne is meg, ebből a' nyári táborozásra feleslő nagy kiadásság hánúlna, mert a' Tisztiség meg-tsüggedne szívében, azon tartományok, a' mellyek ezen meg-vett vár, vagy erősség körül feküsznek, némülésre jutnának, és a' Deákúl így szokott mondatni *Terror panicus* miatt inkább a' szaladásra, mint sem ellen-állásra adnák magokat. Azon erősségbe Magazinumokat lehetne felállítani, ezek is melly jutára szolgálnának

az Armádának, elég az azon, hogy már ez által az ellenség földjére bé-jutott lenne Ő Felsége' katonasága, mellyért is nagy vér szemet kapna, és a' ditsőség' öfztöne által bátorittatna.

Ha mindjárt valamelly vár, vagy is erősség télen által meg nem vétetődhe is, legalább környül vétetődhetne (bloqvirozhatna) vagy is éppen ostromoltathatna (belageroztathatná) tavaszra kelvén az idő, azon várat, vagy is erősséget hamar meg lehetne hódoltatni, mert télen által annak bástyai, sántzai az ágyúktól, bombáktól alkalmasint meg lennének rongálva, az abban lévő katonaság a' sok fáradtságoktól, és talám éhségtől is meg lészen nem csak erőtelenítve, de fogyasztva is.

De mind ezek után még is azt bátorkodom ide tenni, hogy Ő Felsége' népe, melly Armádáját formálja, ámbár erős természetü, és alkalmas erős hidegeket eltürő légyen is, de még sem a' világnak Északi részéből való nép, sőt némelly tartományaiból valóknak gyenge kevésse a' hüvök, azért is, ha ezen Armáda téli táborozást tenne, nem hamar helyre hozható károkat szenvedne, különösen ha a' fel-tótol, és téli Kampamentumnak eleji, óhajtott véget nem érne, mert a' tavasz

ki-nyilván, meg-telnének betegeikkel az Ispotályok, és ha mindnyája meg nem halna is, még is annyira meg-gyengülhetne az Armáda, hogy egész hyáron a' hadi munkákra erötelen és tehetetlen lenne. Ha pedig sok közzülök meg találna halni, és ezen fogyatkozás Rekruták által hozattatna is helyre, még is mindenkor gyenge volna, mivel azon Rekruták hatal s tanulatlan emberek lennének.

Hogy a' téli táborozás betegséget szokott maga után vonszani, sok példáink vannak. A' múlt hét esztendökig tartott Prusziusi háborúban 1760-dik esztendöben, nem szinten egész télen állott ö' Felsége két Armádája a' mezöben, még is a' tavasznak ki-nyilásával, a' Silézsiai Armádának nagyobb része Skorbútot szenvedett, a' Szaxóniai Armáda pedig, azon úgy nevezetett Moskóviai Katarustól; náthától lanyhatztatott meg annyira, hogy Regementenként a' nép két három napokig ágyba szorittatott, ezeket okozta tsak 20-dik napjáig Januárius hónapjának tett kampirozása: melly hyavalyákat egyedül ennek tulajdonitották az orvosok. Még közelebb példa ez hogy a' múlt Októbernek végivel Szirmiumban valamelly nagy dolognak kelletett volna végbe menni, és tsak egy éjtszaka állott azon katonaság az ég alatt,

Digitized by Google

a' melly azon dolognak végbe vitelére rendeltetett, még is minekutánna némelly akadályok miatt a' dolog kivánt véget nem éri, és ezen katonaság a' viszsza térésre parantsolatot vett, sokaknak közülök úgy el fagytak fülei, lábai, és kezei, hogy nem ednek, de sokaknak azon tagjai testektől el-vágattattak. Azon Bataliomoknak is, a' mellyek táborozás után Ausztriába, Cseh Országba, téli szállássaikra viszsza ordéroztattak, sok emberei így jártak és sokan imitt amott az Ispotályokba szorúltak, és csak tavaszkor érkeztek magok Batalionjaihoz. Kiki láthatja tehát, hogy a' téli táborozás, melly szövevényes, torlekkel tellyes, és melly tetemes nagy károkat el-kerülhetetlenül szokott okozni. Ha mind ezeket nem csak által látnák, sőt nem tudnák a' Törökök, találnának ők is módot, hogy téli táborozást tennének; de a' roszsz következésektől tartván, bőltsen hagyják ők ezt a' kellemetes meleg hónapokra. Hogy a' Moszkák a' múlt irtóztató kegyetlen hideg télben Ocsakov' várát meg-vették, a' bizonyos; de az illyen kemény, és nagy dolgot csak a' Moszkák, vagy is Grönlandiai nép viheti végbez: ezek Északi nemzetek, a' kik havak, és jegek között születettnek, és a' zúzmaráztól pudereztatnak, és az illyen Klímához szokott

nemzetleg, e' mellett, a' kikkel, mint barmokkal, úgy bánnak elöl-járói.

Felsége's Monárkhánk' népe mint egy kölsös és civilizáltt nép, meg-kéméltetik, és embereknek, nem barmoknak tartatnak; e' kevesebb kárral, és alkalmatos időben mind azokat véghez viheti, a' mellyeket azon Északi nemzet télnek idején Izsónyu nagy veszteségével tselekedik.

Mind ezekből a' következik, hogy leg-alkalmatosabb idö a' Török ellen menni, és az ö szándékát meg-előzni, Március hónapjának első napjain való meg-indulás, mert a' mint feljebb ki-tettem, a' Török későn jelenik meg, és őszfelé hamar el-mégyen, és így közönségesen Junius hónapjának közepén szállt táborba, addig pedig ö Felsége jeles Armádája azokat fogja tehetni, a' mellyekről alább fogok szóllani.

TIZEN-NEGYEDIK GONDOLAT.

A' Mastorzásról.

A' midön a' Nagy Szultán valamelly Monárkha ellen háborút akar indítani, vágy észre vészi, hogy ellene más Monárkha bizonyosan fel' fog támadni, mindjárt jó előre a' Divánból minden Tartományjaiban való Basáknak parantsolatot

küldet, a' melly Török nyelven Fermának neveztetik, ezen Fermánnal tudtokra adattatja, hogy kiki közzülök az alattok való néppel olly készen légyen, hogy a' melly nap, és melly hónapban a' második Fermánt venni fogják, minden idö halasztás nélkül indúljanak meg: Minden Basa tudja, mennyni számú néppel indúljon meg, mivel ezeknek száma a' Basaságok nagyságához vagyon szabva. Hasonló Fermánt vesznek a' Tatár Khán is, a' Móldvai, és Havasalföldi Vajdák is. Ezek után Konstantinápolyban, úgy annakutánna minden Tartományjaiban feküvö várakban, és erösségekben illyen czeremóniával ki-hirdettetik a' háború. Elsöben a' Nagy Vezérnek (ámbár ö már tudja is, mivel a' Divánban elsö helyen ül) tudtára adattatik, annak utánna a' Mufti által Mahometnek kardja és az ö' sz. zászlója a' Császári Tárházból ki-hozattatik, és ezen sz. zászló a' Szerálynak valamelly szegletin ki-tétettetik, hogy minden láthassa: a' bástyákon pedig Ló-farkok tétetnek a' földbe, ezek meg-másolhatatlan jelei a' háborúnak: ezen czeremónia után, az útszákon kiáltással ki is hirdettetik, Országinak többi várossaiban is zászlók' és ló-farkak' ki-tételek után majd ezen mód szerint adattatik tudtára mindennek a' háború.

Annakutánna küldettetik a' második Fermán a' fent meg-nevezetteknek, és kiki meg' is indúl. Minekelőtte a' Nagy Vezér meg-indúlna, sok könyörgések' el-mondásai alatt a' Mahomet' kardjával által-övedzi őtet a' Mufti, és sok kívánásai után, a' Szultán maga' fejéről való Turbánról levészen egy forgót (mivel ő azon hármat visel) és szúrja aztat a' Nagy Vezér' Turbánjára, és a' már fent jelentett szavakat mondja: *Menj-el a' te' Urad' hadainak elő-mozdítására*; ezekután ki-írhatatlan nagy pompával, ágyúk' dörgései, és mindenféle muzsikabéli eszközöknek zengései alatt azon kátonasággal, mellyel Konstantinápoly' városából, és ehhez szomszéd Tartományokból a' háborúba tartoznak menni, meg-indúl. Jónak tartom itten arról emlékezetet tenni, hogy sokan azt tsálják, hogy a' Mahomet' zászlója zöld volna, és hogy aztat az Originális Alkorántal a' háborúba el-vinné. Én nem egy nagy Törökkel beszéllettem ez iránt, kik nékem ezt mondották, hogy a' zöld szinű nálok leg-betsesebb szín, mivel az ő' nagy Prófétájok Mahomet ezen színt leg-inkább viselte, és senkinek közzülök zöld Turbánt viselni nem is szabad, tsak a' nagyoknak, azoknak is úgy, ha a' Mahomet' koporsóját háromszor meg-látogatták, de még is

az ő zászlója veres, és nem zöld, mint azt, és az originális Alkorántok a' hadba nem viszik, mivel ezek nagy szentségek ő nálok, mellyeket veszedelemre kitenni nem bátorkodnak, nem is szabad, mert nem egyszer történt immár, hogy az ő Armádájok minden zászlóit, és hadi jeleit el-vesztették. Így lévén a' dolog, már akár zöld, akár veres légyen azon zászló, de még' kelletik aztat engedni, hogy azzal, és az originális Koránt a' hadba nem viszik, mert talám az Iztáek népe a' Frígynek Szekrényjét nagyobb tiszteletben nem tartotta, mint ők ezeket: hanem népeinek vakítására, és a' Fanátizmus által okozni szokott vakmerő bátorságnak fel-buzdítására hasonló zászló, és kódexek, mellyben a' Korán vagyon ávetombán, vitettetnek a' Nagy Vezérrel a' táborba.

A' Törökök tudván, hogy távol vannak még ellenségei, mások nagy alkalmatosságokkal masíroznak, és szakaszonként éjjel is mennek, ha nem esős az idő, és a' hóld is világít. Ollyankor a' nagy Vezér hóra, vagy szekérre nem ül fel, hanem a' Jantsárok edj mást váltogatván, fából munkált eszközön, mellyen szőnyegekkel, és gazdagon ki varrott bársony takaróval be vagyon fedezve, viszik, a' mellyen lábainak keresztbe tevő

fával ő, és kedvére kényeli dohányozik. Illy nagy tiszteletben tartják ők magok' Fő Vezérjeket, de itten a' fel-fúvalkodás is nagy ősztön. Ellenben, ha ellenségeiket közel lenni tudják, nagy vigyázással masíroznak, és összve kapcsolt erővel. Az elől-járójok (Avant Garde) igen számosak, sőt ha már a' Tatárok az Ármádájánál vannak; annyiat ezek előtt mafrosztatja. Így masíroznak Hertzeg Montekukuli' jegyzése szerént 1661. Esztendőbeli Ali Basa, a' midőn a' Kereszténység Ármádát közelítem tapasztalta a' Tisza mellől Erdélybe visszavonni, két mértföldnyire tűl Kolosváron, mindenkor rendjét tartván a' népét, még a' Tatároknak sem engedte meg a' szokásnyerést.

A' Nagy Vezér 1663. Esztendőben Esztergomhoz közelítvén, az egész Ali Basa' Ármádáját, mint Avantgárdát előre küldötte, hogy az Tábora' helyét kijegyezze, és Érsek Újvár tályékán némelly helyeket (postokat) végyen el: Anergardába pedig hagyta, a' Tatárokat, Moldvával, és Havas all-földi katonaságot az Aleppói Basával.

A' Törököknek a' földön nincsen vagyon másal háborújuk, csak a' Mosqua Czárnéval, vagy is Felséges Fejedelmünkkel, ezért is mindenkor Adrianopoliai Városa a'

lett; a' mellyet Adrianus Római Császár épittetett, gyülnek össze; és a' Nagy Szultán is, ha maga háborúba nem mégyen, egéfz Udvárával itten fzokott maradni, mind addig a' meddig a' háborúja tart. Melly okokra való nézve tselekefzi ezt, ohat fehol fem olvastam, kétség kívül azért, hogy közelébb légyen az Armádájához. és parantsolatit hamarébb vehesse a' nagy Vezér. Valamint hogy a' Rómaiak fohia fem kezdettek két hatalmafsággal háborút, úgy fzintén a' Törökök fem kezdenek; a' midőn Leopold Császárral kezdettek, és a' Velentzések ellen is mentek, ezek ellen akkor is tsak védelmezőképpen (Defenfive) tartották magokat. Mostanában is tsupán a' Mosqua Czárné ellen kélt fel, Krimiát vifzfza kívánván venni, de minekutánna Felséges Monárkhának alliántziája úgy hozta magával, hogy pártussa mellett fegyvert fogjon, ellene a' nagy Vezérjét küldötte. Mivel az Asiai Trupjai késöre érkezhetnek meg Drinápolyba, a' fent irt okokra való nézve, azért az fzokása fzerint késön indúl meg onnat a' nagy Vezér a' mezö ki-fzállásra.

A' midőn magával a' Mosqua Czárnéval vagyon háborúja, közönségesen Silistria városa mellett mégyen által a' Dunán, és Beffarábiába kezdi el háborúját,

vagy is Moldvában, a' hol is a' Tatárok, és Moldvai Truppok, hozzájok kaptsolják magokat.

Ha pedig egyedül Fejedelmünkkel vagyon háborúja, Servia Országán Nándor Fejérvárig szokott fel-jönni.

Ha, mint mostanában, mind a' két Monárkha ellen mégyen, minden felé küld Truppokat, most a' nagy Vezér állott előttünk, a' Szeraskier pedig a' Moszkák ellen.

Minek előtte Felséges Monárkhánk' ármádájának ellenségre való masírozásáról gondolatimat ki-nyilatkoztatsam, kívántam azzal itten ki-tenni, hogy annak sokkal különbözö masírozást kelletik akkor tenni, a' midőn valamelly Keresztény Hatalmasság ellen kelletik mennie, mint a' mikor a' Török ellen kénszerittetik indúlni.

Minden Keresztény Hatalmasság a' hadi Tudomány (Systema) szerint folytatja háborúját, és így Ármádájának masírozását, és a' hadi Taktika szerént vifai véghez. Az én' Gondolatim csak a' mostani fejö Török háborúra tzélozók, azért is azon masírozásokat, mellyeket egy Keresztény Hatalmasság ellen szükség tenni, hallgatással el-mellőzöm, és a' kik azoknál oktatást kívánnak venni, javasolom azoknak Francziai Marsal Turennek utólsó négy Kampamentumit, Gusztávus Adolfus, és

12. Károly Svéciai Királyoknak háborúit, Eugéniús, és Anglus Marshal Malbouroug hasonlóképpen tett háborúit, nem különben Comte de Saxót Pligeur munkáját, Bourscheid Kapitány által ki-adattatott Leo Császárt, Második Fridrik Prussiai Királynak Taktikáját, különösen ő' Felsége' hadi Regulamentumát olvasni, minden elő-adható magyarázásokról vehetnek ezekből tanúlást.

A' Török maga' háborúját minden változások nélkül mostan is úgy folytatja, mint eleitől fogvást folytatta, és az ő' hadi Taktikája a' régi kaokás, melynek leg-nagyobb mestere a' természet.

Minek előtte tehát ellene marsnak indíttasson ő' Felsége' Armádája, leg-szükségesebb az, hogy Felséges Monárkhának a' szomszéd Monárkhákkal változhatatlan jó barátságban légyen, sőt a' mennyivel tsak tehet, annyival kötést (Alliántziát) is tégyen; mert nagy erő az Ottomai hiai erő, és maga is elég dolgot ád. Ki nem tudja, hogy minek utánna ama nagy emlékezetű Mária Theresia Királynénk ellen 1741. esztendőben annyi fok Hatalmasságok fel-támadtak, melly felette nehezen nem mentek a' dolgok, és anyira jutott, hogy ha a' seregek' Ura Istene Nemzetünkkel ötet nem segítette vólna,

Lakó-várából is kimenni nem nálna, né-
melly Tartományjainak el-veszítésével ki-költeni. De

Az Úr Isten' hagyja vala ő' mellette,
Magyar Nemzet pedig szerencsés fejlete,
Örömmel érette, várta ki-ömlette
Francsia' s Bourbon' várait dönteni.
Ez Jiditt Assszonynak bírt nagy erejével,
Eszter Királynét is mélta szabadságra.
Az ő' erköltseit le-írni sok volna,
Elég az: hogy vala Minerva, Bellona.

Ezen nagy példa mellett, szükséges leg-inkább, hogy a' Fejedelem maga' Lakó-helyét leg-elsőben is meg-erősítse, mi-vel már edgyszer ezt Salomannus vitta is, és így itten lévén leg-nagyobb tárháza, Fő Táblai, Országainak Prothokolumai, azt ne tsalántan azon rosz és olyan sá-tum érje, a' melly 1757. esztendőben Ber-lin városát érte, a' melly úgy járt, mint Szaguntum városa járt, míglen Róma ta-nátskodott. *Dum Roma deliberat, Sa-guntum perit.* Ezt is, míglen a' Király első Fridrik a' Francsiák ellen ment, ki-ket ugyan Rosszbakh alatt meg' is vert, ki-kémléltetvén mostani Hadi Fő Prézes Gróf Hadik ő' Excellentziája, hogy tsak három Batalion Gyalogságot hagyott ót-talmazására, 1500orel, (mellyeknek mint akkor még Kapitány 111 Katonákkal bol

kézről magam voltam Avant Gárdája) vadon erdőkön minden útak nélkül 14. Október' napján alája érkezvén, más nap úgymint 15dikén meg-vette, és ezen városnak szüzességével, mint valami képzelhető zöld borostyán koszorúval (mivel soha mind addig azen város még semmi ellenségtől meg' nem vétetetett) Felséges Aszszonyunkat neve' napján meg-kötötte. És valósággal valamint Július Császár Róma alá érkezvén, ezen szavokat mondotta: *Veni, vidi, vici*, úgy ő' Excellentziája is méltán mondhatta, ezen tselekedetét egész Európa tsudálta is.

Mostan ditsőségesen uralkodó Felséges Monárkhánk a' maga' hőlts ítélete, és a' dolgokba mélyen hó-látásával, mint annyi Argus szemekkel minden szükséges dolgokat, úgy mint Lakvárosának, és a' Hazánk' vég-váráinak meg-erősítéseiről, minden Tárházainak meg-töltéseiről hathatós szerekről jó előre gondoskodott, a' mint feljebb meg-jegyzettem, azért adj dologról kötsér szóllanom tsak szó-szaporítás lenne, azért itten Armádájának Török ellen való masírozásáról ezeket tészem ki. Mivel a' mint sokszor meg-mondottam, hogy a' Török későn száll mezőbe, nem szükség, hogy előre öszsze-húzattassam a' Felséges Armádája, mert elég idejo

lészen arra, hanem addig Regementenként vagy is szakaszíszónként marsírozhatik az Ország' határára: Márteius' hónapjának elein ítélem leg jobbnak lenni azoknak indúlásokat, hogy ezen hónapnak végével; vagy is Április' hónapjának első napjain már ottan lehessenek; a' midőn a' Törökök még Drinápolinál is koránt sem lésznek.

Leg nagyobb hasznára szolgálnak a' Felségének a' folyó vizek, a' mellyek tartományjain végig a' Török földje felé folynak, főképpen a' Duna, Tisza és Maros vizei. A' Dunán Lintz, Béts és Poson városainál lévő hajókra ülhetnek azon gyalog Regementek, a' mellyek az örökös tartományokban fekszenek, és egész Pétervárig, vagy is Zemlinig le-mehetnek; eztet tselekedhetik azon Regementek is, a' mellyek Magyar-Országban a' Dunának két partjain erősségekben vannak: a' melly Regementek pedig Máramaros, Bereg, Szathmár, Bihar, Szabólts, Zemplény, Abaújvár Megyékben találnak lenni, a' Tiszán, szálakon, mellyek Máramaros, Liptó és Túrócz Vármegyékben őszsze köttetnek, tsináltatnak, le-úszhatnak egészen Titelig, és ha a' szükség kívánja, innét a' Dunán tovább; és így igen kevés Regementek fognak kéntelenítet-

tetni a' szárazon Belegrád felé masírozni. Ha a' szükség úgy hozná magával, az Erdélyi Nagy Hertzegségben feküvő gyalog Regementek is ezen módon a' Maros vizén a' Dunára juthatnak. Egyedül a' Bukovinába, Horváth Országába és Erdélybe menendő Regementeknek szükséges szárazon menni, de ezen utólsó két Országokban menendő Regementeknek nagy száma még is sok mértt földeket tehet a' Dunán és Tiszán, edjike ugyan többeket, mint a' másika, a' mint tudni illik, közelebb s tovább fekszenek a' Regementek ezen vizektől.

Az egész Ártilléria, Munitzio, edj szóval minden a' Belegrád előtt feküvő Ármádához, és a' Banátusi és Sklavóniához tartozandó szerek, 's minden néven neveztetni szokott dolgok így úszhatnak le. Bukovinába Erdélybe tengelyeken mennek ezek, Horváth Országba is nagy részének így kell vitettetni.

A' Kavallériának minden Tartományok' határáig a' szárazon kelletik masírozni, mivel kiki által láthatja, hogy a' lovaknak hajókra való költöztetése, lehetetlenséget foglal magában.

Találkozhatnak ollyanok, kik aztat fogják mondani, hogy Mártzius' elein a' Regementeket meg-indítani nem képes,

mivel még akkor hidegek szoktanak lenni, vagy is havas esők fognak esni, hideg szelek fúnni, és mind ezek betegségeket okoznának a' Katonaság között, és a' midőn ezeknek leg-jobb haſznát kellene venni, akkor tehetetlenek léſznek, mivel nagyobb része az Ispitályokban léſzen.

Másodſzor, hogy a' Duna még akkor be' léſzen fagyva, vagy is éppen azon idő tájban fog zajlani, és így a' hajókon lehetetlen léſzen menni, az útakon nagy sárak éppen akkor szoktanak lenni, az ágyúk süllyedni fognak, úgy minden szekerek, és a' barmak, vonó lovak még előre meg fognak romlani, mellyek a' Kampamentum által végbe vitendő dolgokban nagy akadályt fognak okozni. Szabad légyen nékem ezen ellenvetésekre így felelni. Hogy senki az időnek mivóltáról bizonyost nem mondhat és még kevesebbet tudhat, sőt gyakran ennek jövendölésében a' leg-nagyobb Aſztronomusok is hibáznak.

Ha Mártzius' hónapjának első napjai kellemetesek leſznek, mivel gyakran idején szokott nyílni a' Tavaſz, és a' Dunának vize nem léſzen jéggel be-borítva; mind azon óhajtott dolgok, a' mellyeket mostan ki-tettem, meg-eshetnek. De már ide téſzem aztat is, hogy ha még erős fagyok fognának uralkodni, a' vizek is bé-

fagyva tartnának, mint gyalog, úgy lovas Regementeknek még is igen jó lészen a' száraz fagyokon meg-indúlni, csak hogy Április' hónapjának elein az Országok' szélein fekövő helységekbe bé-szállhassanak; itten míg a' hadi munkáknak végbe vitelekre való napok fognak el-érkezni, addig a' Regementek meg' fognak nyúgodni, és meg-újjúltt erővel kötelességekhez, parantsolatot vévén, látni. Azon száraz fagyokon való masírozás által a' Katonaság azon puhaságból, mellyhez békességnek idején hozzá szokott, ki' fog vetkezni, és némineműképpen a' tejendő erős és fáradtságos hadi munkákkor erősíttetni. Ha a' Duna zajlana? tudva való dolog az, hogy addig, míglen meg' nem tísztúl, hajók azon nem mehetnek. De bár havas esők esnek, és savanyú szelek fújjanak is, tsekély ítéletem aztat javasolja, hogy mint gyalog úgy lovas Regementek indúljanak meg, mert ő' Felsége' Vitézzei nem Pápa' Katonái, és nem is leg-gyengébb Nép; azon felül nem reménylhetni, hogy ez által Ispitályokat töltsenek meg, mert rövid Mars-Státziókat kell nékiek adattatni, a' melylyekben hús, bor, kenyér és mindenféle főzelék légyen, hogy semmiben se szenvedjenek, sőt a' masírozás által történhető lankattságokból meg-frisülhesse-

nek. Mártzius' hónapja Áprílisnak elejivel bár zürzavaros ſzokott is lenni, de nem ſokáig tartó alkalmatlanſág ez, és mivel napról napra kiki kellemetesebb időt vár és reményl, ezen reményſég is nagy orvoſſága léſzen a' Katonaſágnak: valóſſággal is csak két három hetekig fog ezen mostoha idő tartani, melly időnek nagyobb réſzit házakban fogják a' Regementek eltölteni. Ollyan napokra jutván, a' melylyeken a' hadi nép mezőbe még Áprilisban ki-ſzállhat, már a' Duna', Tiſza' vizei is a' jégtől meg-tiſztúlnak, és minden halaſztás nélkül az ágyúk, munitzió, és mindennémű ſzerek, melylyek edj Ármádánál el-kerülhetetlenül ſzükſégesek, azokon a' hajókon meg-indúlhatnak. Addig is ha valamelly elővételekre ágyúk kívántatnának, ki nem tudja, hogy Felſéges Monárkhánk' vég-várai ezekkel tömve vannak, azokból azok ki-vétettethetnek, míglen az azokkal terheltt hajók meg-érkeznek. Mindenek felett alább meg fogom mutatni, melly nagy haſzon fog abból következni, ha az Ármáda Áprílisnak közepén az Orſzág' ſzélein léſzen.

Digitized by Google

TIZENÖTÖDIK GONDOLAT.

A' Tábor helynek való vdlaſztásáról' avvagy, a' mint a' hadi mód ſzerént ſzokott mondattatni, Pózitzió vételről.

Sokak olly bal ítélettel vannak, hogy elég légyen, ha az Ármáda edjſzer ellenſég elött mezőbe áll, akár hogy valamelly helyjen álljon, tsak az ellenſéggel kéſz légyen mindenkor meg-ütközni.

De ezek felette nagyon hibáznak ítéletekben, mert meg-ütközhet ugyan edj Ármáda maga' ellenſégével, de a' roſz Pozitziónak válaſztása miatt, úgy meg'is veretethetik általa, hogy ſok idő fog kívántatni, annak helyre való állíttatására. Azért is a' Tábor' helyének való ki-jedzésére, Pozitió vételre nagy tudományú ember kívántatik, a' ki ebben hoſzſzú idők által foglalatoskodott, ebben nagy gyakorlást experientziát nyert, a' kinek újjaiban a' Geográfia, Geométria, Topográfia tudományjai vannak, mindenek felett, a' ki éles edj ſzem-vetéſsel (melly a' hadi rendnél Francia nyelven Coup d' oeilnek mondatik) bír: Felſéges Urunk' Ármádájánál ezen kötelesſéget téſzi, a' Generális Qvartély Mester, a' mellynek fáradhatatlannak kell lennie, és jól esmérni a' tartományok'

Digitized by Google

vídékjeit, mellyeket bé' kelletik nékie járni, hogy ki-tanúlhaſſa mind azoknak fekvéſſei úgy légyenek é, a' mint a' Mappákon ki' vannak rajzolva, hogy tudhaſſa ſzükſégnek idején azon vídékeken, mennél fortélyosabban lehet az Ármádát, jó Pozítzióba helyheztetni. Meg' kell itten vallanom, hogy Felſéges Monárkhánk' Ármádájánál nem edj hamar léſzen olly jeles és bőlts Generális Qvártély Mester, mint a' mint még mostanában is élő, vóltt Hadi Prézes Gróf Mauritzius Laſzci ő' Exczellentziája a' hét eſztendőkig tartott Pruſſzus háborúban vala, ez bír igaz valóſágos Coup d' oelliel, edj ſzem vetéſſel, ez vala fáradhatatlan a' jól válaſztandó tábor helyeknek fel-találásában, ő válaſztotta azon erős Pozitziókat, hogy azokban ſem avanzírozásában, ſem retirádájában, azon hadi tudománynak nagy mestere Második Fridrik Pruſſzíai Király Fejedelmünk' Ármádáját úgy nem ſupprimírozhatta (az az; véletlen fel' nem verhette) mint az övét a' Hokhkirheni pozitziójában Feld-Marſal Gróf Daun ſupprimírozta, és meg is verte.

A' Törökök leg-inkább ſík-mezőn ſzeretik venni Pozítziójokat, azon okból, mivel ők ugyan a' térſégen ſzeretnek meg' is ütközni, ſzeretnek leg-inkább folyó vizek mellett le-telepedni, mert ſzámok igen nagy,

következésképpen sok lovai, és mindenféle barmai is vannak, mellyeknek ítatásokra sok víz kívántatik. Koránjok tanítása mellett is, a' Törökök napjában soksor mosják magokat, és soksor fördödnek is. Ahhol pedig a' környül való állások nem engedik, hogy tábort folyó vizek mellett üthessenek, jó előre embereket küldenek azon helyre, a' mellyen táborba szándékoznak szállani, ezek elegendő kútakat tartoznak ásni; ha hegyekre kénszerittetnek szállani, azokon is hasonlót tselekesznek, különben nem a' hadi törvényt, tudományt, vagy is Taktikát követik ők a' tábor hely választásban, egyedül az experientziát, és a' természet' tanátsát követik ebben.

A' Törökök sátoraikat nem vettetik ki két rendel, vagy is úgy mondani szokott hadi szóval, két Treffenbe, hanem inkább kereken, úgy szóllván, kampíroznak, és úgy képzelhetni az ő' táborát, mint egy Jasz, vagy is Kún helységet, mivel az ő sátorai is minden szimetria, vagy is rend nélkül vannak ki-verve, mindazonáltal minden nemzet külön kampírozik, és ezek között néminémű ütszák vannak, czímerek pedig sátoraik' óldalára vannak ki-varva. A' Nagy Vezér' sátora a' tábornak közepén áll, és ezen tábor felette szépen tünik a' né-

zők' szemeibe, mivel sátorai mindenféle színűek, a' meg-aranyozott fél hóldak ragyognak ezeknek tetejeken, sokakon apró zászlótskák is lobognak: a' Basák' sátorai kastély nagyságúak, a' Nagy Vezéré pedig egész várat mutat, mind ezek belől, drága ki-varrott kamukákkal, gazdagon paszományozott rojtozott Atlatzokkal, vagy is Persiai arany, ezüst virágokkal szövettetett matériákkal vannak meg-bélelve, a' külső zöld, veres, kék, sárga, fejér színek miatt úgy ötlik az egész Török táborszembe, mint anynyi színű virágokkal bővelkedő kert.

Ha a' Tatárok, és más segítő Trupjai úgymint: a' Móldvai, és Havas alföldi katonái jelen vagynak, ezeknek nem engedik, hogy velek edjütt öszsze egyeledjenek, azért is ezek valamelly szárnyán, vagy is hátrúlján a' táborának helyheztetik magok' sátorait. Hajdan a' Törökök soha sem sántzolták körül táborokat, de megtanúlták az újjabb időkben ezen fortélyt a' Moszkák és Ausztriakus Vezéktől, mindazonáltal még is egész táborokat körül nem sántzolják, mivel anynyi Gyalogságok nintsen, a' mellyel azokat meg-töltheténk, hanem azon a' részeken hányják fel, a' mellyeken leg-szükségesebbeknek ítélik lenni azokat. A' mi Felséges Monárkhánk'

Ármádájának Pozitzlója' vételét illetŏ; mi-nekutánna Felséges Urunk maga hadi Tanátsával edjet értése után méltóztatik Generálisai közzül valamellyiket Generális Qvártély Mesternek kegyelmesen meg-nevezni, ezen nagy de munkás tiszteletre fel-emeltetett Generális választa ki a' tábor helyeket. Ezen nagy rangú Generálisnak melly tudósnak, melly szorgalmatosnak, és szemesnek kelletik lennie, aztat is ki-tettem; de ennek melly helyeken leg-fortélyosabban lehet ki-jegyezni a' tábor helyeket, a' midŏn az ütközetekrŏl fogok szóllani, akkor leg-jobban kiki fogja látni, hogy minden vidékeken azoknak külömbségei szerint, miként kelletik azokat nékie ki-jegyzeni, és meg is erŏsíteni. De addig is szükség ezeket ide tennem, hogy a' Staabs Infantéria, és Staabs Dragonyos Regementek, úgy nem külömben minden Regementbéli Qvártély Mesterek, és Furírok, mindenféle kereskedŏk, Margatányosok, Laczi konyhások, Grandprófusz, több Regementbéli Prófuszokkal egyenesen ezen Generális Qvártély Mestertŏl függenek, és valamint a' tábornak helyét az jegyzi-ki, úgy szintén annál kiki ezek közzül, sŏt a' Komandírozó Generális is hol kampírozzon, ez intézi el, ahhol a' Komandírozŏ, mind ezen meg-nevezettekkel táboroz,

Digitized by Google

azon hely bíráttatik Haupt Qvártélynak, az az: Fő hadi szállásnak, e' mellett táborozónak közel a' Rezerva Artilléria, Pontonok, az az: Tábori hídhoz tártozandó hajók, és eszközök, tár szekerek, vas fütő kementzék, az ezekhez tartozandó emberekkel, és barmokkal, mind ezeknek bátorságos helyheztetéseit is a' Generális Qvártély Mester vizsi véghez.

A' midőn a' Regementekkel a' Fő Vezér táborba akar szállani, vagy is már abban lévén a' környül állások szerint, előre, vagy hátra azzal kíván menni, ez iránt való szándékát a' Generális Qvártély Mesternek Idéáival edjütt edj mondja, a' ki is mindeneket jól meg-értvén, a' Staabs Infantériából, és Staabs Dragonyosoktól (mostan ezek nem lévén és ő' Felségének úgy tetszvén, az Ulánerek teszik ezen szolgálatot) ezek közzül olly erős Kumandókat vészen maga mellé, a' menyben a' maga' bátorságos munkájának folytatására szükségesnek lenni ítél, és minden Regementből két Fourirt, és négy, vagy hat katonákat, a' kik a' tábor helyet jegyző kis zászlókat visznek, és ezekkel mégyen azon helyre, a' mellyen a' tábor helyet ki-méri, és azon kis zászlókkal minden Regementnek helyét ki-jegyzi.

Digitized by Google

A' midőn Keresztény hatalmassággal vagyon ő' Felségének háborúja, akkor mindenkor két Rendbe, két Treffenbe szokott állani az Ármáda, és még ezek' háta megett a' Rezerva, az az: Tartalék Regementek: ezek háta megett a' Haupt Qvártély, és ezzel a' fent meg-nevezettek. De a' Török haborúban, mivel ezek tsoportban ütnek ellenségeikre, és mivel ez sebes és hirtelen ellenség, és leg-inkább Lovasságból áll, leg-jobbnak ítélték a' Keresztény hatalmasságok, mint edj tsomókban előtte táborozni, hogy anynyival is inkább bé ne törhessen abba, azért is néhány négy szegletű formákba áll Ármádájok, melly formák Franczia nyelven Quaréknek nevezetnek. Így tehát Felséges Urunk' Ármádája is illyen Quarékban kamjrozik. De itten aztat is szükség tudni, hogy ezen Quarék kétfélék, az edjike az: a' melly igaz négy szegből, quadrátból áll. A' másika tsak anynyiban különbözik az elsőtől, hogy ez nem szinten olly négy szegletű, hanem oldalai hosszasak, azért is nevezetik, Quaré oblongnak. A' melly legjobban ezek közzül tetszik a' Komandírozó Generálisnak, aztat formáltatja a' Regementekkel.

Mind a' két meg-nevezett Quarék formáltatnak 48. Fuzilier Batalionokból, 8.

Digitized by Google

Granatéros Battalionokból; 14. Lovas nehéz Regementekből, és 4. könnyü lovas Regementekből, mindenféle Quarék pedig melly móddal formáltatnak, ki ki ő' Felsége' Generálisoknak ki-adattatott Regulamentumában meg' fogja találni. Ezen Quarék körös-körül vannak Spanyol Sarampókkal vétetve, és nem csak a' katonaság, de még az ágyúk is, és minden az Ármádához tartozandó nép, és eszközök is ezekbe vannak helyheztetve.

Illyen Quarékat anynyi számmal formáltat a' Fő Komandírozó, a' menynyit a' Fuzilier', és Granatéros Batalionok' száma, és a' lovas Regementek' száma enged. Hogy pedig az egész Ármáda Quarébán táborozik a' Török előtt, az az oka: hogy a' Törökök' száma, nagy felette, a' Török könnyü, és sebes ellenség, azért is minden felől próbál ellenségére ütni, és főképpen igyekezik azzat körül venni. Már tehát ellene leg-jobb Quaréba állani, mert akár melly felől akarna abban bérontani, mindenütt kemény ellen állást talál, mivel minden felé mint Gyalogságra, úgy Lovasságra, és ágyúba akad.

Azt az edjet szükség még itten megjegyzenem, hogy a' Quaré oblongnak hátrálló része nintsen sarampókkal körül véve azon okból, mivel a' tsupa Lovasság-

Digitized by Google

ból áll: és ha itten akarna bé-rontani, mivel a' Quaré igen nagy darab földet foglal magában míglen aztat körül futná, addig a' Gyalogság bé-sarampózhatja igen könnyen, mert az ide tartozandó sarampók kéznél vannak a' Quarében, és így ide is hijába fogja magát fáraſztani. Szükség tudni: hogy a' ſarampók, úgy vannak munkálva, hogy azokat a' gyalogság maga viſzi marsban is, de még is erősek, mert ſertéiken vas rudatskák mennek végig, úgy ſzintén a' gerendáikon is: hogy ha pedig tsak a' Tatárok, vagy is más díb dáb lovaſsága akarna a' lovasokon keréſztül a' Quáréba bé-törni, akkor nem ſzükség ezen hátrúlſó réſzit bé-ſarampózni, mert ezeket véres fővel fogja a' Kavaléria haza küldeni: de közel ſem fognak ilyen Trupjai ezekhez bátorkodni, mert ezek inkább a' prédáláshoz égetéshez értenek, mint ſem az erős Truppok közzé való bé-töréshez, az ágyúk' golyóbisſait pedig aúgani éppen nem ſzeretik hallgatni.

Ezen nagy Quarékból a' midőn a' környül állások úgy hozzák magokkal, formáltathatnak kissebb Quarék is, ezek melly alkalmatosſágokban haſznosok, a' midőn gondolatom az ütközetekre fog terjedni, akkor fogok ſzóllani; aztat az edjet téſzem még ide, hogy a' midőn a' dol-

Digitized by Google

gok nem igen felelmesek, akkor a' faramp-
pók a' Gyalogság' meg-kéméltetésére va-
ló nézve szekereken vitettetnek. Mind e-
zeknek bé-fejezésére még ezeket teszem
ide, hogy a' Generális Qvártély Mester
olyan Pozitziót végyen, melly által a'
Komandérozó Generális maga' szándéká-
hoz és tzéljához juthasson, mert ha ez
nem fog következhetni; bár akár melly
erős Pozitzióba helyheztette az Ármádát,
még sem helyheztette jól; következ-
zésképpen más Pozitziót végyen, és ha a'
Terrenum a' természettől nem vólna itten
meg-erősíttetve, aztat a' hadi mesterség
által erősíttesse meg.

Mind a' nagy Quarékat, mint a' kis
karékat, (ha azon Terrenumon nagyok
nem formáltathatnának) úgy concentrálja,
hogy ha azok közzé az ellenség bé-to-
lódna, dupla apró fegyverek' tüzelése ér-
je ötet, az ágyúkkal pedig keresztt lövé-
sek tétettethessenek, a' Kavaléria is, ha a'
szükség kívánná, az intervallumokban (az
az közöttök hagyattatott hízákokban) sza-
badon dolgozhasson. Leg-inkább a' mi-
dőn retirálni találna vagy kéntelenittetne
az Ármáda, a' Generális Kvártély-Mester
edj fortélyos Pozitzióból más fortélyos
Pozitzióba szálíthassa aztat, és ezen Reti-
rádára való szükséges Pozitziók Planumá-

Digitized by Google

ban légyenek, mert másképpen az Ármádát tetemes kár érheti.

A' midőn az Ármáda nyomni találja az ellenséget, itt az egész Pozitziók' vétele az ő bölts ítéletitől és Coup d' oeiljétől fog függeni, hogy meg-szálván az Ármáda, a' midőn még állani talál az ellenség, aztat olly jó Pozitzióba helyheztesse, hogy ha az ellenség meg' találna fordúlni is, és attaquírozni; aztat meg' ne verhesse. Látván az ellenség' vezére a' rosz Pozitziót, ez hamar meg' is történhetnek. Minden Pozitziót úgy szükség venni, hogy egésséges vize légyen az Infantériának, a' Kavallériának pedig a' lovakra való nézve elegedendő légyen: a' Tavak és Mótsárok ritkán jók, sőt ezek között való vétele a' Pozitzióknak egésségtelen: ezekről más helyeken többet.

TIZENHATODIK GONDOLAT.

Ismét a' Háborúról, és még a' Pozitziók' vételéről.

Az első Gondolatom a' Háborúról vagyon ugyan, de mivel azon Czikkelyben közönségesen, generaliter szóllottam arról, kéntelenítettem az ütközetek előtt még annak módjáról bővebben és különösen ezeket ki-temni.

Digitized by Google

Minden Monárkhának a' háborúja vagy óltalmazó képpen, az az defenſive, vagy is ártó képpen, az az offenſive elkerülhetetlenül és ſzükſéges képpen kelletik menni. Az is bizonyos, hogy azon Monárkha, a' ki defenſive folytattatja háborúját, más Monárkhától meg-támadtatott, az pediglen, a' ki a' másikat megtámadja, offenſive folytattatja aztat.

De még is kérdés támad itten, hogy melyik háború haſznoſabb a' Monárkhának, az ártó é? vagy is az óltalmazó? Minek előtte tsekély gondolatimat meghatározva ki-világoſítſam, ezter tészem ide: hogy ha edj ollyas Monárkha, a' kinek Bírodalma nem nagy, köyetkezés képpen az Ármádája is kevés Katonaſágból álló, más hatalmas és erős Ármádával bíró Monárkhától meg-támadtatik, más egyebet ne tégyen, kanem ſzomſzéd más Monárkhákat kérje, hogy Pártfogói légyenek, és ezen ellene fel-támadott Monárkhát edjeſſégre hozzák vele; mert az ilyen kis hatalommal bíró Monárkha majd meg' ſem mozdúlhat, *mert quis contra Torrentem?* és így nem óltalmazhatja magát. Offenſive pedig éppen nem mehet; ha valamelly ſzomſzédja s vele jó barátſágban élő Monárkha pártját fogná is és mellette fel állana is, benne bóldogúlásának re-

nyeménységét ne vesse; mert a' mellett, hogy ő annak számos költségét meg' nem térítheti, azon segítő Armáda sohá olly igazán olly híven mellette nem fog háborúskodni, mint önnön. Fejedelme mellett, annak Generálisai, Vezérjei nem fognak engedelmeskedni az ő' Fő Komandínozójának, sőt közöttök az irígység, az egyenetlenséget, viszsza-értést, és vonást fogja szülni.

Azon segítő Armádának ha leg-kissebb fogyatkozása talál lenni, zúgolódni, panaszolkodni fog; végtére haza mégyen, és őtet a' sárban hagyja. Böltsen mondotta azt Eugénius Hertzeg, hogy 30,000. saját jól gyakorlott, és mindenképpen jól tartott katonaságot, nem adna 100,000. segítő Truppokért; igazán is, mert ha a' tiszteletet engedné, mellyel a' Monárkhákhoz és Fő Hertzegekhez viseltetni tartozom, néhány eleven és nem régi példákat hozhatnék elő.

Azért is itten azon kérdés tétetődjön, hogy ha edj hatalmas Monárkha, más hatalmas Monárkhával háborúskodik, hogy jobb é a' háborút vinni offensive, vagy is defensive? Hogy ezen kérdésre meg-határozott feleletemet adjam; meg-vallom, nehéz dolog; mindazonáltal ha' a' háborúnak tzélját (melly nem más, hanem az ellen-

ségnek meg-veretetéséből következő ha-
szon és dicsőség) jól meg-fontolom, sok-
kal jobbnak ítélem, hogy a' Mónárkha
azon fel-tett s óhajtott tzéljához juthasson,
a' háborút offensive folytattatni, mint sem
defensive, mert az ártóképpen munkálko-
dó Armáda bátorságot, méreszséget gyö-
kerezzet be a' katonáknak szívekbe és Ve-
zérjek iránt olly vélekedésre hozza őket,
hogy mivel ez az ellenséget nyughatatla-
nítja, mint egy bizonyosnak is kelletik né-
kie lenni, hogy azon győzedelmeskedni is fog, különben nem merne ellene
ártóképpen, és olly bátorsággal menni:
másodszor olly ítélettel is lészsnek felőle,
hogy mivel az ő Fő Vezérjek illy méré-
szséggel intézi dolgait, az ellenségnek vagy
kevesebbnek kelletik lennie, vagy ha így
nem volna is a' dolog, gyáva, gyenge tu-
datlan népből kelletik annak Armádájának
állani, vagy is hogy annak a' háborúra
mindennemű szükséges eszközei nintsenek;
végtére hogy az ő Fő Vezérjének kellenek az
ellenség Fő Vezérjét, úgy alatta lévő Fő
Tiszteket, sőt egész népet is erőtlennek és
tudatlannak esmérni, mind ezek olly nagy
Enthuziázmust élesztenek fel bennek, hogy
mint a' Darázsok, olly mérgesen mennek
ellenségeikre, különösen, ha a' háborúnak
elein két három tsatákban, sármitzlikben

szerentsések találnak lenni, már akkor azon vélekedés úgy meg-rögzik bennek, hogy ha a' Fő Vezér nem vígyáz, gyakorta ártalmas vakmerőségekre vetemednek, a' melly rosz következéseket is vonhat maga után. Valósággal nem is lehet más módon ítélni olyan Ármádáról, a' melly óltalmazóképpen viszi a' háborút, hanem meg-dobbantt', meg-tsökkentnek kelletik szívében lenni. Vezérjeiben nem lészen bízodalma, vagy is a' háborúra tartozandókban fogyatkozást szenved, és ha edjsze a' katonaságnak a' Tremontánát szívébe bé-gyökerezni engedi, sok idő kívántatik annak ki-irtására.

Én ugyan valamennyi nagy Vezéreknek életét, és szerentsésen végzett háborúit olvastam, soha sem olvastam, hogy valamellyike közzülök óltalmazóképpen folytatta vólna. Ki' nem ment vólna Hannibál Olasz Országból, itten ugyan sokat tett Fábius Kunktátor is, a' ki ugyan Annibál meg' nem ütközött Hannibállal, de ártóképpen ólálkodván körülötte, az élés' módjától fosztotta meg. Ha Nagy Károly Tsászár tsak maga Francsia Országot óltalmazta vólna, és ártóképpen mindenféle ellenségei ellen, különösen a' Szászok ellen nem hábórúskodott vólna, annyi sok tartományokat meg' nem hódoltatott vólna.

De hogy az újjabb időkről szóljak, ki mutatja meg nékem, hogy Gusztávus Adolfus Svécziai Király, Marsal Türén, Herczeg Montekukuli, Hertzeg Eugénius, Anglus Marsal Malboroug, Konte Szasz, Frédrik Prussziai Király valaha általmenőképpen tartották volna magokat háborújokban? Sőt ezen Király Generálisainak is Armádájánál meg-parantsolta, hogy mindenkor offensive tartsák magokat ellenségei előtt, edgyszersmind meg-tiltotta nékiek, hogy a' fő Tisztek előtt a' Defensió háborúról ne beszélljenek leg-kisebbet is, hogy, úgy mond, Poltronokká ne vályjanak. Igaz is az, hogy az illyen beszédekből származott képzelődések, gyakran ártalmas hatalmat vésznek a' szíveken. De az ártó háborút folytató Vezérnek szükség tudni a' bátorságot meg-különböztetni a' vakmerőségtől, hogy úgy ne járjon, mint Kára Musztafa Nagy Vezér járt Béts alatt, vagy is XII-dik Károly Svécziai Király; a' ki vakmerősége miatt Pultavánál Ukrainába egész Armádáját, Fridriks-halnál pedig maga' életét is el-vesztette. 1444-dik esztendőben Országunknak Királyja Ulászló is, kit Negyedik Eugénius Pápának követje, Juliánus Kárdinális annyira vitt, hogy a' Törökkel a' Frigyet fel-törte, és Hunyadi János' akaratja ellen

vakmerőül Várnánál Amuráttal meg-üt-között, el-veſztette életét, és népének na-gyobb részit; menti ugyan ötet edj Deák Poéta, a' midőn az ő' fejébe ezen Verse-ket énekli, de késő.

Romulidae Cannis, ego Varnam clade notavi:
Diſcite mortales non temerare fidem.
Me niſi Pontifices juſſiſſent rumpere foedus,
Non ferret Scythicum Pannonis Ora jugum.

Siralmasabb, és fájdalmasabb történet a' Lajos Királyé, ki is 1526-dik eſztendőben 29-dik napján Auguſztus hónapjának Mohács alatt 25000-ből állo Ármádájával Szultán Szolimannusra ütvén, mellynek három száz ezer népe vala; életével egész Ármádáját el-veſztette. Itten ugyan ezen ifjú, gyönyörű s ártatlan Király nem vala vakmerő, hanem a' vala szent Ferencz' szerzetéből való de már akkor Kalotsai Érsek Tomori Pál, ki az ő' Fő Vezére vala, ennek vakmerőſége veſztette el mind a' Királyt, mind azon hét Püspököket az Orſzág' Nemeseinek szinével s virágjával edjütt. Edj bölts Vezérnek ezekre való nézve vakmerőnek éppen nem kelletik lenni, de ellenben a' kezeit a' zsebében se tartsa örökké, hanem mindeneket jól meg-fontolván, és meg-rostálván' jó előre plánumot, idéákat formáljon magának, azokat közölvén (de felette titkosan) más értelmes Generális-

ſokkal is, azoknak helybe hagyások után a' Seregek' Urát híjja ſegítſégül, hogy mondhaſſa aztat: Ha ezerek fel támadnak ellenem, és az Úr mellettem lészen, nem fog rettégni az én' ſzívem, és hitesſe el magával aztat is, hogy *Neque volentis, neque currentis, ſed miſerentis Dei nutu omnia fiunt.* Ennek óltalma alatt annakutánna inkább ártóképpen, mint óltalmazóképpen fojtaſſa a' háborút.

Ugyan tsak meg-történhet még it, hogy edj Monárkhának ármádája óltalmazóképpen kénſzeríttetik ellenſége előtt állani, és magát védelmezni, de ez edj jó karban lévő Birodalomnál, tsak különös ritka, és nem ſok időkig tartó esetekben történhetik meg, úgymint: ha azon Monárkha ki' nem tanúlta, vagy is annak Miniſztériumja, hogy ellene valamelly Fejedelem háborút akár indíttani, ſőt ez véletlen, és hirtelen be' is tsap tartományjába, ez miglen őſzſze húzza ármádáját, és őſzſze húzván is míg annak tartásáról, vagy is a' háborúhoz tartozandó mindennemű ſzükſégekről fog tenni, mind addig annak Fő Vezére nem másképpen fog munkálódni, hanem tehetſége ſzerint úgy fogja magát védelmezni, hogy leg-alább miglen minden fogyatkozások, különösen az ármádának megſzaporítása helyre nem fognak hozattatni,

leg-alább mélyen bé' nem menjen az ellenség a' birodalomba. De aztat is ide bátorkodom tenni, hogy a' melly Birodalmon ez meg-történik, annak tagjainak vagy hívságban el-merülttnek kelletik lenni, vagy is gyengéknek, és éppen tanúlatlanoknak. Ellenben érheti edjik karban helyhelyheztetett Monárkhiának is szép és erős Ármádáját olly bal fátum, hogy az meg-veressétetik (mert soha sem vólt még a' földnek kerekségén ollyan Fő Vezér, vagy is Ármáda, a' melly valamikor meg' nem veressétetett vólna) vagy is az Úr Isten nyavalyát botsátván az Ármádára, ezkatonáiban nagyon meg-fogyatkozik, és annyira, hogy az árto karból óltalmazó karra száll, az az: ex statu offensionis ad statum defensionis önként esik; de a' mint feljebb ki-tettem, ez nem sok ideig tart; mert azon jó Monárkhia mindeneket hamar helyre fog állítani, és a' régi jó láb az Ármádiánál meg maradván, talpra áll, és azon rajta esett tsorbát úgy ki-kőszörüli, hogy magát megint ad Statum offensionis tévén tronfot üt ellenségén, és aztat meg-veri. Úgy is kelletik venni a' háborút, mint a' kotzka játékot, és a' melly ma vakot vetett, hólnap hatot vethet, de bankót még is nehéz sokszor edjmás után ki-állítani.

A' melly Fő Vezér az ártó háborúban jól és vitézül vezérel, az óltalmazóban is azon dítsőség és bátorság reménylétik tőlle, sőt ha ebben jelesen és vitézül magátja magát, nagy dítséretet érdemel, mert dítsőségesebb kevés néppel egy Országot meg-óltalmazni, mint sokkal Országot hóvenni, emlékezetesebb dólgot is tselekszik ollyas Vezér, a' ki kevés néppel sokaságnak ellent tud állani, mint sem az, a' ki nagy erővel kis erőt meg-győz.

A' Törökökuek nem tsak szokása ellen, sőt természetek ellen vagyon, hogy ők óltalmazó képpen tartsák magokat a' háborúban, meg-lehet hogy ez a' keresztyének ellen való beléjek öntetett átálatból származik, vagy is az ő vadságok és fenelégektől, avvagy fel-fúvalkodásoktól öztönöztetnek erre. Mindazonáltal róllok nem kelletik úgy vélekedni, hogy minyájan durvák és tudatlanok volnának, mert ámbár a' köznép fene, vakmerő és aztat a' vak buzgóság vezérli is, de az ő Nagyjai, különösen az ő' Minisztérimma nagyon titkos, bölts és hasonló akármelly keresztyén Fejedelem Minisztériumához, a' melly az ártó háborút jobbnak fogja tartani az óltalmazónál. Még vallomit a' Pozitziókról.

Ha edíszer a' háború bizonyos, nagyon hibázna azon Fő Vezér, a' kit edíszer a' Fejedelem ezen nagy hivatalra választ, hu ő' az Ország' határin lévő várakat, erősségeket mindenképpen jó karba ne tétetné, és az ellenség felől való Bíródalomnak határira, nagy határ' katonákat, vagy is más Regementbéli katonákat ki' nem tenne őr-állásra; mondám, nagyon hibázna, és azon szent Írás ígéit soha sem olvasta volna, tudni illik: Vígyázzatok, mert a' ti' ellenségtek mint az ordító Oroszlán környül jár, keresvén kit nyeljen el. Ennek gondatlansága miatt az ellenség, mikor meg' sem' fogja gondolni, valahol ott be-csaphatna hirtelen, sok falukat ki-rabolván, porrá égetvén, a' népet siralmas rabságra el-ridíthatná; sőt hirtelen történhetne az is, hogy valamelly várat, vagy erősséget számos népével el-borítván meg-vehetne, és a' mellett, hogy a' Fejedelemnek ebből szörnyü sok kára következnék, még ez által mint edíszerentsés folytatására maga' háborújának első fundamentoma' követ tenné hó. Azért is jobb meg-előzni az ellenséget, mint általa előztetni.

A' Török maga' vég' erősségeit jó karban tartja, a' mint is aztat testi szemekkel lehet látni, mert a' midőn leg-gyen-

gébb vár is tőle el-vétetődik, menynyi á-gyúk, munítzió, melly gazdag Magazinu-mok és mindenféle eszközök nem nyeret-tetnek el azzal, és mellyből sok népe fogat-tattatik el, a' mellett sebes hirtelen és könnyű ellenség ő, hirtelen valahol ott bé' szokott ütni, ha már edjszer el-erkezik maga' sokaságával, és álnok tsalárd és oly-lyan, valamint a' kantsal ember, a' ki másuvá néz, nem oda a' hová tsap. Mi-kor Leopold Tsászár ellen fel-támadott, úgy tetette magát, mint ha a' Velentzé-sek ellen akarna menni, sok ilylyen ál-örtzás dolgokat vit végbe minden hábo-rúban, és ez az ő' külömbös mesterség, nehéz is az ő' titkos és álnok fortélyjait ki-tanúlni; gyakran úgy is tetteti magát, mintha nem bátorkodna meg-mozdúlni, de soha valamint a' szunyjadozó ebnek nem tanátsos nékie hinni, ha nem bot légyen a' kézben, a' leg-jobb, hogy ő késön szokott a' mezőben meg-jelenni, azért is:

A' mint feljebb ki-tettem, leg alkal-matosabb időben esik meg; ha a' Fő Vezér az Ármádát Mártzius' elein meg-indítja, hogy Áprilisnak elején a' határ-szé-leken lehessen, és itten míglen a' Török Ármáda meg-érkezik, meg-nyúgosztaltat-hatja, ha az idő engedi, sátorok alatt, ha pedig még komor volna az idő, helységek-

ben, de olylyan pozitziót végyen, hogy mint a' vég-várak, erősségek, úgy a' legfélelmesebb határ nyílások Passusok ezeh Pozitzió vétele által bátorságosá tétettessenek.

Leg-inkább attól ójja magát edj Fő Vezér, hogy ha a' Birodalma a' Fejedelemnek nagy; annak határ szélein nagyon el' ne vonja az Ármádát, mert azon Líneára, Kordonra sok népet fog ki-tenni, melylyel 'Ármádáját meg-erőtleníteni fogja, és a' mellett azon Kordon, mivel a' Birodalomnak határi hoszszak, olylyan lészen, mint edj hoszszú veszszőkkel ritkán fonott tövény, a' melylyen a' tsirke is könnyen által bújik. A' Törökök edjütt szoktanak tenni, az ilylyen gyenge kordonon keresztül fognak törni, azon Katonaságot, a' melly a' Kordonon fog állani, ölni, fogni, kedvek szerint fogják, és a' Kordon megett lévő vidéket ki' fogják égetni, pusztítani, lakossait kötözve kínos rabságra vinni, és ha Magazínumokra találnak, azokat hamuvá tenni; mind ezek valámint az Ármádának, úgy a' Monárkhának melly nagy kárára lészsnek, minden által láthatja. A' Görögök' Fallánxai és a' Rómaiak' Légiói mindenkor edjütt vóltak. Második Fridrik Prussziai Királynak Ármádája még masírozásában is mindenkor masságban vólt

valóſágos dolog is az, hogy az öſzſze kaptsoltt erö leg-erösebb. *Vis unita fortior*. Már feljebb ki-tettem, hogy a' Török elött leg-jobban áll az Ármáda Qvarékba; különösen ha annak ſzárnyai valamelly mély és ſzéles vizekhez helyheztethetik, vagy is Tavakhoz, avvagy valamelly jeles erösſéghez. Edj kevesſé nehezebb a' ſzárnyakat erdönek appuirozni, az az helyheztetni, mert eztet Katonaſággal meg' kelletik rakni, a' melylyel az Ármáda néminémüképpen erejében fogyatkozik, mindazonáltal, ha az erdö posványos, a' tábor felöl lehet ſzéles vágásokat tenni, a' melylyen az ellenſégnek nehéz léſzen által törekedni, mivel ágyúkkal nékie kömönyen lehet ártani, apró fegyverrel is azokban. Ha a' Tábor elött ſzéles, és mély folyó vizek léſznek, vagy is hasonló tavak, motsárok, ſzéles árkok, gödrök, Deſlék, vagy is ollyan helyſég, a' melynek házait, Templom' kerítéseit meg-lehet katonaſággal rakni, akkor is jó Pozitzióban fog az Ármáda állani, de mindenkor az ágyúk úgy legyenek ki-ſzögezve, hogy az azokból ki-lövöltt golyóbisok, kartátsok kereſztül menjenek.

Fö gond, hogy a' Kavallériának itatásra vize légyen, és a' hol ez az Infanteriával edj vízből merít, a' lovakkal fel'

Digitized by Google

ne zavarja a' vizet; az Infantéria ugyan szükségben kútakat is áshat magának.

A' Katonaságnak fája, szalmája légyen, a' melylyeket a' környül való helységek a' Táborba hordjanak, ha ez nem lehetne, leg-alább a' helységek végére a' lakosok hordják edj rakásra, hogy onnét a' katonaság maga vihesse a' Táborba, melly által a' Helységekben meg-történhető kártételek el' fognak távoztatatni. Mindenek felett a' jó Pozitziók vételére három dolgok szükségesek; az első: hogy valamelly Hegy közel a' Táborhoz ne légyen, a' mellyre fel-helyheztetvén magát az ellenség, arról a' Tábort kedvére ágyúzhassa, sőt ha ilyliyen hegy vólna, inkább aztat az Ármáda vegye bé maga állásába' és épitsen azon Reduttákat, melylyeket Infantériával s ágyúkkal rakjon meg; ha hegyeken kéntelenittetnek az Ármáda kampírozni, akkor is olly pozitziót végyen, hogy közel hozzája nagyobb hegy vagy hegyek ne légyenek azoknál, a' melylyeken táborozik, hogy azokról az ellenség ne árthassón nékie.

Másodszor: olly Pozitziót végyen, hogy ha a' környül-állások úgy hozni fogják magokkal, maga' Táborából mindenfelé szabadon ki-mehessen, és mindenkor

különösen hátra felé mindenkor hasonló erős pozitzióba szálhasson.

Harmadszor: hogy háta megett minden Magazinumok, Ispitályok, Bagádsiák, Pontonok, futó kementzék, Tár-szekerek, különösen hadi Kaszszák, vagy erősségekben, vagy is más bátorságos helyeken legyenek.

TIZENHETEDIK GONDOLAT.

Az ör-állókról, a' Feldtvaktokról és Piquetekről, és a' Czirkálókról, vagyis Patrolokról.

A' midőn mind ezekről gondolatimat ki-nyilatkoztatni kívánom, minden kegyes olvasó, képzelje magában, hogy már a' Török Armáda Táborban áll, és ellőtte hasonlóképpen Felséges Monárkhánk' Armádája is táborba szállott, következésképpen a' vérzengő háború vele kezdődik. Az Infantéria maga ör-állóit Piqueteknek nevezi, a' Kavaléria pedig Feldvaktoknak. A' Czirkalóknak nevei, mind a' két nem katonaságnál csak Patrolók nevén neveztetnek. A' midőn Keresztény Hatalommal vagyon a' háború ezeknek sok nagy és faradságos az ő' kötelességek, és hivataljok, mellyeket ha itten ki-tenni kívánnám' az ő' kötelességeiknek fortélyai

szolgálatjaiknak le-írása felette hoszszas volna, azért nem is tartom szükségesnek azoknak le-írását, mivel az én' gondolatimnak le-írása, csak a' mostan folyó Török háborúra tzéloz, és éppen nem valamelly Keresztény Hatalommal való háborúra is; azért is rólok csak annyit teszek-ki, a' menynyit az ő' kötelessségek Török háborúban foglalnak magokban. A' Török háború olly nagyon külömbözik edj Keresztény Hatalommal való háborútól, mint az Angliai posztó a' karazsiától. A' Török nem az igaz hadi mesterségnek Tudományának Taktikája szerént folytatja aztat, hanem a' maga' Slendriánja mellett, és eleitől fogvást bé-vett szokása mellett megmarad mindenekben, ő csak mint felhő szakadáskor a' hirtelen árvíz mindeneket el-borít, el-ront, el-fejer s el-mos; úgy ő is, minden hadi régulák nélkül igyekezik ellenségére maga' sokaságával rohanni, aztat konfúzióba hozni, és semmivé tenni.

De éppen ugyan azért, mivel ő a' hadi tudományhoz nem ért, edj reguláris és hadi tudományokkal s Taktikával biró Armáda, a' melly álhatatos, és ősze kaptsolt erővel előtte meg-áll, és bátor szívvel ki-terjeszteti mejjekkel őtet bévárja, vagy is ellene mégyen, sokkal kisebb erővel, és úgy mondván, majd csak

nem tsudálkozásra méltó kevés számmal, nem tsak meg-verheti ötet, de éppen tengere teheti. Mind ezeket alább fogjuk az ütközeteknél látni, most a' fel-tett tzélról.

A' midőn a' Pozitziókról szólottam, a' többi között aztat jegyzettem meg, hogy az Ármádának a' Törökök élőtt mindenkor annyi Qvarékban, a' mennyikbe a' Regementek' száma meg-fogja engedni, szükség állani: a' Török melly móddal szokott maga' táborában állani: aztat is ki-tettem, mostanában eztet tészem ki, hogy ő foha sem Piqveteket nem tart, sem Patrolokat ki-nem küld, hanem mivel ő edj rakáson vagyon, minden nap tíz, tizenkét ezer Spáhisokat rendel-ki, a' kik fel-nyergelve, és mindenkor fegyverben készen állanak, ha ellenségek reájok üt; ezek azon Truppok, a' kik az ellenségnek mind addig ellent állanak, a' meddig az ő' egész Ármádája a' viadalra az ő szokott rendje szerént ki-állhat. Ugyan ezek, éjtszaka, közel Ármádájának Frontya előtt körös körül kerülik aztat, és míglen ezen kerülést el-végezik, már virad, mert nagy hólyen sokúszik sokúságával, és így ezen 10. 12. tzerből álló Trup, mind Piqvetje, mind Forpoſztja, s Patrolja lőr egész bátorsága ármádájának. Az ő' segítő Truppjai úgy mint a' Tatárok, Moldvai, és Havas

vaj alföldi katonái, tartanak ugyan Forpoſztokat, Pátrolokat is küldenek ki, de az ő' Forpoſztjai igen közel állanak az ő' Frontjai előtt, és a' Pátroljaikat is nem bátorkodnak meſzſze ki-küldeni. Ha a' Török ármáda előtt valamelly ſürü erdőtske vagy is tsere vagyon, avvagy motsáros helyek, mellyeknek partjain ſürü füzesek, vagy is nádasok vagynak, ezekben ſzokott ő rejtezve Jantsárokat, Spahisokat is tartani, de ezeket éppen nem lehet Piqvetteknek, avvagy Forpoſzton álló Feldvaktoknak mondani, mert ezek nem is mutatják magokat, sem Vedettet, az az Fiók-strázsát nem tartanak, és tsupán azért ólálkodnak azokan, hogy álnok ſzokások ſzerént, ha ellenſégeiknek Trupjai azokhoz közelítenének, azokból véletlen, és hirtelen reá tsaphassanak. A' Piquetek, és Feldvaktok a' Kereſztények között való háborúban, az ármádának strázsái, bátorſága, és nyúgodalma; de a' Török háborúban ezek kevés haſznára vagynak az ármádának, különösen a' gyalog Piqvétek, mert ezeket az ármáda eleibe meſzſze ki nem lehet tenni, mert ha távol álnak az előtt, és a' Törökök észre vehetik, vagy meglátathatják azoknak állásokat, ſzámos lovaſsággal hirtelen reájok fognak rohanni és még az ármádához viſzſza vonnák magok

kat, addig azokat le-vagdalják; és hasonló hirtelenséggel viszsza fognak szaladni. Ha pedig közel tétettetnek ki az ármáda' Frontja eleibe, keveset, vagy éppen semmit sem fognak használni. Azért is alkalmatosabb helyek nintsen ezeknek, mintha a' Qvarékban állíttattatnak, és ha a' Qvarében dombok, hegyetskék, vagy is Templomok tornyai találtatnak, azokról a' Török Táborba bé-láthatnak, és így a' Törökök mozgásairól valami kis Rapportumot tehetnek, a' mellyekből a' Fő Vezér néminémü ítéletet tehet, hogy ők vagy meg-ütközni akarnak vagy is Tábor helyeket el-hagyni, és más felé masírozni szándékoznak. Olly kies dombokról, és tornyokról, a' Fő Tisztek messze látó üveg által (Perspektivák által) mótusait ögyelgéseit jobban ki-vehetik. Éjtszaka, vagy is ködös időben ezen Piqveteknek még kevesebb hasznokat lehet vehetni, és éppen semmit.

Mi a' Lovasság' Feldvaktjait illeti, ha még a' Török ármáda, a' Dunán, és Szava vizein által nem költözött, akkor ezek, ezen vizeknek innensö partjain ki-állíttathatnak, és valamelly szélesen Qvarékba fog az ármáda állani, hogy szélesen áljanak, s helyheztessenek ki azok is, de nem messze ed

mástól. Ítéletem szerént minden Feldvákt elég erős lészen, ha edj Fő Tisztből két Al-Tisztekből, és 25 köz katonákból, mind könnyű lovasokból küldettetnek-ki, mert ezek koránt sem fognak azért ottan állani, hogy ők tsatázzanak, szarházzanak, hanem egyedül azért, hogy arról adjanak bizonyos Rapportumokat, ha valahol a' Törökök ezeken a' vizeken által akarnának jönni.

Ezen Feldvaktoknak nem messze kellétik edj mástól állani, hogy vélek mint edj lántztal körül légyen vétetődve az ármáda: Katona magyarázattal az illyen állítás Chainnak Franczia szóval ugyan azért neveztetik így. Ezen Feldvaktok kies helyeken rakják ki magok Fiók szrázsáit, de duplán, hogy mihelyest ezek valamit észre vésznek' az edjike helyben maradván, a' másika leg-ottan nyargaljon visszza maga' Al, vagy Fő Tisztjéhez, és a' mit láttak, arról tehessen Rapportumot, de ezeknek szükség jól felnyitni szemeiket, hogy úgy ne járnának mint Don Qvixod, a' ki a' szél malmokat, és juh nyájat ellenségének gondolván lenni, attaquírozta.

Az illyen bal Rapportumok által gyakran fel-lármáztatik az ármáda, és

nyargalódzást, Fegyverben állást, és sok más fáradságokat okoz.

Ha a' Dunán, Száván edgyszer által talál nyomúlni a' Török ármáda, mivel ez réfz térségből áll leg-inkább, a' Feldvaktok is a' Quaréba álljanak, valamint a' Piqvetek, hogy ne találtán ezeket is a' sok számú ellenség halomra ne vágja, még a' Qvarét érik.

Hogy ha pedig Fejedelmünk' ármádája a' fent meg-írtt vizeken a' Török' földjére bé-juthat (kire Isten fegítse) mivel mindjárt hegyekre, dombokra kéntelenítetik Tábort ütni, az illyen Pozitzióban, valamint az Infantéria Piqvéteket, úgy a' Kavalléria is Feldvaktokat bátorfágosabban tarthatnak, mint tarthatták a' fikon; de itten ezen módokat kell tartani, hogy azon útak, és ösvények, a' mellyek az ellenség felé vannak az ármáda előtt, vagy is annak mind a' két szárnyain, vagy járhatatlanná tétettesfenek, vagy is ha azok, szoros völgyeken menének keresztül, ezen völgyek kezdetit, az az fejeit, foglalják el, és ha erdők vólnának, magok előtt fákkal vágják bé. Ha ezen Piqvétek ollyas kies helyeken dombokon fognak állani, mellyeken fák nem léfznek, és azok magosfabbak léfznek azon dombok nál, a' mellyeken az ellenség' Tábora fek-

Digitized by Google

fzik, anyniyival jobban fognak helyheztetve lenni, mivel minden mozgásait az ellenség' Táborának ki' fogják vehetni, és valaki abból ki' fog, vagy abba bé-menni meg-láthatják.

A' Pikotek éjtszakának idején, vagy is ködös időkben ezen dombos Pozitziók' alkalmatosságával is a' Kvarében legyenek, a' Feldvakhtok kint maradhatnak, de éjtszaka és ködös időkben közelebb álljanak a' Kvarékhoz, mint tiszta időben, hogy ha véletlen az ellenség meg-támadná őket, hamarsággal a' Kvarék között való ürességekbe, Intervallumokba bé-vonhassák magokat, szükséges azért nékiek jobbra, balra szüntelen Pátrolokat járatni, a' kik közzül nem fog ártani, ha edj két katona időről le-szálván, és fülét a' földre helyheztetvén, úgy fog hallgatózni, hogy nem reng vagy dobog é a' föld, mivel ez bizonyos jele valamelly Truppok masírozásának. A' Pátrolok ne dohányozzanak, ne bezóljenek, a' mellyekből őket az ellenség észre vehetné, gyakran álljanak meg, ha nem hallanak é valami roppait, és minden leg-kisebb észre vételről leg-ottan raportáljanak az Al vagy Fő Tiszteknek.

A' Feldvakhtra menendő Tisztnek a' Parola ki adattassék, melly edj Szentnek

és városnak neve, példának okáért: Szent Mátyás és Buda, ezen Fő Tiszt alatta való Al Tiszteknek, tsak a' Város' nevét fúgja fülébe, melly Lózungnak mondatik. Midőn éjtszaka két Patrol összeakád, és tsak Al Tisztek fejei ezeknek, tehát a' Lózungot azon Patról tartozik bé-venni a' más Patroltól, a' melly első Halt, vagy da! kiáltott. Ha Fő Tisztek vannak a' Patróloknál, hasonló móddal adják ezek is a' Parolát egymásnak, melyek által meg-esmérik, hogy ők egy Ármádához tartozandók. Mind ezekben a' Törökök nem értenek, és nem is akarnak érteni, azért is mind ezek a' Török háborúban kevés haszsnot okoznak, egyedül jele, hogy az Ármáda némineműképpen ébren vagyon.

Török Háborúban majd jobb szolgálatot tésznek, ezen szolgálatot tekintvén a' Jágerek, Sárfitzek, és Frajportások, mert ezek árkok között, völgyekben, dombokon, erdők, tserék, nádasok között mászkálni, ólálkodni szoktak az Ármáda előtt, azért is leg-hamarébb mindon mozgásáról az ellenségnek rapportumokat adhatnak, és mint egy Spionjai ezek az Ármádának. Mivel itten azon szó Spion nevezetbe jött, kívánom aztat is ide tenni, hogy egy Ármáda, egy Fő Komandírozó,

sőt különös Korpusokat, Kómandírozó Generálisok, és még alsóbb rangba helyheztetett Tisztek is Spionok nélkül nem lehetnek, ezen okokra való nézve, hogy gyakran azon Országnak Lakosai, a' melly az ellenségé, anynyira szeretik magok' Fejedelmét, hogy kéfzebbek inkább meg-halni, mint sem valamit Fejedelmek is annak Ármádája ellen ki-mondani, és így a' Patrólok, vagy is Komandók leg-kisebbet tőlök ki' nem tanúlhatnak, különösen a' Török vallású lakosoktól, mivel ezek a' nélkül is még-eskütt ellenségei a' Kereszténységnek. Kénteleníttetnek tehát a' Fő Vezérek drága pénzért Spionokat, az az: Kéméket fogadni. A' Török Birodalomba minden Keresztény ember, Úr, Polgár, Paraszt, Spion a' Törökökre való nézve.

A' Spionokat három rangba szükség képzelleni; a' leg-nagyobb ranghan lévő Spionok azok, kik vagy a' Minisztériumnál, Divánnál nagy Tisztek, vagy is a' Fő Komandírozók s Nagy Vezér körül vannak, ezeknek nem tökkel ütött fejei vannak, de még is olly ehek, olly telhetetlenek a' Mammona gyűjtésében, hogy sok pénzért a' leg-nagyobb titkokat, készületeket tudtára adják a' Monárkhiája ellen fel állott Monárkhának, vagy is az ő' Ármádáját komandírozó Feld Marsalljának,

Ezek ugyan a' leg-jobb Spionok, mert fontos dolgokat lehet általok meg-tudni; de mindazonáltal ezek érdemlik meg az elevenen való nyársba vonnattatást, és ezek mondhatják, hogy *Tradidi sanguis nem justum.*

A' második rangban valók azok, kiktől edj Komandírozó már fokkal kevesebbet tudhat meg, úgymint: hol legyenek az ellés Tárok, ez vagy amaz vár vagy város hogy légyen meg-erősítve, mennyi azokban a' Katonaság, melly erős az ellenség' Ártilleriája, s a' t. ezek csak kevékkel alóról érdemlik a' törettetést.

Az utólsó rangban lévő Spionok legszegényebbek, ezek dohány, pípák, pálinka', gyümölts' árulásának színe alatt bétsúsznak az ellenség' Táborába, és más újságot nem hoznak, hanem a' mit hallottak abban beszélleni, hogy vagy meg' fognak ütközni, vagy is el-mennyi, vagy is ennyi meg ennyi segítségek érkezett, ezek sokat is szoktanak hazudozni, melylyekért csak akasztófát érdemlenek.

Félelmes és betsületlen élet a' Spionoké; azért böltsen mondotta Második Fridrik Prussziai Király, hogy: szeretem ha a' Spion valóságos jó hírt hoz nékem, de magát még is csak Selmának tartom.

Digitized by Google

Szükséges, hogy a' Spionok' hír-hozásai meg-rostáltassanak, és szavok látra vétessenek, mert gyakorta hazudnak, gyakran hízelkednek, és olylyan relátziókat tésznek, a' melylyekot kedveseknek reménylenek lenni annál, a' kinek hozzák. Leg-főképpen arra kell vigyázni, hogy valamelylyike közülök ne légyen két Udvarnak kutyája, az az: hogy az ellenségnek se szolgáljon, azért is leg-jobb, ha edj Fő Vezér több Spiónokat fog tartani, a' kik edjmást ne esmérjék, azoknak relátziói konfrontálván, mind a' hamis Spiont ki-tanúlhatja, mind az igazságot ki-nyomoshatja. Leg-keservesebb dolga vagyon az olylyan Spionnak, a' ki erre a' kenyérre kénszerittetik. Példának okáért: ha edj Fő Vezér éppen semmit sem tudhat meg, Spiont sem kaphat, Komandóji és Patrólji is semmit ki nem tanúlhatnak, mivel itten aztat kell fel-tenni, hogy az illylyen Fő Komandírozó az ellenség Tartományjában vagyon Armádájával, a' mellyben a' föld' népe szereti maga' Fejedelmét, azért is annak hadi állapotjairól leg-kisebbet ki nem nyilatkoztatnak; akkor a' Fő Komandírozó valamelly Polgárt, a' kinek gyermekei, felesége vagyon, és alkalmas értékkel is bír, maga' eleibe hívattatja, és hittel fogja petsételni előtte,

hogy ha az ellenség Táborába nem mégyen, és mind azokat, a' melylyeket megtudni nékie parantsol, meg' nem hozza, feleségét, gyermekeit mind meg-ölletteti, és minden vagyonját tüz által emészteti meg. Az ilylyen erőltetett Spion feleségéhez és gyermekeihez viseltető szeretetből mindeneket végbe viszen. Így tselekedett Friderikus Prufszíai Király Felséges Afszonyunkkal való első háborújában Morva Országban, a' mint önnön maga' azon könyvében, mellynek Titulusa: Unterricht des Königs von Preussen an seine Generals: azon ezikkelyben, a' melly a' Spionokról szóll, maga meg-vallja, és ki ki ottan fel' fogja találni.

Már ha ilylyen Spion rajta vesztt, el-fogattatik, hitel nékie nem fog adattatni, hogy erre olly kegyetlen móddal kénszerittettetett, azért fel' is akaszttathatik, már kérdem: ki ád érette szám ot, hogy ártatlanúl ki-mulaszttatott? nem egyéb, hanem mind a' két részről való kegyetlenség, ha sok ember olly bölts volna, mint a' kígyó, a' melly italа előtt mérget ki-eröszti, nem tselekedne sok dolgokat, melylyek a' természet' törvényje ellen valók.

Digitized by Google

TIZENNYOLTZADIK GONDOLAT.

A' Komandók' ki-küldéséről, apró tsatákról vagy Sármitzlikről.

Az apró tsaták történnek meg leg-inkább a' ki-küldött Komandók között, ha tudni illik azok vagy edjmással öszsze találkoznak, vagy is edjmásra éjtszaka, vagy nappal ütnek. A' Franczia ezen apró tsatákat, a' mint feljebb megjegyzettem, nevezik Petit Guernek, az az: kis háborúnak, mivel ezek néminémüképpen képzelik a' nagy háborút és ütközeteket. A' kereszténý Fejedelmek között ezen tsaták el-kerülhetetlenek, mivel mindenféle kisebb s nagyobb Komandók, a' mint a' környül való állások kívánják, küldettetnek ki. Példának okáért: valamelly Passusra, hogy azon által ne jöhessen az ellenség, vagy is ha valamelly Passuson áll az ellenség, annak el-üzettetésére, a' hídak' őrizetire, (alla Tete du Pont) Proviant, Munitzió, Rekruták kísiröji ellen (ezek hadi mód szerint neveztetnek convoge) vagy az ellenség' Armádájához jövő segítségek ellen, és több effélék ellen, ha ezeknek indúlásai, menetelei, vagy kémek által, vagy is Ország' lakosai által bizonyosan meg-tudattatnak, ezekre szoktak a' Komandók tsapni, kik között gyakran nem kis vérontás történik, fő-

Digitized by Google

képpen ha ezen Komandók erősek és néhány ágyúk is vagynak velek. 1747. esztendőben a' Genuai Közönségnek Tartományjában Mentóna nevű város felett való erős Passusról' meg-halálozott Felséges Aszszonyunk népével Generális Kurani így verte le a' Franczióknak erős Komandóját. Maga ugyan ezen kemény tsatában ámbár el-esett is; de meg is kaput nyitott, melylyen ő' Felsége' Armádája egész a' Várró' vízéig mehetett, és ezen a' vízen is szent András' éjtszakáján gázlóba által menvén, Franczia Országban Provence nevű Tartományban telelhetett. Feld Marsal Laudon is meg-halálozott Generális Siskovitssal, a' midőn Második Fridrik Prussziai Király Morva' Országában Olomütz városát ostromlotta vólna, és 1758. esztendőben Julíusnak 23. napján Troppauból egy erős Komandó mellett munitziót, pénzt maga' Armádiájához meg-indított, Feld Marsal Daun parantsolatja mellett, a' most említett Generálisok ezen Transportumat, vagy konfugyat attaqvírozván, úgy meg-verték, hogy nem tsak aztat egészlen el-nyerték, de 3000 embereket a' tsatának helyén halva hagyták, és a' Király első és második Julíusnak napján kénszerittetett az ostromot abban hagyni, és magát Szilézíába fietséggel vissza vonni. Számta-

lan ilylyen eseteket ide lehetne példáúl tennem, de ez a' kettô elég légyen. A' Török ritkán küld ki ilylyen Komandókat, mert ô' edjütt szokott lenni, és ha ki-küld is, nem messze mégyen az az ô' táborától, a' Munitziót és élelemre valót mind magával hozza, a' midôn táborba száll, és így nintsen oka azoknak ki-küldésére. A' hidakat is tsak akkor szokta a' vizeken veretteti, a' midôn azokon által akar menni, és így akkor is jelen vagyon egész Armádiájával, ha segítsége érkezik, ez soha nem áll kis számból, és így nagyon kétséges az erre ütésbôl származó tsatának ki-menetele, annyival is inkább, mivel a' Török leg-inkább a' háta megett való útakat, vídékeket bátorságban szokta tartani, az ilylyen segítsége pedig, közönségesen nem valamelly óldalról, de hátúról szokott jönni. Azon útakra, vagy vídékekre a' Komandó ha mégyen, két tûz közzé jön, edjike a' segítség lészen, a' melly magát fogja óltalmazni, a' másika pedig, ha a' Komandó' szándékát meg-tudja a' Nagy Vezér, a' maga' Armádájától fog küldeni a' hátára néhány ezer Spáhikat, és más Truppokat is; már akkor kár nélkûl hogy vissza jöhessen, nagyon kételkedem, tsak még edj lábig le' ne aprittatsson. A' Törökôknél pedig számtalanok

a' Spionok; mivel azokat igen jól fizeti, sok Rátzok, Zsidók és az Ország' határain lakó emberekből állók ezek, kik Németül Magyarúl is beszéllenek, és sok közzülök Táborunkban is kereskedik. Mind ezen, és mingyárt következendö okokra való nézve, nem hogy javasolnám, sőt kárhoztatom a' Törökökkel való tsatázást, és azon meg-nevezett kis-háborúl, mert a' Törökök éppen az ilylyen móddal való háborút szeretik, és igen ritkán vesztenek ök ezekben, mivel ezen tsaták ritkán mennek végbe öszsze-kaptsolt erövel, hanem szana-szét vagyon a' katonaság a' mezöben, és így ha a' Törökökkel öszsze-egyelednek, edj katona ellen három négy Török is lészen, következés képpen a' rövidebbet fogják húzni. És ha mindgyárt némelly Truppok edj tsomóban, maszszában fogják is magokat tartani, mivel a' mint sokszor már meg-mondottam, a' Törökök mindenkor sokan szoktanak lenni, addig fogják azon Truppokat minden felöl elöl s hátrúl háborgatni, míg a' rendjeket meg-bontják, az megesvén, közikbe bé-vágnak, és sokaságától meg is verettetnek. Hogy ha pedig látni fogják, hogy ök semmit sem tehetnek, mivel futó lovakon ülnek, el-szalad tak, és ezzel fog végezödni a' tsata; de

ember veſztés nélkül ſoha ſem fog megesni a' vásár, melly mindenkor kár, és semmi haſzon következik. De ha mindgyárt ezen tsaták közzül réſzünkről ſzerentsésen nem edj történne is meg, még sem javaslom ezeket, mert a' köz jót ſzükség tekinteni, nem a' különöst, azokból pedig olylyas nagy Rezultátum nem következik, mivel azok által Battália nem nyerettetik, és így az ő' Ármádája tsatáinak el-veſztése miatt meg' nem mozdúl, ezek által sem Tartományok nem nyerettetnek, sem várak meg' nem vétettetnek, így tehát a' Fejedelemnek ezekből inkább kára, mint sem haſzna következik, mert gyakran sok jó érdemes, a' hadi foglalatosságokban gyakorlott, és tanúltt vitézek minden haſzon nélkül esnek el, e' mellett ló, fegyver minden oda léſzen, kárabb pedig edj ilylyen Katonája ő' Felségének ſáz Töröknél, mert sok költségében áll edj olylyan próbáltt Vitéz ő' Felségének, a' Törökök pedig az emberi nemzetnek morlékja.

Senki ſe is vélje, hogy az illyen tsaták meg-erőtlenítenék a' Török hatalmaſságot, éppen nem, mert minden Török az ő' modja ſzerént katona, és ezeknek az ő' fogyatkozásokat igen könnyen helyre hozzák hasonló pozdorjákkal. Ellenben Feje-

delmünk' Armádája, más bordán szövött katonaságból állván' nagy kára következik ezeknek el-veszteséből, mert a' mint fellyeb ki-tettem, idő kívántatik, míg a' Rekrutából valóságos katona válik, tartása pedig költséges. És bán ollykor, lovakat, terheltt tevéket és bagádsiával megrakot szekereket, nyernének is, mind ezen nyerességek a' Komandóké, és ezekből itt tsak ollyan haszna vagyon a' Fejedelemnek, mint mikor el-vész a' fejsze, és a' nyele meg-találtatik. Mondhatja itt valaki, hogy az illyen nyerességek által sínvet, vér szemet kap a' katona, és az ütközetekre bátorságot nyer.

Erre azt felelem, hogy meg-rontja őket az illyen nyeresség, mert az óldalgást meg-szokják, és tsak azon fognak igyekezni, hogy itt, vagy amott hol kaphassanak valamit ütközetnek idején, ha tehetni fogják az illyen sape rape miatt' a' Tripból, mafzfából ki-lopják magokat, és nem ott lesznek, a' hol szükségesek volnának; hanem óldalt fognak, mint az óldalkodó farkas, a' nyeresség után, tsavargani. Szokség azért a' katonaságnak ezt fejébe verni, hogy leg-inkább kötelesek ők a' köz jót, és Fejedelem' hasznát elő-mozdítani, nem különös magok' hasznokat, és

hogy

hogy erre esküttek is meg, és ezért is fizeti őket a' Fejedelem.

Mind ezek után bizonyosſá kell őket tenni, a'' mint úgy is vagyon a' dolog, hogy ha edjſzer egéſz ármádáját meg-verik ők a' Töröknek, akkor olly nagy nyereſéget fognak tenni, hogy 50. tsatákban ſem tehetnek ollyat, mivel ha a' Törökök meg-verettetnek, ſzokások minden ſátorait, bagádsiás ſzekereit, tevéit, barmait, kaſzſzait, edj ſzóval mindeneket el-hagyni, és úgy nyakra főre meſzſze el-ſzaladni, mind ezek az övék léſzen, ezek fel-dúlása nékiek fog engedödni, és így ők ezzel bóldogúlhatnak, a' Fejedelem pedig azzal, hogy azon ſzeretsés útközet által várakhoz Tartományokhoz juthat, mellyért a' nyereſég felett, mind a' ditsőſség Borostyánját fejekre fogja tétettetni, mind őket érdemek ſzerint fellyebb való hívatalokra emeltetni.

A' tsatákat leg-jobb a' Frájpártistáknak a' Török háborúban engedni, ez az ő' mesterſégek, és nem más okokra való nézve, hanem leg-inkább a' nyereſégekért lövettetik agyon magokat, és ők fogyatkozásokat magokhoz hasonló emberekkel könnyen ki-pótolhatják, ezekről aztat lehet mondani, hogy kevés kárban, nem

Digitized by Google

ſok haſzon. És még: A' ki közzülök megmarad, jó léſzen másſzorra.

Ha ugyan tsak el-kerülhetetlenül a' Török háborúba Komandókat kéntelenítetik a' Fő Vezér ki-küldeni, vagy valamelly Passusnak el-vételére, vagy valamelly konfúggyiának úgy mint: Pénz, Proviánt, Munitziók el-vételére, vagy is ſegitſégének, vagy valamelly különösen álló korpuſának meg-verettetésére, ſzükſég, hogy jó előre a' Fő Vezér meg-tudja azoknak erejét, és ſzámát, és eztet bizonyoſan meg-tudván, két három anynyi ſzámú Komandót, melly is, valamint Gyalogſágból, Horvátſágból, könnyyü és nehéz lovaſſágból, hadi puskásokból, és vádáſzokból álljon, és azzal elegendő ágyúk is legyenek, hogy így mint edj bizonyos légyen a' ſzerentsés ki-menetelről. Nagy hibának tartom én aztat, ha edj Fő Vezér peldának okáért, négy ezer ellenséget ki-tanúlván valahol állani, az ellen ugyan 4000-ből álló Komandót küld; mert a' tsatának ki-menetele kétséges léſzen, és ha mindjárt meg-veri is a' Kommandó ezen 4000 főből álló ellenséget, ſokkal több embert fog veſzteni, mintha két három anynyi erőt küldött vólna' ellene mert, természetes következés az, hogy a' hasonló erő tovább tarthatja magát a' hasonló erő ellen,

Digitized by Google

mint ſem két három, anynyi ellen, és ſgy ha két anynyit kűld ellene, edjbe öſzve rontja az erőtlenebbet, ſokkal kevesebbet is fog veſzteni, mivel az ſokáig nem tarthatja magát, a' ſzándék is hamar óhajtott tzéljához jut. Még edjſzer ide téſzem, hogy mindenkor jobb két anynyi erőből álló Komandót ellenſég' Komandói ellen kikűldeni, mint ſem hasonlót.

Sőt aztat méréſzlem ide tenni, hogy mint edj bé-vett ſzokás Felſéges Monárkhánk' ármádájánál, hogy az mindennémű ellenſégét meg' ſzokta vetni, és úgy tartani, mintha az ellenſég nem olly kézzel, lábbal, ſzívvel termett emberekből állana, mint ſem ez áll, mitsoda fundamentumon légyen ezen vélekedés építtetve, én ámbár ennél a' nevezetes, és valóſággal ditsőſéges ſzép ármádának záſzlói alatt meg-őſzültem is, ſoha okát ſem ki' nem' tanúlhattam, ſem meg' nem foghattam: hanem inkább láttam, s tapaſztaltam, hogy ha példának okáért valahol 100. emberből állő Komandója állott a' Francziának, vagy is Prúſzſzusnak, az ellen 40, 60. emberből állő Komandó kűldettetett, ha ezen Komandó ſzerentsétlenül járt, és ſok embereknek el-veſztésével viſzſza verettetett, ennek Tiſztjét vetették okúl, ſőt gyakran Proceſſus formálásával is ſzámadásra von-

ták, meg' nem gondolván, hogy a' sok lúdak a' farkast is le-vonják. Ha pedig a' Tiszt nem okoztatott, elég vólt aztat mondani; hogy nem tsuda, hogy azon Komandó meg-verettetett, mert sok vólt az ellenség, de azok nélkül mal a propo el-veszett katonákról, és ebből következett Fejedelemnek kárától emlékezet éppen nem tétetettett. Azt sem foghattam-meg, hogy különösen a' hét esztendeig tartott háborúba, miért küldettettek különösen könnyű Lovas Komandók olly messze az ármádától ki, kiknek hol léteket, vagy is jártokat meg-tudván az ellenség, nagyobb erővel ellenek ment, és így minden haszon nélkül kénteleníttettek visszza jönni, de gyakrabban véres fejekkel is visszza szaladni. Számtalan egész könnyű Lovas Regementek, minden gyalogság, ágyúk nélkül detachiroztattak (az az; messze küldettettek) meg-tudván az ellenség, reájok ütött Lovassággal, Gyalogsággal, ágyúkkal, mivel azon Regementeknek tartalék Trupjai nem vóltak (az az: Soutienjei) és az ármáda is hátok megett messze vólt, valameddig tetszett szemének szájának, addig üzte, kergette, fogta, és vágta azokat. Jól látták, hogy az ellenség soha Komandókat nem küldött ki, tsupán lovasságból állókat, még is ezen jó módot, maximát

fel' nem vették, meg' nem tanúlták, hanem a' régi káros szokás, és Slendrián mellett meg-maradtak.

Ki-tészem aztat is, hogy különösen a' Törökök felöl tellyességgel semmit sem tart ármádánk, és füleim' hallattárá a' Regementek ezen mostani Török háborúnak ki-lobbanásával olly magos hangon, olly meg-vetve szóllottak a' Törökökről, mintha azok nem is emberek, hanem kendereket vólnának, holott az egész ármádánál nem találkozik tíz ember, Individuum, a' kik a' Törökökkel háborúskodtak vólna, még is annak ármádáját, még Qvártélyjaikban lévén azon Regementek, ösze törték, rontották, sőt Nándor Fejér várát is (Belegrád) meg-vették. De a' múltt Kampamentum alatt más tónusra húzták fel húrjaikat, és számtalanoktól nagyon ellenzőképpen ezeket hallottam, hogy az ég alatt nintsen méretzebb, és vakmerőbb nemzet, mint a' Törökök, kik minden tartózkodás nélkül, mint a' szilaj marhák a' tűzre, úgy ezek is rohannak ellenségeikre. Mind ezekből tsak aztat hozom ki, hogy semminémű ellenséget nem tanátsos, sőt nem jó, és ártalmas meg-vetni, az ellenség is emberek, mint mi, ő is igyekezik azon, hogy rajtunk győzedelmeskedhessen, és ármádánk aztat nem mondhatja, hogy örökké győ-

zödelmes lett vólna, jóllehet számtalan diadalmakat nyert is; ennek is a' kotzka vakot vethet, azért is ellenségét meg' ne vesse, de még is ellene bátor, méréſz ſzívvel de nem vakmerővel is menjen. Még aztat ide téſzem, hogy a' Törökök között ſzoktanak ollyan vakmerök lenni, kik ha ópiumos Maſzlaggal jól laknak, viadalra hívják ki a' katonákat, vagy is mind eſzektől távozodtak, egéſz Svadronokba bérontanak, ott hadaráſznak, vagdalkoznak. Ezeket Bráviknak ſzoktak nevezni. Tsekély ítéletem ezekről az: Hogy ezekre katonákat éppen ki' nem kell ereſzteni, mert az ollyan katona, a' melly illyen vakmerő Törökkel ſzembe ſzállani mér, nem utólſó embert léſzen, hanem az ollyat edj vitéznek lehet mondani, könnyen történhetik, hogy illyen derék embert azon bódúlt Török meg' fogja ölni, mivel az illyen magányos tsatázásokban ők, a' mint az ő' gyakorlásaikról ſzóllyán ki-tettem, igen ſok nálunk nem gyakorlott fortélyokkal tudnak élni, akkor kárabb léſzen ezen edj vitéz, ſzáz ollyan marhánál; ha pedig ő találja is azon Törököt Mahomet' kebelébe küldeni, ſemmi haſzon veſzedelméből nem következik, a' Török ármáda pedig tsak edj meg-örülttel fog meg-fogyatkozni.

Digitized by Google

A' Törökök akár kevesebb számmal valahol álljanak, akár egész ármádáját tekintsük, mindenkor őket öszsze vetett vállakkal, és mennél jobban lehet öszsze kaptsoltt erővel kell attaquírozni, és leg-inkább attól ójni magát, hogy a' Truppok között nyílások, ürességek ne történjenek, és különösen az ágyúk' mormolásai, Bombák, Haubitzek, grănátok hányásai meg' ne szűnjenek, így bizonyosan, Isten' segedelme utan meg' lehet őket verni, a' mint a' következendökből ki' fog tetszeni.

TIZENKILENTZEDIK GONDOLAT.

A' Battáliáról vagy is Ütközetről.

Az ütközetekre jutván gondolkozásaimmal, annyira jutott elmém, hogy mint edj Labirinthusba, vagy is a' Tenger' hábjai között ítélte magát lenni, meg nem határozhatván, hogy miket, és mint szóllyon az ütközetről, és annak szövevényes környűl való állásairól, és súlyos mivóltáról. Mivel pedig már Törökökkel a' vérengező háború el-kezdődött, azon a' ponton állott meg, hogy ezen nemzetség fel-fúvalkodott kevély, ditsőségre vágyó, a' Tartományok' meg-hódoltatásaiban telhetetlen, azért is bár vakmerő légyen is, nem tsak védelmezőképpen, de ártókép-

Digitized by Google

pen is ellene kelletik menni, és vele meg-ütközni.

De még is előre szükség tudni, hogy az ütközet leg-nagyobb, fontosabb, és leg-böltsebb ítéletet, elmét és bátorságot kíván edj Fő Vezérben, ennek szükséges jó erköltsökkel tündökleni, és minden igaz Keresztényi tulajdonságokkal fel-ruháztatva lenni, különösen az Úr Istent, mint Seregek' Urát, segítségül hínni, hogy szerentsés, és győzödelmes légyen. Az Izráel' népe soha sem lett vólna olly győzödelmes, ha az ő' Fő Vezérje Mózses az ég felé az Úrhoz fel' nem emelte vólna kezéit, valósággal is, ha az Úr Isten' kegyelmével edj Fő Vezér nintsen körül vétetve, és az ő' erős karja nem Paizsa; szerentsés ki-menetelét szándékának nem remélheti, edj szerentsétlen ütközet pedig a' Fejedelem' Thrónusának Koronájának, Országaival való el-veszttését gyakran maga után vonsza. Így vesztette el a' Rhénusi Palatínus nem csak egész Cseh Országot, de maga' Országait is, a' midőn Prága alatt szerentsétlenül meg-ütközött. Lajos Királyunk is, a' mint fellyebb láttuk, Mohátsi szerentsétlen ütközet miatt veszttette el mind életét, mind koronáját, mind a' Hazának nagyobb részét, és abban lévő Nemességnek színét. Midőn Hertzeg Vallenstain Saxóniába Lip-

fia alatt az ütközetet el-veſztette, el-veſztette azzal mind azon tartományokat, a' mellyeket a' Felſéges Csáſzár a' Római Birodalomban bírt vala. És aztat is talám nem helytelenül téſzem ide; hogy ha a' Trautenaui ütközetet bóldogúl ki-múltt Felſéges Aſzſzonyunk' Ármádája el' nem veſztette vólna, Szilézia' tartományja ſoha a' ditsőſégesen uralkodó Auſztriai Háztól el' nem ſzakaſztatott vólna. 1757-dik eſztendőben Juniusnak 18-dik napján Cseh Orſzágba nem meſſze Kolin' Városától, Második Fridrik Prussiai Király, Gróf Daun, és Gróf Nádasdi Feld Marsaloktól (kik már az örök bóldogſágban nyugſzanak) megvertettetvén, nem csak Prága városának ostromát félben hagyni, de egész Cseh Orſzágból feletto való népének, és ármádájának bagádsiája' el-veſztésével kénſzerittetett ki-menni, mellyel melly ſokat nyert Felſéges Monárkhánk, és menynyit nem veſztett a' Király, csak az nem tudja, a' ki az akkori mint hadi, úgy politikus környűl való állásokban értetlen. Számtalan illyen példákat, és ſzomorú eseteket elő tudnék hozni, de mivel ezekkel, valamint régi, úgy újjabb Históriabéli könyvek tele vagynak, hallgatok rólok.

Ellenbe a' ſzerentsés ütközeteket nagy és tetemes haſznok követik; mert ezek ál-

tal állottak lábra minden Birodalmak, és mái nap is látjuk, hogy a' szerentsés ütközetek által nőnek, szaporodnak sok Birodalmak.

De mivel az ütközeteknek ki-menetele bizonytalan, a' Politikus világba nagy Hypothesis kérdés támadott, hogy úgy mond: szükséges és hasznos légyen é az ellenséggel való meg-ütközés, avvagy nem? ezen kérdés elmémet sokféle okokra, s ellenvetésekre való nézve, nem kevésbé háborgatta, ugyan tsak meg-határozva ezekbe nyúgottak meg, hogy:

Ha edj Fejedelem edjszer háborút kezd más Fejedelem ellen, vagy maga támadja meg azon Fejedelmet, vagy is általa ő támadtatik meg; ha ő támadja meg, akkor is a' lészen oka, hogy azon más Fejedelem talám némelly tartományjait Eleitől, Őseitől el-vette, és mostan olly erőben látja lenni magát, hogy fegyver által azokat viszsza veheti, és így háborút kezd ellene, vagy is más Fejedelem meg-támadván őtet tartozik, és kénteleníttetik magát óltalmazni: vagy szomszéd Fejedelemnek jó barátságba, alliántziába lévén, tartozik annak segedelmére lenni.

Az első fel-tétel szerint, ha ő más Fejedelmet meg-támadván, táborba fog ellene állani ármádája, miképpen remélheti,

Digitized by Google

hogy ő aztat meg-alázhassa, vagy is az ő'Vezére, ha az ő'ármádáját meg'nem veri, miképpen fogja viszsza venni attól maga' tartományjait azzal, hogy az ő' ármádája az ellenségére fog nézni. Aztat sem meg' nem fogja ölni ezen nézésével, mert talám Krokodilus szemekkel nem bír, sem ellensége ijettében el' nem fog szaladni; azon nézés, és előtte való állás a' várak' és erősségek' bástyáit sem fogja rakásra omlasztani: és tsak jót kívánó nézö: Benevolus spectator lészen. Az illyen Fejedelem, vagy is annak Fő Vezére egyenesen a' háborúnak természete ellen fog tselekedni. Azon felül a' katonasága meg-tsügged szívébe, és aztat erősen fogja hinni, hogy nem mér ellenségével meg-ütközni.

Az illyen Vezért talám ugyan meg' nem fogja verni ellensége, de ő sem aztat, következésképpen semmit sem is fog nyerni, és hasonló lészen azon fösvényhez, a' ki nagy summa pénzen ül, és kívánja, hogy a' meg-szaporodjon, holott azzal sem nem kereskedik, sem aztat uzsorára nem adja.

Találtatnak ugyan ollyan Fő Vezérek is, a' kik aztat állítják, hogy az ellenséget meg' lehet tsupán jó pozítziók' vételével is győzni, és nem szükség meg-ütközni. Nem régiben is edj Franczia könyvet olvastam,

Digitized by Google

mellynek Authora éppen eztet akarja megmutatni, de meg-vallom, felette tsekély okokat ád elö, és ollyan gyengén elmélkedik, mintha azt akarná meg-mutatni, hogy a' tüz nem éget.

Én ezen dologról aztat tartom, hogy a' jó pozítziók ellenség elött el-kerülhetetlenül szükségesek, hogy edj ármáda jól álljon pozítzióba, és abból elöre vagy hátra menvén mindenkor jó pozítzióba szállhasson, de ezen pozítziókkal foha ütközet nélkül meg' nem fogja verni ellenségét, különösen a' Törökök, mert addig fog pozítzióskodni, hogy ezek bátortalanoknak ítélvén ötet, rajta handáznak meg-verik, mindenkor pedig jobb meg-elözni, mint meg-elöztettetni. *Praestat praevenire, quam praeveniri.*

Aztat se reménylje a' Fö Vezér, hogy az ellenség is taupán puszta pozítziók' vételével fog ellene háborúskodni; mert meg' fog tsalattatni, annak más szokása lehet, és akkor rántja el a' gyékent alóla, a' midön meg' sem gondolja, szemes légyen azért, különösen, ha a' Törökökkel vagyon dolga.

Azon Fejedelem pedig, kinek segítségére megyen, meg' fogja köszönni, ha tsak pozítzióskodni fog, és ellenségével meg' nem fog ütközni, valóban is igaz barátsá-

Digitized by Google

gában kétséges fog lenni, és aztat fogja gondolni, hogy nem akarásnak nyögés a' vége. A' jó pozítziók' vételé leg-haszsnosabbak az óltalmazó háborúban, de akkor is, ha módját látni fogja, és haszsnos ki-menetelét az ütközetnek, Fejedelme' részire edj Fő Vezér, ütközzön meg; hogy háló süveg nevet ne nyerjen.

Ezeket meg-értvén, menjünk tovább az ütközetek' dolgában. A' midőn az apró tsatákról, Sarmitzlikről szóllottam, azt tettem ki, hogy én azokat éppen nem javaslom, sőt kárhoztatom a' Törökkel; a' meg-írtt okokra való nézve, itten is aztat mondom: de mindazonáltal még sem következik azon jegyzésemből az, tehát mivel a' Törökök' száma felette nagy, nem lehet velek meg-ütközni; éppen nem: mert az elsső gondolatimnak tzikkelyjében, aztat is ki-tettem, hogy a' pogány nemzetek bíznak, és vetik reménységeket egyedül a' magok' sokaságokban, a' Keresztény Fejedelmek pedig az ő' hadi tudományjaiban, értelmes, és gyakorlott katonáiban: Úgy is vagyon az; mert a' Török aztat szeretné, hogy az ellene viaskodó Keresztény ármáda, nem a' hadi Taktika, s Regulák szerint menne ellene, nem öszsze vett, és rendben álló erővel, maszszával, hanem tsak úgy, mint ő szokott menni, minden

ſorok', lineák' tartása nélkül, valamint a' kopók kergetik a' vadat. Akkor bizonyára ők lennének ſokaſágok miatt a' győzödelmesek.

Ha edj ármáda, a' melly jól gyakorlott exercirozott, és annak Tiſztjei a' Taktikát, különössen annak Fő Vezérje érti, tudja, bátran meg-ütközhet a' Törökökkel, ſőt meg' is kell ütközni, hogy a' háború által a' Fejedelem tzéljához juthaſſon, és kívánſágát meg-nyerhesſe. Számtalan példáink vannak, hogy kis ármádák, hitel felett való ſzámból álló ármádákat vertek-meg. Így verte meg Macedóniai Nagy Sándor 60000. Arbellánál több mint 300000-ből álló Persák' ármádáját, miért? azért; mert a' Persák puha hívſágokba el-merűlt népek valának, és rendeletlen állottak. A' Görögök pedig meg-kemények Férjfiak valának, és jó rendben állíttatott Falánxokkal ütöttek reájok. De hogy éppen a' Törökökről hozzak elő példát, ama' nagy emlékezetű Hunyadi János, melly ſokſzor igen kevés Magyarſággal nem verte meg őket, mi vőlt ennek oka? nem más, hanem a' jó rend tartás, öſzve kaptsolt erő, és a' Fő Vezérnek bőltsesſége s józan ítélete. Még hogy újjabb példát is hozzak elő, ama' ditsőléges, és nevezetes nagy Fő Vezér Eu-

Digitized by Google

génius Hertzeg, melly kis erővel 1697. esztendőben Septembernek 10. napján verte meg Zentánál a' Törököket, úgy hogy ámbár annak utánna is néhányszor őket meg-verte is, de illy nagy Törököknek veszedelmével soha sem: a' verekedés' helyén feküttek még-ölettetve 22000-ren, kik között a' nagy Vezér Elmas Mechmed, és a' Jantsárok Agája Machmud Basa valának, itten maga a' Nagy Szultán Kommandírozott, és hogy ő is így nem járt, a' vólt az oka, hogy ő, a' Tiszán vertt hídon az ütközet előtt által ment. Ugyan ezen nagy Fő Vezérnek vezérlése alatt, 1716. esztendőben, második Augusztus' honapjának napján 8000. katonákból álló sereggel, nem messze Karlovitz' városától, ama' nagy emlékezetű Hazánk' Oszlopa és Palatinusa Pálfi János, ő' Excellentziája, 40000. Törököket meg-vert. Mind ezekből ki ki, ki-tanúlhatja, hogy a' Törököket, bár ők nagy számmal vannak, nem csak meg-támadni, de meg' is verni lehet. Mivel pedig mostan uralkodó Felséges Fejedelmünknek, Isten' kegyelméből, olly nagy, olly erős, és minden hadi szükséges eszközökkel bővelkedő Ármádája vagyon, hogy ollyan, és olly nagy számmal, soha még az Ausztriai Háznak nem vala, melly nem segitő, hanem saját Trupjaiból áll,

Digitized by Google

kétkedhetik abban, hogy ezen nevezetes, próbált, és mindenképp gyakorlott vitéz Armáda meg ne ütközhetne a' Törökkel? Az ütközetek két félék, mert vagy ellenség üt az Armádára, vagy ez, az ellenségre, és így ezek is Defensivé, és Offensivé, az az Oltalmazó, vagy is ártóképpen tartattnak. Mineks előtte ezeknek módjáról szóljak, látsuk, miként szokta a' Török maga' armádáját ütközetnek állíttani. A' Törökök a' sík mezőt szeretik választani, az ütközet helyének, mivel sok lovassága vagyon, a', melly ezen mind jobban el-fér, mind sebesebben forogható, és könnyebben dolgozhatik, mint sem a' dombos, hegyes és sok völgyekkel el-választatott, és szaggattatott helyen. Ő közönségesen armádájával, mint egy C betűt vagy is fél hóldot formál, a' melly sok sorokból és lineákból áll, hogy így annak két szárnyaival, jobban kimondván, szervaival, az ellene álló armádát bé-kerithesse, avvagy leg-nagyobb szokása szerint, annak szárnyain üthessen, vagy azokkal éppen a' hátára mehessen, ezen állításával, nagy darab földet vészen bé, hogy annyival is inkább szabadosabban viaskodhassón.

Ezen fél-hóld' formán állíttatott armádájának háta megett, rendel ki még néhány

hány erôs Truppokat is, arra való négve, hogy ezek az ütközet alatt, hol az ellenkezô ármádának szárnyaira taapjanak, hol ennek a' hátát támadják meg, vagy, ha lehetséges, még a' bagádsiára is reá üssenek, edj szóval, hogy ezek mindennemû alkalmatlanságot, és konfúziókat tegyenek. Ezen fél hóldnak szárnyai lovasságból állanak, a' Jantsárokat pedig mindenkor a' közepire helyheztetí. Sok ágyúkat szokott magával vinni; de mivel ezek felette nagyok, és nem a' mostani találmány, s mód szerint vannak felkészítve, azokat nem forgathatják minden felé, és a' Pattantyúsai is, a' mint más helyen meg-jegyzettem, tudatlanok, ki-vévén néhány nála szolgáló Francziákat, azért is a' hová edjszer szegezik, szüntelen azon edj tzélra lövöldöznek, és a' mellett, hogy hibásan lövöldöznek, vagy fent, vagy alá vévén azokat, késedelmesen is tüzelnek azokkal, a' mint is edj fertály óra alatt, alig sütnek el háromszor edj edj ágyút. Ezen ágyúi ármádájának leginkább szárnyain állanak, de Trupjai között is kies helyekre helyheztetnek azokból.

A' nagy Vezér olly bátorságos helyen áll, körûl vétetve válogatott Spáhikkal és Jantsárokkal, a' honnan mindeneket kilátván, dolgait tetszései szerint intézheti, s parantsolatjait mindenfelé küldheti, mellette tartatik, a' mint fellyebb említettem,

Digitized by Google

az Originálishoz tsak hasonló Mahomet' Záſzlója, azon ládátskával, mellyben a' Koránt lenni, az ö' vak Fánátizmusſal bétöltetett népének kelletik képzelleni, ezek körül a' ſok tábori Muzsikusok.

A' nagyobb rangban lévö Basák el' vannak oſztva Ármádájának ſzárnyain, és a' Tartományokból jött felekezetek között, elöttök vitetnek anynyi ló-farkak, a' menynyit karakterekhez képest a' Nagy Szultán kinek kinek adott.

A' közönſéges Basák tartózkodnak az általak tárborba hozott Truppoknál. Igen ſok záſzlókat ſzoktanak magokkal az ütközetekbe vinni, melylyek többnyire fejérek, és veresek, imitt amott zöldeket is ſzemlélhetni. A' Basák ſzemélyek ſzerint magok' oſztályjoknál és Trupjaiknál viaskodnak. Mivel pedig ezen Nemzet kevély, fel-fúvalkodott és kérkedö, annak ſzínje és mintedj nemesſége, igen pompásan mégyen ütközni, aranyos, ezüstös ſzerſzámokat rakatnak lovaikra, és hasonló czafrangokat is, turbánjok mellett drágán munkáltt tokokba kótsag-tollakat, vagy forgókat viselnek, fegyverei többnyire mind ezüsttel vannak, a' melylyek kövekkel vannak hímezve. Midön edjſzer a' mostan meg-írtt mód ſzerint Ármádájokat ki-állították, és ellenſégeikre rohanni a-

Digitized by Google

karnak, két három ágyú lövésekkel erre jel adattatik, és leg-ottan a' Muzsikusſok az ő' füleket ſértő Hármóniájokkal a' muzsikálást el-kezdik; muzsikális eſzközei pedig nagy és apró dobok, mindenféle ſípok és tányéroknak öſzſze üttetések, mellyeknél néhány inkább ordítók, mint ſem énekesek is vannak.

Mihent ezen muzsikálás kezdődik, leg-ottan nagy ſebesen különösen a' Spáhik jönnek, és valamint Lovaſſága, úgy Gyalogſága is, ſőt mindenike, kinek tsak ſzája vagyon' ordítja, kiáltja e' ſzókat: *Allá! Allá!* az az Isten, Isten! Hogy pedig illy nagy lármával jönnek, az az oka, hogy elſőbben azzal magokat bátorítják, másodſzor aztat vélik, hogy a' magok' ellenſégeit meg-rémítik; harmadſzor, hogy ezen nagy ordítás miatt ne hallhaſſák ellenſégek' tüzelő fegyvereinek rapogását.

Akár melly ſzárnyát, vagy is akár közepét, vagy is más réſzét az Ármádának ők attaqvírozzák, minden Trupja a' melly attaqvíroz olly formában jön, melly formában a' darvak ſzoktanak ſzállani, ezen formát a' Francziák nevezik Tete de pore, az az diſznó főnek, mivel hegyes, mint a' diſznónak az orra; a' leg-elſő, ki illyen Truppot vezett, vitéznek tartatik tőlök, és közönſégesen záſzlót tart kezé-

ben, és ha ez hamar el' talál ésni, már azon Trup annak el-éséséből rosz ki-menetelt szokott jövendölni, mivel ők felette babonások is.

Az ilylyen Truppok, ha bé' nem törhetnek ellenségei közzé, gyakran vifszafzaladnak, és újra megint vagy azon a' helyen, vagy valamelly szárnyon próbálnak, ollykor a' közepit is attaqvírozzák az Armádának. A' Jantsárság tüzel míg tüzelhet, de erre ő hamar reá ún, különösen ha ellene sürün mennek az apró fegyverből ki-lövött golyóbisok és kartátsok, kardot ránt, aztat jobb kezébe tartja, és bal kezében handsárját, az az késit kapja, gyakran eztet fogai közzé is szorítja, és úgy igyekezik bé-törni. A' Spáhik keveset tüzelnek, hanem kardjaikkal sebes nyargalva attaquíroznak, ha edjbe bé' nem ronthatnak, mint a' villámlás visszafzaladnak. Valamint a' Jantsárok, úgy a' Spáhik is gyakran álnokul fzaladnak meg, mert azt akarják, hogy üzettessenek, melly által a' Maszszában, vagy edjütt állott Truppokban üresség tsinálfatik ottan, a' honnan ezen őket üző Truppok ki-mennek, mikor edjszer távolka lenni észre veszik ezen őket üző Truppokat az Armádától, akkor hirtelen meg-fordúlnak és vagy egészlen le-vagdalják azokat, vagy

Digitized by Google

azokkal bé-rontanak az Ármádának valamellyik réſzén, mivel ſebes futó lovaik vannak, és mindjárt a' többi is azon réſzre fog rohanni; mert a' Törökök olylyanok, mint edj ſertés nyáj, a' mellynél edj malátzka a' hol meg-rivallik, mindjárt az egéſz nyáj oda tsödül, és az ilylyen helytelen bravúrból és gondatlan vitézſégből olly nagy roſz következhetik, hogy általok az Ármáda egéſzlen meg-verettethetik, mivel ha edjſzer valahol bé-törhetnek, nehéz léſzen őket viſzſza verni, olylyanok ők valamint a' köntösben el-tenyéſzett nyűvek. Nem tanátsos tehát, ſőt felette ártalmas az ő' Trupjait, a' melylyek meg-ſzaladnak, és még Ármádája holyt áll, kergétni, mert ezek tsak tsalogatók és közönſégesen az azokat üző Truppok ſzerentsétlenül járnak, melly miatt, ha mindjárt nem az egéſz Ármáda is, de még is ſok Regementek meg-rontathatnak, mellynek következése nem hogy haſznot okozna, ſőt nagy tsorbát és kárt vonſz maga után.

Ilylyen különös meg-ſzaladott Török Truppok leg-inkább ſzoktak ſzaladni, valamelly magas nádasok, tserék, erdők, falúk felé, ha ilylyetén alkalmatoſságokban őket az olylyas helyekhez közel találják üzni a' Truppok, itt is még meg' fognak

tsalattatni, mert azokban bizonyosán valamint gyalogsága, úgy lovassága is lésznek el-rejtve, a' gyalogság hirtelen nagyon fog reájok tüzelni, a' mellyre lovassága ki-tódúl, azon Truppok is, a' melylyeket üztek, meg-fordúlnak, és így őket fogják üzőbe venni, és míglen ezeknek vagy segítségek érkezik, vagy is az Armádát érhetik, halomra vágattatnak általok.

Aztat sem tartom jónak, hogy edj magános katona edj magános Törököt üzzön, mivel sokszor meg-mondottam immár, hogy a' Törökök igen álnokok, és sok tsalfaságokkal élők, lovai felette kantárosak, és forgók, mivel irtóztató kemény zabolákat tesznek szájokba; és leginkább forgásokból tsavargásokból áll az ő' hadi gyakorlások, könnyen úgy járhat az olylyan katona, a' mint jártak némelly Moszka katonák, kikről olvastam azon könyvben, a' melly az utólsó Mosqua háborút a' Törökökkel foglalja magában, és itt két esetet hozok abból elő.

Midőn Dolgoruki Hertzeg, és Mosqua Generális nem messze állott táborával Bendertől, edj lovas Török eleibe és közel nyargalt a' Moldavski Huszár Regementnek, és mind a' két pistolát arra kilőtte. A' Mosqua Huszárok eztet mint edj gyalázatnak tartván, ki-ugrott a' Sva-

Digitized by Google

dronból edj jó forma bajúszos bátor szívű Huszár, és kardot rántván sebesen nyargal ellene, a' Török meg-szalad, és úgy tetteti magát, mintha lova nem menne, a' lábaival verte óldalait, és úgy látszatott, mint ha úgy evedzene azokkal, mint a' hajós a' szélvészben, azomban tartóztatta lova' száját; midőn mind ketten távoldka estek a' Regementtől és a' Huszár éppen a' Török' lovának farához érkezett; ez hirtelen fordítván lovát, edjbe a' Huszár' háta megett vólt, és olly hirtelen úgy le-is vágta, hogy aztat sem mondhatta; Hoszpodi pomiluj.

Jász' városától nem meszsze, a' Novo-Serbski Huszár Regementbéli edj katona hasonlóképpen üzőbe vett edj magános Törököt, a' Huszár nem vette észre, hogy a' Töröknek hoszszú tsidája is vagyon, el-érvén a' Törököt ez hirtelen meg-fordúlt, a' Huszárnak keze a' kardjával nem érhette meg a' Törököt, ez pedig nagy hirtelen úgy által döfte tsidájával, hogy edjbe Szent Miklósnál termett az egekben. Hogy kelletik a' Törököket űzni, alább ki' fog tetszeni.

HUSZADIK GONDOLAT.

Tovább is az Ütközetekről.

A' mostan meg-írt jegyzésekből ki ki által láthatja, hogy a' Törökökkel való viaskodás leg-jobb móddal folytattatni hatik, ha akár kisebb Korpusai, akár egész Armádája ellen erőszen öszsze-kaptsolt vállakkal, szoros Maszlzákkal és olylyan Truppokkal folytattatik, a' melylyek rendjeiknek edjütt lételek miatt mint edj bástyák meg-állanak, nikán is történnek ök bé elfélék közzé, és ha mindjárt a' bé-törést meg-próbálják is, közönségesen fokat veszítenek, és véres fejekkel leg-többet szaladnak viszsza. Aztat szükség tudni, hogy a' Török soha sem nem tatáz, sem meg' nem ütközik éjtszakának idején, hanem leg-inkább a' hajnalnak hasadtával inkáb meg, és midőn attakját kezdi, már fel-virradott a' nap, ezért is minden Truppoknak, sőt az egész Armádának leg-szükségesebb azon idő tájba ébren és talpon lenni.

De mindenek felett leg-jobban kell tőle tartani akkor, mikor esső esik, vagy is vastag köd bé-borítja a' földnek szinét, az esőben azért, mivel ő inkább szereti kardal viaskodni, mint sem tüzelő fegyverrel, e' mellett ő a' puskaport nehezen szá-

golja, az Infantéria ágyúk ízét ki' nem szokta állani, és gondolja, hogy az esőben a' tüzelő fegyverek bé-ázván, nem fognak sülni, és így ő karddal majd kedvére aprithatja ellenségét. A' ködös időben egy okért ugyan ezért leg-örömestebb ütköznek, más okért pedig, hogy a' ködben valamint a' halász a' zavaros vízben szokott leg-inkább leg-több halakat fogni, úgy ő is a' ködben majd leg-többet vághat; mert úgy tsöli, hogy az ő' Trupjait ki' nem veheti az ellenség miképpen vannak helyheztetvé, sem azokat ki' nem fogja vehetni, melly részeken fog maga' ellenségére rohanni. Igaz dolog, hogy az ilyljen zavaros napok nagy fortélyt adnak kezeibe, de még fom szükség azért ő' tőlök meg-tettetni, mindazonáltal leg-inkább az ilyljen napokon készen kell lenni, különösen az apró fegyvereket jól bé-takarni. Az ágyúk leg-nagyobb zápor esőben is el-sülnek mostanában, mivel olly perfectiora monteknak ő' Felsége Artilleristái ebben, hogy nem Kanótzokkal fütögetik az ágyúkat, hanem bádogból tsinált tsőkkel, a' melylyek olylyan matériával vannak meg-töltve, a' melylyekre ha eső, vagy is víz tseppen is, annál jobban égnek. Még ezen árkánumra nehezen jöttek Musulmannus Uraimék.

Ezek után aztat az edjet tészem ide, hogy senki se gondolja, hogy ha mindgyárt háromszor négyszer is a' Török megveretettetik, meg' légyen győzve, és többé lábra nem állhat: sőt hogy annak utánna a' vele háborúskodó Fejedelem, avvagy annak Fő Vezérje a' mit fog akarni, aztat fogja véghez vihetni, várait edjmás után el-venni, és Tartományjait szintén úgy el-foglalni. Mondám: senki se vélje aztat, mert nagyon meg' fog tsalattatni. Mivel így szükséges gondolni, hogy a' Török Tsászárnak felette nagy és népes az ő' birodalma, melly tenyészésének a' sok Feleségeknek tartása az oka, és a' Törökök az ő' módjok szerint mind katonák, mivel, a' mint feljebb ki-tettem, a' hadi Rend leg-nemesebb rend ő' nálok, és tsak fegyver által találják ők fel minden földi boldogságokat, azért is mindnyájan örömmel mennek a' háborúba, következésképpen, ha ma 30000ren el-esnek is, két három napok múlva 40000, vagy leg-alább annyi számmal, a' menynyi el-esett állnak ki újra a' tsatázó piatzra. Azért is a' következik ebből, hogy mivel ő meg-veretettvén meszsze szokott szaladni, a' földet, a' melylyet el-hágy, el' kell foglalni, és azon igyekezni, hogy a' meg-tartattathassson, és öszsze kaptsoltt erővel mindég ő-

tet kelletik nyomni, hogy több több vídékeket hagyjon el, de ha várakat, erősségeket talál hátra hagyni, ezeket is meg' kelletik venni, mert ártalmas és féltő dolog is, hogy az Ármáda maga' hátán ellenséget hagyjon, e' mellett meg-vétetődvén az erősségek, anynyival bátorságosabb lábon fog állani azon Tartományban az Ármáda, a' menynyivel abba katonaságot szállítván, Magazínumait azokban helyheztetheti, és így folytattathatja tovább is a' hadi munkákat, mivel mind azon vídékeket, a' melylyeket a' Törökök el' szoktak hagyni, fel-égetik s el-puſztíttják, hogy ellenségei azokban teljességgel semmit se találhassanak. Így tehát az a' leg-jobb leg-haſznosabb következés a' Törökök' meg-verettetésekből, hogy a' melly vídékeket ő el-hágy, azok foglaltattassanak el, és minden igyekezettel meg is tartassanak, különösen, ha azon vídék, kúltsa' több Tartományjainak, mint példának okáért a' Khotzimi Rája, maga' várával egész Moldvának kúltsa, Oczakov a' fekete tengeren való hajózásnak, Belegrád vára maga' Sangiátusságával Thrácziának, Romániának el-nyeresére nyit kaput; és ugyan evvel a' kapuval orrok előtt el-zárattatik a' bé-menetel Magyar Hazánkba is, melly Haza az egész kereszténység bíro-

Digitized by Google

dalmoknak leg-főbb leg-erősebb bástyája, az azokat szomjúhozó Pogányok ellen.

Mind ezeket meg-értvén, szóljunk bővebben az ütközetekről. A' hol a Pozitziók' vételeiről írtam, ki-tettem, hogy azoknak fortélyos vétele el-kerülhetetlenül szükséges légyen, aztat is hozzája tettem, hogy azokban a' Generális Quartély Mester által választott és ki-rendeltt Pozitziókban Felséges Monárkhánk' Armádájának a' Törökök előtt Quarékban szükségképpen kell állani s helyheztetve lenni. Itten tehát ezen kérdés származik, hogy a Pozitzió, a' mellyben a' tábor áll, sík mezőn vagyon é? vagy is dombos, hegyes, és völgyekkel által szakasztatott helyen? És minémű fortélyokból áll azon Tábornak erőssége?

Hogy a' mind ezeket kívánni tudóknak, s óhajtóknak eleget tegyek, ezeket jegyzem meg, hogy elsőben:

Minden kegyes olvasó képzelje tehát, hogy az ármada annyi Quarékban, a' mennyikben a' Regementek száma engedi, sík mezőn áll, a' jobb szárnya vagyon helyheztetve egy nagy széles és hoszszan el-terjedő tóhoz, vagy is ingaványos mocsáros helyhez, az ármada homloka előtt, úgy a' két szárnyán Redoutták, vagy is sántzok vannak fel-hányatva, a' mellyek-

ben 12. s több vagy kevesebb ágyúk vannak, Haubitzokat, hányó mozsarak is helyheztetve, és minden Quarék Spanyol sarampókkal vannak körül kerittetve, mellyek háta megett állanak a' sok ágyúk körös körül a' Regementek elött; illyen Tábor helyet képzelvén magában ki ki, aztat fogja mondani: hogy illyen Pozitziót a' Generális Qvártély Mester talám sehol sem fog találni, és tsak edj kép-iró írhat illyet, vagy is az emberi elme tsak Ideáiban fogja aztat fel-találni, és ha elö adná is magát illyen Pózitzió, és a' Törökök abban kívánnák ez ármádát attaquírozni, eszétöl el-távozottnak kellene lennie a' nagy Vezérnek, ha éppen azon nagy vakmerösségre vetemedne: mivel szemlátomást vinné ármádáját a' veszedelemre, nem lévén mód benne, hogy a' felette keményen meg' ne verettetne.

Magam is reá állok arra, hogy ha illyen pozitzióban állana az ármáda, és még is a' Törököket a' vakmerösség arra vinné, hogy aztat attaquíroznák, ha tsak az Ur Isten éppen meg-vakítani nem akarná, vagy ö' Felségére maga haragját terjeszteni nem kívánná, eztet nem tselekedhetnék, iszonyú nagy veszedelmek nélkül: és ha az ármádának lehetséges illyen Pozitziót venni, leg-haszonosabb akkor aztat venni, mi-

kor a' Török előtt Defenſivé tartja magát, azért is vegyünk más Pozítziót.

Légyen pedig az illyen, hogy a' jobb ſzárnya appuiroztatik a' Dunához, vagy is valamelly erősséghez, példának okáért, Temesvárhoz, a' bal ſzárnya ſzabad ſík mezőn áll, úgy a' Frontja is, de a' bölts és gondos Fő Vezér, Feldtmarsal, hadi mesterség által, mint a' bal-ſzárnyat, úgy a' Frontjait meg-erősíttette; redoutakat hányattatot fel, azokat ágyúkkal mozsárokkal meg-rakattatta, és anynyi Gránátérosokat masíroztatott azokba, a' menynyien belé férhettek, ezek' háta megett a' most fent meg-írtt móddal áll az ármáda. Itten is talám megint aztat fogja mondani valaki, hogy nem tökkel ütötték a' Törökök' fejét; balgatagok vólnának, ha ezen Pozitzióra is reá ütnének. Téſzem tehát ezen két leg-gyengébb Pozitziókba az ármádát, mellyeknél ſemmi féle ellenség, különösen a' Törökök, nem kívánhatnak gyengébbeket.

Ezen két utólſó Pozitziók közül az edjikében appuirozza az ármáda maga' jobb ſzárnyát edj kerék, de nem nagy erdőnek, a' bal ſzárnya, és Frontja, a' téren áll, de a' bal ſzárnya, és ugyan Frontja előtt ſántzok vannak fel-hányva, a' mellyek, Gránátérosokkal, ágyúkkal, és mozsárak-

Digitized by Google

kal vannak meg-rakva, az erdőnek azon ſzéli, melly az Ármádát éri, le' vagyon vágva, hogy ha abból az ellenſég, a' Horvátokat, Hadi vadáſzokat, éles Puskásokat ki-nyomná (mivel azon erdő ezekkel vagyon meg-rakva) könnyebben azok a' Quarékba juthasſanak, és az ellenſég' ereje is ki-tetzhesſen; a' vágásokra ki-érvén, mellynek tartóztatására meg-láttatván ereje, rendelés tétettethetik. A' túlſó réſzén az erdőnek ferhák vagyon: az az, kereſztül-kasúl, mint edj tíz lépésnyire vannak a' fák edjmásra vágva, hogy az ellenſég edj könnyen az erdőbe magát ne vehesſe, és míglen azon vágáson kereſztül dolgozza magát, addig az erdőben lévő vadáſzok, éles Puskások és Horvátok keményen tüzelhesſék őket.

Az utólſó Pozítzió, merő ſík és puſzta mezőn vagyon, de abban helyheztetett Ármádának mind a' két ſzárnyain, úgy a' Frontjai előtt a' vígyázó Fő Komandírozó Reduttakat építtetett, azokat illendőképpen ágyúkkal, moszárakkal és elégſéges katonaſággal meg' is töltettette. Ímé! ez a' leg gyengébb Pozitzió. De ſenki ne tsudálja, hogy én minden Pozitziókban a' redútakról, ſántzokról ſzóllok, mert a' Török is maga Táborában hasonlót tselekeſzik, ahhol jónak ítéli, ſántzokat,

Digitized by Google

árkokat ásat, bruſzt-vérheket, az az, mellyig érő lövödözö lyukakat vetet fel. A' Francziák ebben nagy Mesterek, akár hol áljon az ő' Ármádája, leg óttan úgy bé-ásják magokat, mint az ürgék, a' mint is csak fejeket lehet látni. Edj bölts ítéletü Feld-Marſal ſemmit el' nem hágy, a' mit az ő' alatta való Ármádának haſznára, óltalmára és ſortélyjára valót lát.

Mindezek után, ha a' Feld-Marſal a' Törökök' mozgáſaiból, rendeléſeiből, környül való állásokból, vagy is kémek által bizonyosan meg-tudja, hogy azok meg' akarnak ütközni, jó előre minden Bagádsiát, Hadi Kanczellériát, Kaſzſzát, Mezei Apotékát, Betegeket, Kereskedöket, Margatányosokat, Latzi Konyhásokat, edj ſzóval mindent, a' mi akadályt okozhatna, hátra küldje, vagy valamelly jó erősségbe, vagy is ollyan helyre, a' mellyben, ha mingyárt az Ármáda meg' találna is veretetni, bátorſágosan meg-maradhaſſanak, ha ezek meg' nem történhetnének, az Ármáda' ſzekerei Vágenburgot formáljanak, az az négy ſzeglet, vagy is Quaréba állíttattaſſanak, ezen Vágenburgban lévö kotsisok, ſzolgák, és mindennémü emberek fegyverbe legyenek, hogy ha a' ſzükség hozná magával, óltalmazhaſſák magokat, ſöt Infánteria Ko-

man-

mandók is tétettesſenek bé abba, és ha a' Frájpartistàk, ſík lévén a' mezö, a' Törökſégnek ártalmára éppen ſemminémü alkalmatoſságot nem látnának, igen jó léſzen, ha ezek is a' Vágenburgban léſznek, itten magokat jól viselvén, nagyobb haſznot tehetnek a' Monárkhának, mint ſem ha 100 terheltt Tevéket találnak is nyerni; ſükléges ágyúk is helyheztetéſſenek a' Vágenburgba.

A' Magyar könnyü Kavalétia-Huſzárok, úgy a' könnyü Német Kavalléria Sevauxlegerek, leg-jobban fognak helyheztetve lenni, ha ezek a' qvarék között való üreſségekben, intervallumokban fognak állani, és azért, hogy ezek Spanyol ſarampókkal nem léſznek körül kerittetvé, ne gondolja ſenki, hogy ezek nagyon ki' leſznek téve a' veſzedelemnek, éppen nem, ſöt ítéletem ſzerint bátorſágosabban fognak állani, mint azon Regementek, a' mellyek a' Quarében vannak, mert ha a' Törökök reájok fognak is ütni, természet ſzerint két Quarékból kereſztül fognak ágyúztatni, és így dupla ágyúk tüzeit fogják ſzenvedni, ha az intervallumba bé tolhatják magokat, mivel két Quarék között vagyon az intervallum, az apró fegyverek' tüze is két Quarékból fogja öket érni, és így itt is dupla apró fegyverek'

tüzét, és hasonló kártátsolást kénszerittetnek ki-állani; de kétélkedem nagyon, hogy illy szemlátomást való veszedelemre adják magokat.

Mivel pedig azon könnyü Kavalériák az intervallumokban, mint edj szabadon fognak állani, leg ottan, arra fordíttathatnak, a' merre a' leg nagyobb szükség fogja kívánni; sőt há ezek nagy számmal találnak lenni, igen hasznos lészen, ha minden Quarék megett is erős Truppok, Divíziók fognak állani, ezek minden felé, ahhol szükségesek lésznek, mehetnek.

A' Fő Komandírozó Generális azon Quarében, vagy is helyen áljon, a' mellyből minden Operatziókat meg fog láthatni, és a' honnani Adjutánsai által minden felé parantsolatjait küldheti. Ha több Feld-Marsalok alatta lésznek, ezek ott áljanak, ahhol a' Komandírozó Feld-Marsal leg-hasznosabbnak fogja ítélni. A' Generális Feldtzaigmaisterek, és a' Generálisok de Kavalerie, azon Quarékban legyenek, a' mellyekben az ő' osztályjaik vannak: A' Generális Feld-Marsall Liötenantok kiki maga származainál, és a' Brigadíros Generál Májorok magok' Brigádájoknál tartózkodjanak.

A' Quarékba az Feldtserek kéznél legyenek, kiknél elegendő Bandázsi, az

Digitized by Google

az sebeket bé-kötni való szerek legyenek. Nehány pálinkát árulók is szükségesek itten. Hadi vadászok, és az élesen lövő dözök, Sarfsütczek, a' Quarébán az infantéria előtt körös körül helyheztesték el magokat. A' Regement-Páterek magok' Regementjeiknek háta megett álljanak. Mindenike edj rövid könyörgés és áhítatos intés után adja maga' Regementjére az absolutziót és áldást.

Mind ezek után, a' Generálisok ha lehetséges, vagy is az Obersterek bíztassák a' katonaságot, edjszersmind intsék is meg, hogy meg-esküttek az Úr Istennek, hogy utólsó tsepp vérek' ki-ontásáig, igazán és híven fognak Fejedelmek mellett az ő' zászlói alatt viaskodni, most közelget az óra, hogy hűségeket meg-mutathatják. Nemzeteknek, Regementjeiknek, úgy önnön magok' betsületit fent tarthatják, különösen ezen Pogányok ellen, kik az egész kereszténységnek meg-hitt ellenségei, bátran hartzoljanak, meg' ne rettentsenek az ő' iszonyú kiáltásoktól, ordításoktól, mivel a' kiáltás senkit meg' nem öl, méreszen vitézkedjenek, az Úr Isten inkább léfzen mellettek, mint sem az Pogányok mellett. Már mostanában minden kegyes olvasó képzelje magában, hogy edj kies dombon, de bátorságos helyen áll, és az

Digitized by Google

ütközetet ki-láthatja, mivel ez így kezdődik. Mihent a' Töröknél a' viaskodásra való jel, néhány ágyúk' ki-lövettetésével adáttatik, mindjárt a' muzsikálás is a' fent meg-jegyzett eszközökkel kezdődik, a' mellyre azonnal olly sebessen, a' mint csak telhetik tőlök, meg-indúl iszonyú és szörnyű nagy Alla! Alla! kiáltással, s meg-ereszlett zászlókkal lobogókkal a' Török Armáda. Ágyúi is keményen menydörögnek, a' honnan és a' merre lehet.

Azon Trupjai, a' mellyek leg elsőben Attaquíroznak, mind előre ki vannak rendelve, és ezeket segítő, vagy is foutenírozó Truppok is. A' több része Armádájának fél hóld formában szüntelen nyomakodik ezek után. Már tehát itten aztat tészem fel, hogy Felséges Monárkhánk' Armádája azon utólsó és leg gyengébb Pozitzióban áll, a' mellyet annak is kereszteltem Quarékba, mellyek Spanyol Sarampókkal körül vannak vétetve, és a' Regementek is azokba olly renddel vannak helyheztetve, úgy az ágyúk is, a' melly renddel a' Generálisok Regulamentumában a' Quarék' formálása ki vagyon nyilvánt téve. Az Armáda két szárnyain, Redutták, Sántzok, úgy a' Frontja előtt is vannak fel-hányva; és ezek ágyúkkal Granatérosokkal vannak meg-rakva; A'

könnyű Lovasokat helyheztettem az Intervallumokba, a' hadi vadászokat pedig és Sarffitzeket az Infantéria eleibe.

Minden Pattantyúsok jól tudják, hogy azon ágyúk, a' melylyek mellett állanak, melly messze lövik golyóbisaikat, és a' Mozsárak is, melly distántziára vethetik a' Bumákat, vagy is Haubitzeket, mert az az edjik tudományok, a' puska pornak erejét már előre meg-próbálván, mind ezeket bizonyosan tudják is. Azért is mihent indulását látja az Ármáda, a' Törökök Ármádájának, legottan szünet nélkül a' dobosok doboljanak, és a' trombitások fújjanak lármát, a' Tisztek pedig bíztassák a' katonaságot. A' Pattantyúsok mihent fogják látni, hogy az ágyúk' golyóbisai érhetik a' Pogányságot, leg ottan minden felé igazítsák ágyúikat és Mozsáraikat; a' terméfzet hozza magával, hogy a' nagyobb ágyúk és nagyobb mozsarak tovább szolgálnak, mint a' kissebbek, azért is ezekkel kezdjék el a' tüzelést, és bombik' hányását, midőn minden ágyú edjfzer már érheti őket, úgy a' Haubitzek is közikbe húlhatnak, ezekkel is kímélletlenül tüzeljenek, és azon igyekezzenek leg inkább, hogy valamint az ágyú golyóbisok, úgy a' Bombik, és Haubitzek a' leg-nagyobb, leg-sürüebb

seregeit sérthessék, igyekezzenek az ő' Basáikat, elől járóikat Zászlót hordókat el-lőni, különössen sok kereszt lövéseket tegyének.

Minden ágyú hat száz lépésnyire hasznosan el-szórja kartátsait, azért is a' midőn ezen distántziára érnek, szapora lövésekkel kartátsokkal lőjjenek ellenek; és azon igyekezzenek, hogy fél emberre légyen vétetve ágyújok, hogy anynyival is inkább jobban árthassanak nékie. A' Törökök bizonyosan valamellyik szárnyát fogják az Armádának attaquírozni, vagy talám mind a' kettőt is egyszersmind, és úgy tartom, hogy az első Attaquírozók Spáhik lésznek, ezek sebes nyargalással, és karddal fognak igyekezni a' Quaréba bérontani, a' Jágerek mihent fogják látni, hogy három száz lépésnyire lésznek, vagy ötvenhel is tovább a' Quarétől, kiki maga' Törökét vegye jól tzélra, és lőjje le, különössen a' tzifrán öltöztetetteket ne kíméljék, mert ezek Tiftjeik lésznek, szerentsés lövést fognak tenni, ha aztat el-éjthetik, a' melly elől jön, és zászlót tart kezében, mert abból rosszat szoktak jövendölni: mihent ezen Jágerek, és Sarfsützek látni fogjak, hogy tüzelések után is csak jönni fognak, leg ottan húzzák vissza magokat az Infántéria háta' megé,

vonják-meg, és tisztítsák meg jól fuzzaikat, és újra töltsék meg. A' midőn az Obersterek, vagy is Brigadírosok ítélni fogják, hogy az apró tüzelő fegyverekkel, a' mint illik, úgy érhetik őket: a' Regementekkel szünet nélkül keményen tüzeltessenek, és ahhol jónak fogják tartani, ottan a' Gránátérosokkal is hányattassák a' Gránátokat közikbe, azomban a' Kartátsok, ágyú golyóbisok meg-szünés nélkül szórattassanak ellenek.

Ezen első attaqvírozó, és Spáhikból álló Truppok, a' Törökök szokása szerint tíz tízenkét ezerből leszneк formáltatva, és a' mint más helyen ki-tettem, a' mint a' Darvak, szoktának szállani, vagy is Diszno fő formában, tudni illik, mint egy hegyesen formálva fognak jönni sebességgel, hogy anynyival is hamarébb bé ronthassanak; a' hátrúlsók az elsőket fogják tolni: Itten is, és ebben vígyazni szükséges, hogy ahhol leg szélesebb részen minden ezren attaquírozó Trup, a' Pattantyúsok azon részének igazítsák az ágyúkat, és az Infantéria is két felől a' menyire lehet, afelé tüzeljenek, mert természetes dolog, hogy ha azon részét, a' melly leg szélesebb, leg erősebb, golyóbisok által megerőtlenithetik, az eleje mivel keskeny

igen gyenge léſzen, és a' Quarékba bé nem fognák törhetni.

Ezen elſő attaquírozó Spáhikból álló Truppok ritkán alhatják ki azon nagy tüzet, hanem a' ſarampók előtt meg' fognak fordúlni, és viſſza fognak ſzaladni, ſzükſéges leg-inkább intęn, hogy őket az ágyúk' golyóbiſai ſűrűen kíſérjék, de utánnok ſemminémű Kavaléria őket üzni ne menjen, mivel meg' fognak fordúlni; ezt látván több Trupjaik, ſegítſégekre menvén, azon őket üző Truppokkal fognak bé-törni a' Quarékba, melly nagy konfúziót, és kárt is okozhat, botsátani kelletik kíſérethęnül útjokra, és a' midőn anynyira el-ſzaladtak, hogy Infantéria' tüze nem árthat nékiek, ez törülje meg kokáját fegyverének, úgy ſerpenyűjét is, friſſen újra töltſe meg fegyverét, és ha rendjek valamiképpen megbomlott vólna, mindenęknek helyre hozattatása után álljanak veſzteg.

Mert, vagy ezek, a' kik most attaquírozták, vagy más friſſebb Trupjai, vagy ott, ahhol ezek attaquírozták, új attaquokat fognak próbálni, vagy más helyekre fognak ütni az alatt, hogy ezek attaquírozni fognak, azon Truppok is, a' mellyek az ármádája' háta megett fognak el-rendelve állani, ezek is hol itt, hol amott ſzerentſéjecket attakjok által fogják próbálni

és alkalmatlankodni, de minden attakjoknak a' mostan meg-írtt mód szerint kelletik ellenek állani, különösen a' Generálisoknak szükség mindenfelé vígyázni, mivel ők szemmel és kézzel vigaskodnak, a' Regementek pedig azo' tanátsok és vezérlések mellett kézzel.

A' Spahik között találkoznak azonfent meg-nevezett Brávik, ezek jó paripákon ülnek, és sok közzülök úgy magát el-szánnt, és vakmerő emberek, hogy hárman, négyen is által ugratják a' Spanyol sarampókat, és a' Quarében a' katonaság között hadaráznak, vagdalkoznak, meg-esik, hogy néhányat meg-sebesítenek, ezekkel nem szükség sok czérémóniát tenni, hanem bajonétekkel magokat, lovaikat kelletik által és által szurkálni, vagy is mint sertéseket fegyverek' ágyaival agyon verni; de igen kevesen találtatnak közöttök illyen bódúltt és vakmerő vitézek.

Tsak most mondottam, hogy azon Spáhikból formáltatott Truppok, háromszor négyszer is attaquíroznak, és megint vissza szaladnak; de ha még is történni találna, hogy valamelly Trup közzülök, vagy edj vagy más Quarénak részén be-törne, szükség, hogy míglen tsak lehet óldalról az Infantéria tüzelje keményen, elöről pedig olly erős számmal, a' menynyivel

jónak fogják találni, a' Generálisok vasas katonákkal vágattassanak közikbe. Látván a' Rezervában álló más Trupjai azon Trupnak bravúrját, segítségére fognak igyekezni jönni, ezen jövő Truppokat leg-inkább ágyúzni, kartátsolni kelletik, és ha az Infantéria tüze is érheti, szünet nélkül tüzelni, ez alatt az intervallumokból néhány erős Truppok a' könnyü Kavalériából nyargaljanak ki, ezeknek edj része azon Trupnak óldalát, hátrúlját karddal attaquírozza, a' melly a' Quarréba bé-rontott, a' többi Truppok álljanak, és várják azon Truppokat, a' mellyek azon bé-vágott Trupnak segítségére igyekeznek, de míg azok eddig fognak érkezhetni, bizonyosan azon Trup, a' melly bé-vágni talált a' Quarréba, vagy egészlen semmivé fog tétettetni, vagy kénszerittetni fog viszfza szaladni, ha meg-szalad, a' Vasasok álljanak meg, és edj lépésnyire se menjenek utánna, hanem azokat a' könnyü Kavaléria kergesse, és két kézre vágja. Míg a' könnyü Kavaléria fogja üzni azokat, az alatt az idő alatt az Infantéria zárja bé jól, és kösse öszsze a' larampókat, álljon maga helyére, úgy a' Vasasok is vegyék magokat rendbe, és mindenek jó státusba helyheztessenek.

Sebesſek kétſég kívül léſznek, ezek a' Quaré' közepire kísértesſenek, ahhol a' Feltserek mindjárt hozzájok lásſanak, ha lehet a' meg-ölettettek is láb alól. óldalt valahová edj rakásra hordattasſanak, míglen el' fog lehetni őket temetni. Azon Gyalogſágnak leg-inkább ezeket lehet végbe vinni, a' melly a' hátrúlſó réſze felé vagyon a' Quaténak helyheztetve, a' hadi Vadáſzok, és Sarfsitzek is ſegíthetnek itten. Ha azon Trup, melly a' Quaréba bé-rontott, ſzaladni fog, meg-látván ſzaladáſát, azon ſegítő Truppok, a' mellyek ennek ſegítſégére ſzándékoztak; minden kétſég kívül azok is ſietséggel viſzſza fognak térni, azért is azon könnyű Kavaléria, a' melly eztet üzi, ne üzze meſzſze, különösen, ha még látni fogja, hogy az egéſz Török ármáda mozdúlatlan áll, mert pórúl járhat; mivel annak könnyű Trupjai minden felöről körül foghatják, és le-apríthatják. Ha történne, hogy ezen üzö Trup meg-hevesedvén, meſzſzebb a' mint a' ſzükſég hozná magával, találna az ellenſég után menni, és az ellen ſok Truppok jönnének, ſebesſen fordúljon, és nyargaljon intervalluma felé, hogy pedig nagy kárt ne valjon, golyóbisokat, kartátsokat okádjanak az ágyúk azon ezeket üzö Truppokra, bizonyos, hogy ezek viſzſza fognak térni, és nem fognak

Digitized by Google

az intervallumba bé-menni, hogy mint ágyúk', úgy aprò fegyvereknek két tüzei közzé ne jussanak.

A' könnyű Kavalèria maga' intervallumába érkezvén, mindjárt rendbe vegye mindenképpen magát, és úgy álljon, mint ki-menetele előtt. Ha valamelly helyen a' Jantsárok találnak attaquírozni, szemeskedni szükség, mert ezek leg-jobb, leg-híresebb neme a' Török katonaságának, bátor és vakmerő is, mivel pedig ők gyalogok, ha attaquíroznak, nem szaladhatnak olly könnyen viszsza, mint a' Spáhik, kik lovon ülnek, mellyért az ő' attakjok keményebb és erősebb is, mint a' Spáhiké.

Ha ezek jönnek azon szokott ordítással, míglen a' Quaréktól messze vagynak, tüzelnek ők, a' mint tüzelhetnek puskájokból, de ezen tüzök nem sokat árt, mert nem gyakorlott nép ez, sokáig tölti fegyverét, azért is ők hamar nyakokba vetik puskáikat, és bal kézzel kardot rántanak, a' jobb kezekbe pedig hantsárjokat, az az, késeiket fogják, és így kívánnak valamelly részén a' Quarénak bé-rohanni, és valami eleikbe akad, szúrni, és vágni.

Ezeknek hevességeket is meg-hűttetni nintsen jobb antispasmodicum az ágyú golyóbisoknál, és Haubitzeknél, mindenek felett pedig a' kartátsoknál; azért is, mi-

hent ezeknek lármájok fog hallattatni, és indúlások láttatni, leg-ottan az ágyúk menydörögjenek ellenek, és a' kartátsokkal kelletik őket kaszáltatni, haubitzeket közikbe, és gránátokat lábok eleibe szórni, ezek is ritkán állják meg a' sárat, hanem viszsza szaladnak, őket sem kelletik üzni, mivel ezeknek sok őrző angyalai lésznek, tudni illik: a' sok Spáhik' Trupjai. És valamint a' Spáhik, úgy ezek is hol itt, hol amott háromszor, négyszer is attakjokat fogják újjítani, de mindenkor, és mindenütt ezen mód szerint szükség velek kezet fogni. Hatalám edj részét a' Jantsárok, más részét pedig valahol ott a' Spáhik az ármádának attaquíroznák, mindenütt, és mind a' kettő ellen csak ezen és illyen védelmezésel kell élni, nintsen is a' Törökök' attakjai ellen jobb orvosság az edjütt kaptsolt Truppok' kontinentziájánál.

Közönségesen edjütt akkor attaquíroznak ők, midőn az ármádának szárnyain, és fröntja előtt Redoutákvannak: A' Jantsárok a' Redoutákat igyekeznek meg-venni; a' Spáhik pedig a' Quarékba bé-törni, a' Jantsárokra szórattathatnak a' Redoutákban lévő ágyúkból a' kartátsok, és abban lévő Granatérosok által a' gránátok, azon Redouta' háta megett lévő Infantéria is, a' melly azon Redoutákhoz leg-közelebb

Digitized by Google

áll, jobbról, balról tüzelhet reájok, fogadom is, hogy vissza fognak fordúlni. A' vetek lévő Spahikat mint kelleslék fogadni, csak most feljebb ki-tettem.

Ha minden Redutákat, a' mennyi csak az Ármáda körül fel-hányattatva léfznek, edjszerre attaquírozhák a' Jantsárok, úgy szintén a' Qvarékat is a' Spáhik, csak edj léfzen az óltalmazás, valamint ha csak edjet vagy kettőt attaqvíroznának, sőt könnyebb, mert erejeket el-oftják, és edj két helyen, ha meg-szalasztatnak, azt látván a' többi, mindnyája el-lódúl.

Még edjet kéntelenítetek ide tenni, melly nem más, hanem ez, hogy ha az Ármáda dombokon vagy hegyeken fog állani, ha mindgyárt a' hegyek' tetején formáltt Quarék spanyol farampókkal nem lefznek is körül véve, még is könnyebben fogja óltalmazhatni magát az Ármáda, ha ilylyen Pozitzióban találja aztat a' Török attaqvírozni, mint ha a' fík mezőn vett Pozitzióban.

Mert a' hegyeken álló Qvarékhoz jövő útakat, ha erdő léfzen ottan, be-vághattatja, vagy is az erdőket szárnyain maga előtt is gyalogsággal meg-töltetheti, míglen ezeken által törekedhetik a' Törökség, iszonyú sok embereit fogja el-veszteni, a' Frajpartisták, ilylyen helye-

ken el-rejthetik magokat, úgy a' hadi vadáſzok és Sarfsütszek is, kik tetemes kárt tehetnek közöttök. Az ágyúkat, mozsárakat is olly vak helyekre lehet poſztírozni, hogy fel' sem fogják vehetni, hogy honnan húll ellenek a' kartáts és haubitzek, mint a' zápor eső. Minden fától, minden bokroktól fognak irtózni, mert azt fogják gondolni, hogy mindenik megett Vadáſz vagy Sarfsütz áll, azért is hüdös lészen nékiek az azokhoz való közelítés. A' Spáhik éppen nem fognak fokat tehetni ilylyen erdős s gazos helyeken, azért is az Attaqvírozást sem fogják méreſzleni próbálni; söt a' Jantsárok is nem fokat fognak máſzkálni közel az Ármádához. Edj ſzóval; a' Török az ilylyen erdős és vak helyeken nem ſzokott meg-ütközni. Mind azon által még is nagyon ſzükſéges a' vigyázás, hogy az erdőkön, tsalitokon és völgyeken által, valamelly ſzárnyához vagy is éppen a' hátára az Ármádának ne oroſzkodjon, és jöjjön véletlen a' Törökség. De eztet igen nehezen fogja el-követhetni, mivel Felſéges Urunk' Horváthjai az erdők' járásában, úgy a' hadi vadáſzok is igen nagy mesterek, és a' Frajpartistáknak is az ide s tova való bújkálás, kalandozás fő tudományjok, mint edj lehetetlen, hogy ezek őket észre ne ve-

Digitized by Google

gyek. Azoh erdők közöt lakó Parasztság is tudtára fogja adni az Armádának, főképpen ha azok meg fognak kímélteteni, és néhány forintokkal meg-ajándékoztatni. E' mellet szükség őket meg is rettenteni, hogy tudni illik, ha ők a' Törökök' jövetelét meg nem jelentik, egész Helységeik ki fog raboltatni, tűz által meg-égettetni, és még az Anyja hasában való gyermekek is kardra hányattatni.

Ha a' dombok, hegyek, kopaſkok és fák nélkül leſznek is, nehezen fognak illyen helyeken a' Törökök attaquírozni, mert az útakat mély árkokkal lehet járhatatlanná tenni, úgy a' völgyeket is, amint amott a' Jágerek a' természettől épített árkokban gödrökben el-rejthetik magokat, és azokból nagy kárt tehetnek, úgy szintén a' Sárfsütczék is, vagy is magok magoknak tsinálhatnak illyetén álkalmatosságokat.

A' Törökök szélesen el-terjedve szeretnék attaqvírozni, a' völgyek, árkok, mély útak, aztat itten nem engedik, kire való nézve az efféle Pozitziókban is nem kelletik tőlök tartani. Ha ugyan tsak még is el-ragadtatván a' vakmerőségtől reá adnák magokat, akkor a' völgyek elejt keresztül szükség vonattatni árkokkal, ennek megett ágyúk; Infanteria álljon, és mivel ter-

terméſzet ſzerint ilylyen helyeken ſzorúlva és ſürün kénſzerittetnek jönni, tetemes károk is fog következni, míg a' dombokra hegyekre fel-érni fognak, mivel ök lebeſen ſzoktak attaqválrozni, meg' fognak fáradni, és mint edj tehetetlenekké léſznek, és jövésekben a' hegyekre nagy veſzedelmeket fognak ſzenvedni. Mindenek felett az ilylyen Pozitzióban arra leg-inkább kell vígyázni, hogy ö' Felſége' Ármádája alatsonyabb dombokon, hegyeken ne álljon, mint a' Töröké, hanem edj forma magoſságún, és ha lehet, még magaſſabbakon, al melylyekről mindeneket meg-láthaſſon és ha mód léſzen benne, tetſzése ſzerint ágyúzhaſſon is.

Mivel pedig az Ármáda maga' réſzeit nem mindenütt fogja láthatni, mivel a' dombok, hegyek ezt et fogják gátolni, ſzükség lárma magos fákat a' hegyek' tetején a' földbe bé-ásatni, ezeknél éjjel nappal katonák legyenek, és a' melly réſzen valami attáqvet talál lenni, ottan mindgyárt a' lárma-fa gyújtattaſſon meg, melylyet égni lávan a' többi lárma-fáknál álló katonaſág leg-ottan minyájat gyújtſák meg, hogy így mindenütt égvén, az Ármáda edjbe mindenképpen ébren és kéſzen álljon. Ezen Prékautzió a' Törökök ellen kétlés időben igen haſznos, mivel éjtſzaka

nem szoktanak jönni: de ha valamelly keresztény hatalmassággal vagyon háború, éjszaka ezek felette haznosak.

HUSZONEDIEDIK GONDOLAT.

Még is az Ütközetekről.

Az ez előtt való gondolatban láttuk a' Törökök miképpen szoktak attaqvirozni a' sík mezőn, és miképpen szükség ellenek az óltalmazásnak módjaival is élni. Úgy ha dombokon vagy hegyeken találják is az attáqvot próbálni.

Én itten ő' Felsége' Ármádáját a' sík mezőn a' leg-gyengébb Pozitzióba helyheztettem: de mivel itten a' Török Ármádának a' képzelődés szerint mindenütt és mindenképpen ellent állott, mind az által a' Törökét helyéből még is ki' nem nyomta, el' nem üzte, és szokása szerint a' Török, ha háromszor négyszer attaqvirozás és be nem tonthat, ő többé nem próbál, hanem vagy el-szalad, vagy is ha meg nem vérettetett, maga' táborába, a' kiből ki-jött meg-ütközni, viszsza mégyen. Itten is mivel ő' Felsége' Ármádája mint egy óltalmazó képpen tartotta magát, helyéből ki nem mozdúlt, úgy szükség tehát képzelleni, hogy a' Töröké is semmit sem nyert, és viszsza ment táborába. *Tota die laborantes, nihil cepimus.*

Szükségesnek tartom, most ám arról szóllanom, hogy ha a' Törökök azon fent ki-tétetett Pozitzióba, mellyet fik mezőrettem, és leg-gyengébbnek állítom, az ő' Felsége' armádajának példának okáért, a' jobb szárnyát attaqvíroznák, és physzerentsések lennének, hogy mind az azok körül lévő Redoutákat be-vennék, mind a' Qvárébá erővel be-rontanának úgy anynyira, hogy az abban álló Regementek, fokasságának ellent nem állhatnának, sőt mint a' fene oroszlányok azokat martzalgolnák, vágnák, ölnék, és már a' Redoutákban lévők, úgy a' Qvárében is helyheztetett ágyúk, mozsarak, mind birtokokban vólnának, hogy, és melly móddal lehetne még is ellent állani, és annak kétséges ki-menetelét meg-jobbítani, anynyira, hogy ne találtán a' többi Qvarékkal, és ezek körül épűlt Redoutákkal így ne bánjanak, és az egész armádát meg ne verjék, és semmivé ne tegyék. Meg-kell vallani, hogy ha már azon szárnyával, az armádának így bánna a' Törökség, lűlyős vólna a' meg-jobbítás, és ezen a szárnyon, majd mint edj lehetetlen is vólna az: mert sebes és hirtelen ellenség a' Török, a' kereszténység ellen agyarkodó, nagyon szapora kezű is, és katú, vág különösen kémélletlenűl, így tehát nem vól-

na itten más mód, hanem hogy a' szomszéd Qvaréból meme tetemes segítség; és azon fátális pontba úgy kellene oda érnie ennek, hogy le' ne aprittattassanak egy lábig. Ezen segítségnek szükséges állani elsőben vasasokból, ezeknek öszve kaptsoltt renddel, bé' kelletik a' Spáhiság' közepére vágni, a' szárnyaira ezen Spáhiknak, a' könnyű lovasságnak hasonló öszve kaptsolásal kelletik rohanni, és a' mint erejek, szívek engedi, úgy irgalmatlanúl vágni. De mind azon által, a' Törököknek is új segítségek fog jönni, azért is azon Truppoknak is, kik már bé-vágtak Soutienjeknek, az az, segítségeknek kelletik lenni; mivel az ágyúk már itten kevesset fognak dolgozhatni, mert önnön magok' Trupjokat érnék azoknak golyóbisai, egyedül tehát Isten' segítsége mellett magok' bravourjokban bátorságokban kell bízni. Ha ezen vasasok, és könnyű lovasok, kik azon Törökök közzé bé-vágtak, a' mellyek bé-rontottak a' Qvaréba, ki-tolhatják meg-szalaszthatják őket, már könnyebben fog menni a' viadal' dolga, mert azon segítség, melly ezeknek védelmére érkezett, a' Törökök' segítő Trupjai ellen fordúlhat, azon segítő Török Truppokat pedig a' szomszéd Qvaréba lévő Pattantyúsok keményen ágyúzhatják, de ha

Digitized by Google

azok fogják látni, hogy azon Trupjai, a' mellyek bé-vágtak, meg-szalasztattak, bizonyosan ezen segitö Truppok is ezekkel meg-szaladnak, és éppen akkor a' szomszéd Qvarébá lévö pattantyúsok, sem magokat, sem port, sem golyóbist ne kiméljék. De azon szempillantásban, az említett szomszéd Qvaréból néhány Battalion Granátérosságnak sebes lépésekkel ki' kelletik jönni, és jól fel-flantzérozott bajonétekkel, öszsze kaptsoltt erövel, azon Jantsárok ellen menni, a' kik a' Redoutákat meg-vették, és talám sokan közzülök a' Qvarébá is bé-nyomúltak, ezeket kell nékiek erös tüzelésel ostromlani, bajonétekkel szúrni döfni. A' Jantsárok, sem sz okták magokat maszszában tartani, azért is, annyival is könnyeb lészen öket, a' v sszaverésre, szaladásra hozni. De hogy még a' dolognak jó ki menetele meg könyebbíthessen, azon Qvárénak, a' melybe bé-vágott a' Törökség, melly Regementek a' hátrúlja felé állának, sshessen mozdúlnak ki és Slisszolva, az az: szoros rendeiket meg-tartván jobbról, balról attaquírozzák öket, a' Kavalléria karddal vágjon, az Infantéria pedig, míg lehet, keményen tüzeljen, ha pedig magunk' népének meg-sértése miatt nem tüzelhetne,

bajonétjeikkel két kézre dolgozzon. Ha mind ezen segítségek, és azon szárnynak védelmezésére érkezett Truppok, és Regementek, a' Törökségnek semmit sem tehetnének, nintsen bizonyosabb, hogy már akkor ezen szárnya meg vagyon verve, és hogy az el-veszett késnek, még-alább a' nyele meg maradjon: itten is hogy éppen egészlen ezen szárnya az ármádának edj lábig el ne veszszen, azon kell igyekezni, azon még-meg maradott Truppuknak, s Regementeknek, hogy a' szomszéd Qvaréba bé-húzhassák magokat, és a' mennyire lehet a' sebesseket, és ágyúkat, mozsarokat is magokkal oda vihessék, azon Qvaréból pedig, a' mint fog lehetni, ágyúztattassák az ellenség, hogy ezek annyival könnyebben Retirádájokat oda tehessék. Ha meg találná szaladni az ellenség, annak előtte, mnek előtte az egész szárnyát az ármádának megverte volna, nem kell a' tet éppen üzni, vagy ha a' könnyű Kavallériája üzni találja is, ne üzze messzire, mert bizonyos az, hogy ő újra fog itten próbálni, azért is jobb addig miglen ő szalad, a' Qvarét mindenképpen helyre állítani, úgy a' Redountákba is az ágyúkat, katonaságot, jól el-igazítani, hogy a' meg-újított Attakjoknak ellent állhassanak, és hogy a' könnyű lovasság is ma-

gok' Intervallumaikba érkezvén, és ottan magát jó rendbe szedvén, az ujabb ellenség' attakját illendőképpen várhassa.

Ha a' Törökök nem valamelly szárnyát attaqvírozná, hanem más Quarét, vagy is éppen a' közepét az Armadának, ezen a' helyeken sokkal könnyebben fog esni a' védelmezés, mert valamint azon Qvarékból és reduttákból, a' melyiyeket attaqvírozni találnak, fognak ágyúztatni, és az apró fegyverek által is meg-tüzeltetni; úgy ezen tüzeket a' szomszéd Quarék és Redutták is, ellenek okádván, mint edj három kereszt tüz közzé fognak jutni, a' melyiyeket soha ki' nem fognak állani. Ezeken felül a' szomszéd Qvarék segitő katonaságot is fognak oda küldhetni, a' hol az attaqvírozás lészen, és így az ellenek nem fognak ellent állhatni. De az illyen helyeken való Attáqve, szokások, és mint edj természetek ellen vagyon a' Törököknek, de még is, ha vakmerőségek annyira vinné őket, hogy ezt próbálni méreszlenék, mikeppen kellenek a' védelmezésnek meg-esni, azért tettem itten ki.

Hogy ha a' hal szárnyát találnák attaqvírozni, csak úgy kellenek az egész dolgot itten is intézni, valamint most an szélsőbb a' jobb szárnyáról szóllottam.

Ha pediglen a' kevélység, felfúvalkodás, és magok' sokaságokban, erejekben való bizakodás annyira vinné őket, hogy minden Reduttákat, Quarrékat, edj szóval az egész Armádát vakmerően attaqvírozznák; itten más mód nem fogja elő adni magát, hanem Isten után, a' bátor szív, és edjbe láncolt edjüttartás, és mint edj meg-átalkodott magát el-szánás, egyedül lehet paizs és védelmezés. Az ágyúk' lövéseinek Mozsárokból Bombik és Handbitzek sürü hányásainak edj minutumig sem kelletik meg-szünni, ha 600 lépésnyire léfznek; a' kartátsokat úgy kelletik ellenek szórni, valamint a' forgó szél, melly sürüen szokta a' port hordani kavarni. A' hadi Vadászok és Sarfsützek, a' hol csak, és a' mire módját ejthetik, bizonyos jövéseket tegyenek, és igyekezzenek külömösen Fő Tisztjeket és a' zászlókkal elöljövőket el-lőni; ha edjszer az Infantéria szemek' fejére ki fogja vehetni, sningyárást a' kemény és szörnyü tüzeléshez fogjon hozzá, leg-alkalmatosabb tüznek tartom, ha fél Divíziókkal fog ellenség tüzelni, a' farampók el-szagattatását ne engedje, és ha tüzök itten nem használna, Bajonétokkal szúrják, döfjék, a' Granatérosok a' gránátokat hányják közikbe. Hasonlót tselekedjen azon Gyalogság is, a'

melly a' Reduttákban léfzen; és ha éppen magát azokban nem tarthatná, ellőben hat lehetféges késön, az ágyúkat és Munitiót küldje a' leg-közelebb levő Quartélyba, és annak utánna fzüntelen való tüzelés alatt vonja maga magát is abba.

A' menynyire lehet a' febeseket is a' Reduttákból el-vigyék, hogy mérges hovességekkek ezek áldozatjai ne légyenek.

Ha már éppen telyes-séggel edj Quartélyból is ki' nem üzettethetnek, ki' nem verettethetnek, nyilván való dolog, hogy az egész győzedelem a' Török Pogányságé, és hogy az igaz Úr Isten bűneinkért ostorozza mint az Ámmádát, úgy a' Tartományokat is.

Ki ki könnyen képzelheti, ezen elvefztett ütközetnek, melly nagy és tetemes károk fogják követni, melly nagy romlásra mind a' Fejedelemnek, úgy az egész Monárkhiának fog-es lenni; mivel azon felül, hogy fzámtalan ágyúk, mozsárok, munitziós fzekerek, mindenféle tábor-fzekerek, bagádsiák, lovak, kafzták, málhák, dobok, Pogány kézre jutnak, menynyi fzámtalan minden nemből fegyver viselő embereket nem fognak edj halomra vágni, kik között okvetetlenül fok nagy Generálisok, Stabális és Fő Tifztek léfznek, menynyi valamint nemes úgy nemtelen jámbor.

Digitized by Google

Szülék nem fognak Magzatjaiktól megfosztattatni? de a' mi leg-keservesebb, menynyi sok ezeren ezek közzül sinlenek, gyámoltalan, és kínos Pogány rablágra fognak jutni, kiknek nagyobb része soha Szülöit, Rokonjait, keresztyén fele barátit, s Hazájokat nem fogják látni, hanem vagy Gályákon, Várakban nehéz bé-kókkal, bilintsekkel meg-terheltetve, keserves vagy nehéz munkákat kénteleníttetnek végbe vinni; sok közzülök mint barmok pénzen el' fognak adattatni, és a' távúl lévő tartományjaiban, úgy mint Natóliában, Égyiptusban, köves Arábiában mint Sklávusok szánakodást fel-múló inségek között életeket el-végezni.

Hogy ha ezen szerentsétlen ütközet kapit találnékink nyitni, kedves Hazánknak el-borítására; bóldog Isten, mint nem fogja azt at tűrni, szakmányozni, városait, várasait, Templomait kő-halomra tenni, lakosait, vérünket, atyjánkfiait, jó barátinkat azon most sent meg-írt fájdalmas és szívnek szepésző rablágra, és meg-magyarázhatatlan Sklavitásra juttatni. Hogy a' kegyelmessi szokott Nagy Isten fényes-tettét reánk el-fordítsa, fohászkodva mondjuk edj Magyar Poétával együtt:

Égnek-liko nagy Ur! hamvai Te Tiedre
Szányon meg harapod a Te Népét eltet,
Segitsd, oltalmazzad, kérünk úgy Gyámolá,
Hogy a' Pogány sagnak ne légyen szánalma.
Apostol Hazánk, kiméletlen ára,
Ne légyen, epedett szivvel kérünk érte.
Annak bánata legyen, duplái szent keresztek,
Miről azon adtad évetünk ki Lelked.
Ne engedd vesszen, hogy aztat ki-ronsa,
A' Pogány, s Testünkből véreinket ontsa,
Ferdelt Te vesszo oszlopnak képében
Vezérlő! ne jusson Párád kezében:
Minkel is úgy vezess: légy Pajzsunk s Bástyánk,
Töredelmes szivvel kérünk édes Atyánk
Könyörülj! könyörülj, keresztény népeden,
Ki Te benned bészen, kérünk Téged! Ámen.

Mind azon által, hogy edj lábig az Ármáda a' tsatázó piatzon el' nem veszszen, szükséges, hogy a' Komandiroző Feld-Marsall és még életben maradott Generálisok, Stábális és Fő-Tisztek, a' midőn a' Quartélyokból ki fognak nyomattatni, ha lehetséges lészen a' Sebesültek ágyúkat, muszkétákat, a' menynyire tsak lehetséges magokkal ki-vigyék, a' meg-maradott Regimentekot, más Truppokat öszve-vonjják, és így öszve-szedett vállolkat, edjbe-haptsoltt erővel retirálják magokat, valámint az ágyúk, úgy Infantéria keményen tüzel-

jen, a' vasat, úgy könnyű Kavalléria is öltalmazza az Infantériát, hogy közibe ne vághasson az ellenség; ha erdőt érhet az Armáda, abba vesse bé magát, mivel itten erősebb védelmezést tehet; de kerülje a' völgyeket, árkos helyeket, és mély útakat, úgy a' posványos helyeket, vizeket; mert a' hídakon és keskenységeken meg-szorúlván újjabb veszedelmet érhet, edj magaslásban lévén, vagy valamelly várhoz erősséghez húzza magát, hogy azokból ágyúkkal az ellenség lövettethessen; vagy is Pozitzióba mennél hamarébb igyekezzen bé-menni, a' melylyet előre ki-nézett a' Generális Qvártély-Mester, ha megvéréttetnék az Armáda, annak oda való Retirádájára. Akár melylyikébe ezen két helyek közzül juthat az Armáda, mingyárt a' sebesek az el-rendeltt Ispitályokba küldettessenek, a' meg-ölött Embereknek a lovaknak száma meg-tudattasson, és azoknak hibájok iránt rendelés tétetessen, hogy Rekrutákkal, Remondákkal helyre állíttattassanak a' Regementek. Az ágyúk, mozsarak' kerekei, lavétjei átsok és kovátsok által, úgy a' tár-szekerek is meg-tsináltattassanak, a' menyniben meg-rontattak, úgy a' fegyverek is, azon ágyúk helyet pedig, a' melylyeket el' talált nyerni az ellenség, mingyárt mások hozattassanak,

edj szóval, minden némű fogyatkozások, mind emberekben, mind lovakban, fegyverben, szerszámokban, kaszszákban, munitziókban, proviántokban különösen kipótoltassanak, hogy így újjabb erővel mind az ellenséget, ha most meg-verettetett is az Ármáda, meg-verhesse, vagy is legalább annak progresszusait akadályoztathassa.

HUSZONKETTŐDIK és VÉGSŐ GONDOLAT.

Az Útközetekről.

Nem kételkedem abban, hogy az előtt való gondolatomnak ki-tétele annyira minden Olvasónak a' szívét meg-illette, azon szerentsétlen útközetnek megmagyarázásával; hogy mindnyájokat a' szomorúság környékezte meg, és a' rettegés, hidegléget okoz vérekben, és annyira le tsüggesztette, hogy még a' bátor szívvel is egészlen a' Törökök ellen való bátorságokból ki-vetkeztettek.

De mindnyáján, kérem, ébredjenek fel, és szíveiket juttassák vídámságra, és ezen végső gondolatomnak ki-fejezését ne terheltessenek figyelmetesen olvasni, a' mellyel nem tsak azt akarom meg-mutatni, hogy a' Törököket, hogy lehessen meg-

vetni nem mostan folyó Hadakozásban, ha nem azt is, hogy őket hogy kelletik bátorsággal megvenni, és néhány Tartományjától meg is fosztani.

Kiki felyebb látta, hogy a' mellyik Positzióba én Felséges Fejedelmünk Armádáját helyheztettem, aztat a' lehető legjobban, és legegyengébb Positziónak lenni mondottam; e' mellett kiki aztat is általláthatja, hogy azon Armáda védelmező képpen tartotta magát abban, mivel akár melly részén meg-szalasztatott az ellenség utánna nem ment, nem üzte, nem kergette, végtére ezen két betűből álló szót is tudatettem, hogy ha a' Török ség minden Quarékba bé' találrontani, és azokból viszsza' nem veretethetik, bizonyosan meg' vagyon verve; úgy is mólna a' dolog, de csak hamenjünk azért további.

Ahhoz én feljebb a' magát általmazó és futó Armádánál tértam, világosan kitettem, és számos okokkal meg-mutattam, hogy mindenkor jobb, hasznosabb a' Háborút offentive vinni, mint sem defensive, itten is aztat mondom, kire való nézve, tudni szükséges, hogy mivel a' Török Szultánnak az ő' birodalma nagy felette sok néppel jön a' háborúba, és még többel jönne, ha azokat el-tarthatná; különösen fourágéval, mivel azok katonasága többnyi-

se tovasság, a' melly réfzét a' regulárisnak tartja, azok a' Janitsárok, és néhány ezer Spáhik, de korántsem kelletik félőlök úgy gondolkozni, hogy ezek azért volnának, s' neveztetnének Regulárisoknak, hogy ők gyakorlottak, exercírozottak volnának, és a' valóságos Hadi Taktikát értenék, korántsem, mert miből állyon az ő' Exercitziumok aztat fent ki-tettem, és ez inkább játék, mint sem exercizmozás; egyedül tehát, azért tartatnak azok Regulárisoknak, mivel bé kességnek idején is bizonyos zsóldjok vagyon. Az ő' ágyúi is, melly késedelmesek, és az ő' Pattantyúsai melly alá valók legyenek, aztat is ki-tettem, de hogy a' Törökök személyekben bátor szívűek, sőt vakmerőek, a' keresztényeknek halálos ellenségei, s' bizonyos, aztat is meg' kell nékiek engedni, hogy némínémű tsalfasággal, álnoksággal háborúnak idején tudnak élni; e' mellett sebes hirtelen ellenségek ők, de inkább tsatázni, sármitzkedzni szeretnek, mint sem egéfz erejekkel megütközni, kiki közzülök maga' kezére viaskodik önömest, és éppen azért nem tartanak semmi rendet, hanem edj Disznó Ormia tsoportban attaquíroznak, a' mellyből minden felé el-terjedhetnek, és ha meg-ijesztődnek, minden felé is szaladhat-

nak. Az össze kaptsolás, akár formájára gyalog Truppokat magok előtt nem szenvedhetik; azért is inkán vágnak bé azok közzé, sebes nyargalva jönnek nagy ordítással ezek ellen, hogy megrettenvén szaladjanak meg, és a' szaladás rendetlenségét okozván, azokba bé-vághassanak, de ha állhatatosok a' Truppok előttök hirtelen meg-fordúlnak, és viszsza szaladnak, illyen attaquokat háromszor négyszer is tésznek; még az Ármádának nem tsak szárnyain, de a' hátán is, tsak hogy konfúzióba rendetlenségbe hozzák azzal. Az ágyúknak s' apró fegyvereknek keménytüzétől, főképpen a' kartátskától, hanbitzektől felette félnek, és többnyire ezek által és a' Truppok eljött való tettásával lehet őket könnyen meg-venni. Mindezeket én ugyan más helyeken kitettem, de itten-is jónak tartottam előhozni, mivel azokkal mindjárt meg' fogunk ütközni.

Egész Európa tudja, hogy mostanában a' Töröknek, valamint a' Moszkák' Tzárnéjával, úgy Felséges Urunkkal is háborújok vagyon, mellyért is az ő' Szultánjok kénteleníttetik magá' nagy erejét két felé osztani. A' Moszka Tzárné, hogy hatalmas, és nékie igen jó katonái legyenek; aztat is a' világ tudja, az is nyilván vagyon, hogy az Ausztriai dítsőségesen

sen utálkodó Háznak, soha még olly nagy olly jól gyakorlott, és mindennémű Hadi eszközökkel bővelkedő Ármádája, nem volt, mint most vagyon.

De még is tészem a' Törökök' számát 600,000re, ennek fele, úgy mint 300,000 a' Moszkák előtt, más hason fele pedig Felséges Urunk' ármádája előtt menőbe. A' Moszkák fogják tudni magok' háborújokat folytatni, a' mint is ditsőségesen folytatják is, azért rolok szóllani nem szükség; egyedül Felséges Monárkhánk' ármádájáról imígyen fejezem ki gondolatimat, és meg-mutatni szándékozom, miként kellessen annak a' Törökökkel megütközni.

Képzelem tehát, hogy a' Törökök Bánátusba bé-jöttek, és annak Térségén táborba vannak, kik előtt Felséges Fejedelmünk' Ármádája is a' Síkon, azon már sokszor meg-mondatott leg-gyengébb Pozitzióban úgy áll, a' mint fent ki-tétettetett. A' Törökök bellyebb szándékoznak jönni, és hogy igyekezeteket tökélletességre hozhassák, el-végzették magokban, hogy ármádánkra reá üssenek, és aztat meg-vervén, szándékjoknak tzélját el-érhessék.

A' mi Fő Komandírozó Feld-Marsalunk a' Törököknek egyelgéseiből, mozgásaiból aztat észre vévén, vagy is kémek ál-

tal szándékjokat bizonyosan ki-tanálván, leg ottan a' rendeléseket, a' betegek, és Bagádsia eránt meg' fogja tenni, és azokat vagy Aradra, vagy is éppen Péterváradig viszsza' fogja küldeni, és az Ármádát a' fentt meg-írtt Qvarékba, úgy az Artilleriát is jó rendbe fogja helyheztetni.

A' Hajnal hasad, négy ágyú lövést tétetett a' nagy Vezér; melly nem más, hánem jele a' meg-ütközésnek, meg-viradott, hát ímé már 180000ből álló Ármádája az ö szokott fél hóld formájában áll, 120,000et pedig detazsírozot, részét Boszniába, részét pedig Belegrád tájára. Felséges Urunk' Ármádája csak 140000, mert 160000et, hasonló képpen detazsírozott a' Feld-Marsalk, edj részet, Horváth Országszéleire, részét Zemlinhez, részét Erdélybe, részét pedig Moldvába, vannak ugyan némelly Frájparthi korpusok is, de ezek mintsenek jelen: mert ök a' sík mezöt nem szerotik, hánem ottan kalandoznak, ahhol nékiek tetszik, és így a' nagy Vezérnek Ármádája 40000rel erössebb, mint sem Felséges Monárkhánké, és még is meg' kell ütközni.

A' Törökök' dobjai, sípjai, és más muzsikák' eszközei el-kezdik a' muzsikálást, és mindjárt nagy sebességgel, és Alla kiáltással meg-indúl ármádája, és az

elő attaquírozó Trupjai igyekezni fognak leg-ottan valahol ott bé-vágni Felséges Urunk' ármádájába.

Mind ezeket látván Felséges Urunk' Fő Vezérje, Feld-Marsalja, leg-jobb lészen, hogy a' Törököket maga' pozíziójába bé' ne várja, hanem minden részén az ármádának lármát trombitáltatván, doboltatván, és azokat el-végezvén, a' mellyeket a' szerentsétlen fent meg-írt ütközetnek elein ki-tettem, az egész ármádával azon renddel, a' mellyel a' pozítzióban állott, induljon meg a' Török ármáda ellen, ha lehetséges, az Infantéria a' Spanyol sarampókat vállaikon vigyék, hogy a' hol szükség kívánni fogja, azokat vállaikról a' földre le-tehessék, hogy anynyival is ezek megett nagyobb bátorságban lehessenek, és nehezebben törhessenek bé a' Törökök. Ha pedig ezeknek vitelével inkább meg-fáraszttatni ítéltetnék az Infantéria, akkor ezen sarampók helyben maradhatnak a' táborban: így tselekedtek a' Moszkák is az utólsó Török háborújokban (a' mint azon könyvben, melly ezen háborúról Müller Kapitány neve alatt ki-jött, olvastam) a' midőn nem messze Bendertől a' Törökökkel meg-ütköztek.

A' midőn az ármáda avandsírozni fog, a' Kavaléria vígyázzon, hogy ne siessen,

és az Infantériát el' ne hadja, mivel a' gyalogság nem mehet olly sebességgel, mint a' Kavaléria' lovai, a' linea is az által egyenetlenségre hozattatna, melly igen ártalmas vólna, mert azok által hézakok, lyukak esnének az ármádának Frontjában, a' mellyek útat mutatnának a' Törököknek a' bé-rontásra: és mindenkor köz feltétel légyen; az az, universale, et summe necessarium principium, hogy örökké valamint az Infantéria, úgy a' Kavaléria is Slifzolva, az az, öszve kaptsolva légyen, hogy így edjmást segíthessék, és az öszve kaptsolás által az erő edjütt légyen, nintsen is, gyakran ki-tettem, a' Török ellen jobb védelmezés az illyen erőnél, és az ő' igyekezetek mindenkor az, hogy mindennémű fortélyokkal a' Truppokat az el-öszlásra, s rendetlenségre hozhassák. Az Artilleristák, Pattantyúsok mihent fogják látni, hogy az ágyúk' golyobisai az ellenséget érhetik, mint avandsírozásban, úgy, ha meg' találna is az ármáda állani, szünet nélkül mennél sürűebben lehet, keményen minden felől ágyúzzák, a' bombikat, haubitzeket is hányják, különösen pedig a' leg-nagyobb Trupjai közzé; ha ezek edjszer 600. lépésnyire léfznek, a' kartátsokat ne kíméljék, hanem ezekkel mintedj kaszáljják őket.

A' Törökök látván, hogy az ármáda avándsírózik ellenek, mindjárt más gondolatokra foghak jönni, mintha a' tábor helyen bé-várta vólna öket, és olly ítélettel léfznek hogy nem fél tőlök mivel avándsírozik, és néminémű képpen mindjárt olly bátrak nem léfznek, és tartani fognak, hogy talám valamelly el-árúltatás által veſzedelem várja öket.

Ha ugyan tsak ők léfznek elſők az attaquírozásban, ſenki ſe gondolja meg, hogy egéſz erejekkel, ármádájokkal fogjanak ahhoz, hanem tsak az attákra kirendeltetett Truppokkal, mellyeknek mindenikének ereje 10, 12: ezerből álló léſzen, és bizonyosan, vagy a' jobb, vagy bal ſzárnyára fognak rohanni az ármádának, kire való nézve ezen ſzárnyaknak erősſeknek ſzükſég lenni, azokra jó erős Truppokat kell rendelni, és ágyúkkal meg-rakni.

Ha azon attakra ki-rendeltt Truppok edjſzer már ſebesſen fognak jönni, elſőben azokat kegyetlenül kelletik ágyúztatni, és kartátsoltatni, akár azok légyenek Jantsárok, akár Spáhik, ha ezen ágyúk' tüze öket meg' nem találja fordítani, az Infantéria tüzelje olly nagyon, a' mint tsak lehet azokat, de az ágyúk kartátsolni itt ſe ſzűnjenek meg, ha mind ezen tüzek ſem fognak haſználni (mellyet ugyan a' Törö-

Digitized by Google

kök ki' nem ſzoktak állani) akkor anynyi vasas Truppok, a' menynyit a' Generálisſág fog elégnek ítélni, küldettesſenek ellenek: ezek pedig helyből kaloupba, de még is öſzſze kaptsolva indúljanak, és a' midőn mintedj 25 lépésnyire léſznek tőlök, febes nyargalva vágjanak bé közikbe. Mivel a' Törökök apró lovakon ülnek, nintsen mód benne, hogy a' vasasoknak lovai öſzſze ne gázolják őket, és meg' ne ſzaladjanak, kik ha meg-ſzaladnak, kéznél légyenek néhány erős könnyű lovasſágú Truppok Huſzárok, vagy is Chevauxlegerek, ezek űzzék s vágják két kézre azokat, de látván, hogy még az egéſz Török ármáda ſzaladásban nintsen, meſzſze ne űzzék őket, ne talántán friss Török Truppoktól körül-vétetvén, kárt ne valljanak. Miglen ezek a' könnyű Truppok űzni fognak, azon vasas Truppok álljanak meg, és rendbe ſzedjék magokat a' könnyű Truppok is, az üzést meſzſze nem tévén, hasonlóképpen ſzedjék öſzſze magokat, hogy így mivel az ármáda mindég avanzírozni fog, ez mellőjek órvén, mindnyája azon helyét vehesſe a' Quarékban, a' mellyen állottak attakjok előtt.

A' könnyű Kavaléria, a' melly azon Truppokat fogja űzni, a' mellyek attaquíroztak, magával vigye azon ágyúkat, a'

mellyeknek neve Rájtende Artillerie (a) és ha edjszer meg-állnak, leg-ottan ezen ágyúk dörögjenek azon meg-szaladott Török truppok ellen, azok ezen ágyúk' morgásait meg-hallván, még jobban fognak szaladni; mert azt fogják vélni, hogy ellenségeik sarkokban vagynak.

Ha azon Truppoknak akkor érkezne segítsége, a' midőn a' vasasok ezek közzé vágnak, látván aztat a' Generálisság, leg-ottan a' segítség ellen is illendő erőt, vagy nehéz, vagy könnyü Kavalleriából állót küldjön, de bizonyára a' Slészolt Kavalerjának attakját soha a' Török ki' nem szokta állani, és ki' sem állhatja, mert úgy kelletik az ő' Trupjait venni, mint valamelly ritka sövényt, a' mellynek ha nagy darab kőfziklát göndörít valaki, bizonyosan által tör rajta, úgy szintén az ő' rendetlen, és ritkán jövő trupjain ke-

(a) A' Rájtende ágyúk új találmány, és lovak által olly sebessen vonattatnak, melly sebessen edj öszsze kaptsolt Trupp, vagy is Regement, ugyan öszsze kapcsolva nyargalhat, hasonló sebességgel ezek is nyargalhatnak azzal, és ennek Lavetjein lovain, a' mellyek vonják, ülnek az ágyúsok is, megállván a' Trupp, vagy Regement, ezek le-ugrándoznak, meg-forgatják az ágyúkat, és edjbe is tüzelnek azokkal.

Digitized by Google

reſztül térhet, edj jól edjbe sliſzoltt Kavalériá, és a' vasasok mintedj fel vagy félre taſzíthatják azokat.

Így tehát, ha azon elſő attaquírozó Török truppok Kavalériánkat fogják attaquírozni, ez mindenkor a' mostan ki-tett móddal bánjon velek. Hogy ha azok az Infantériát fognák attaquírozni, itten is valamint az ágyúk, úgy önnön tüzök is olly ſzörnyű kemény légyen, a' mint feljebb mondottam; kezem írásomat is adom arról, hogy itten ſem fognak bé-törni, hanem az Infantéria' Frontja előtt megfordúlni, és viſzſza ſzaladni. Mindazonáltal a' Generálisok ſzemesek, és vígyázók légyenek, és néhány erős mint nehéz, úgy könnyű Kavaléria Truppokat kéſzen tartſanak, hogy ha a' reménység felett, még is az Infantériába bé-rontanának, ſietséggel ezen Törökök' trupjaiba bé-vágjanak. Mivel az ágyúk, és az Infantériának tüzelése által azon Török truppok természet ſzerint meg-ritkíttatni fognak, könnyű léſzen a' Kavalériának azokat viſzſza verni. Az alatt pedig az Infantéria magát rendbe fogja tehetni.

Ilylyen attáqvokra ki-rendeltt Török Truppok háromſzor négyſzer is fognak próbálni; de mindenkor ezen móddal ſzükség velek viaskodni. Midőn ezen Trup-

pok itt ambott az Ármáda' frontjain fognak attaqvírozni; léfznek olylyan Trupjai is, a' kik éppen akkor az Ármáda' hátrúljára is fognak ütni, de ezek már korán sem léfznek olly erősek mint amazok, mivel a' Török is ármádája' Frontját meg' nem fogja gyengíteni, és a' leg-jobb trupjait ennél fogja hagyni, azért is azon truppok, kik hátrúl fogják fzerentséjeket próbálni, leg-inkább az ő' gyülevész népéből, vagy is Tatárfágból fog állani, kiket könnyű léfzen meg-fzalafztani. És minekutánna az Ármáda Qvaréba vagyon állíttatva, mindenkor edj formán fog menni a' tsata, mert minden felől tsak edj a' Qvarénak ereje. Edj fzóval, tsak a' Generálisfág ne konfundáltatasfon, és a' mint a' Franczia mondja, maga' Presence d' Espritjét tartfa meg, úgy a' Fő Tifztek Tremontánát ne nyerjenek, a' melly két történet meg-rémíthetné a' köz népet, bizonnyal minden attakjokban a' Törökök a' rövidebbet fogják húzni, és kudartzat vallanak. Mert újra megint ide tészem, hogy ők foha a' mi' ágyúinknak s Infantériánknak nagy tüzét, fem öfzfze kaptsolt Kavallériánknak attakjokat ki' nem fogják állani.

Aztat jegyzettem meg feljebb, hogy az Ármáda mindenkor avandsírozásban legyen, de mivel ez által utóljára közelíte-

Digitized by Google

ui fog az Ármáda a' Török Ármádához, edj bölts Feld Marsal észre vévén, hogy valamelly részén meg-gyengült az ellenség' ármádája, vagy is annak valamelly részét vízinek, posványnak szorúthatja, avvagy árkoknak, szoros és mély útaknak, a' melylyekben magát nem fogja óltalmazhatni, és nem fog szokása szerint forogható, nyargalódzhatni, minden idö halaszrás nélkül azon részre erös, mint Kavallériával, úgy Infantéria Truppokat, Regementeket, s ágyúkat küldjön, és sebesen attaqvírozztassa, keményen tüzeltessen, oda fog bizonyára a' Törökség tsödülni az attaqvírozottak' segítségére, azok a' kik attaqvírozztattak nem fognak azon Defilékben, az az: szorosságokban viaskodhatni, azért is már ezeket kevés Truppok is szorongathatják, és így leg-nagyobb erejét fordíthatja a' Feld Marsal azon segítségre érkezett truppok ellen, de ezek bizonyosan konfundálva öszsze zavarva lésznek, és öket jó renddel attaqvírozó truppok még nagyobb zürzavarba hozhatják, ezek is viszsza fognak szaladni kétszer háromszor is, de nem kell a' dolgot tágítani, a' vasat addig kell ütni, míg izzó, azért is az Infantériának és ágyúknak tüze soha ne szünjön, a' Granatérosság valahol módját találja, a' gránátokat hányja vesse, a' bajonétekkel útat

tsináljon magának a' Jantsárság között. A' nehéz Kavalléria ſliſzolva, a' hol látni fogja, hogy leg-tsoportosabban áll a' Spáhisság, ottan törjön azok ellen. A' Huſzárság valahol látni fogja, akár a' Jantsárokat, akár a' Spáhikat ſzaladni, oda igyekezzen, de mindenkor ſliſzolva, és azokat kergesſe vágja, és ne engedje, hogy megfordúlhaſſanak, a' melly dolognak végbe vitelére, mindenkor vélek nyargaljon a' rájtendo Ártilléria, és a' hol tsak lehet ez, keményen tüzeljen, hogy a' rettegés annál nagyobb légyen a' Törökök között, valahol kies hely, halom vagy domb léſzen, azokra fietséggel ágyúk vitettesſenek fel, a' melyekről a' ſzaladó Törökségnek leg-nagyobb tsoportjai ágyúztaſſanak. A' Flankokon, az az Ármáda' ſzárnyain erös Huſzár Truppok üzzék öket, és ezek leg-inkább arra vígyázzanak, hogy ha fris ſegítö trupjai jönnének, azokról leg-ottan jelentést tehesſenek, hogy a' tartalékról, az az Rezerva Korpustól ezek ellen is fris Truppok küldettethesſenek. Mivel pedig a' Huſzárok természet ſzerint a' ſzaladó Törökök útán elsök léſznek, különösen arra vígyázzanak, hogy a' Törököknek nem állanak é még helybe némelly trupjai? ha látni fogják, hogy meg állanak, igen meſzſze ne üzzék öket, mert

azon álló truppok még attaqvírozni szándékoznak. És ezek őket körül is vehetnék, mivel távol esnének az Armádától, nagy károk' vallásával a' hátrállására kényszeríttethetnének. De ha edjszer a' Török muzsika, dob, síp meg-némül, bizonyos jele, hogy mingyárt egész Armádája meg' fog szaladni, mert ha ök három négy nagy és generális attákokat tésznek, többet nem próbálnak, hanem meg-szünvén muzsika eszközeiknek zengése harsogása, minnyájan, mint a' maga' dobogásától meg-rettentt Juh nyáj, a' melly rendetlenül szokott szaladni, úgy ök is hasonló rémülessel nyakra főre és igen rendetlenül szaladnak. És észre vévén a' könnyű Kavaléria, hogy edj trupja sem áll helyben, a' muzsika szó sem hallatik, már bizonyos, hogy meg' vagyon verve, és hogy többé meg' nem fog fordúlni, mivel az is a' Törököknek bé-vett szokások, hogy ha edjszer minden Trupjai, három és négy attakjok után meg-szaladnak, a' muzsikájok is el hallgat, minnyájan úgy szaladnak, mint ha mindenike sarkában edj edj üző ellenség volna, és soha azon ütközetben többet meg' sem is fordúlnak, azért akkor lehet ezen ígéket buzgó szívvel mondani:

Digitized by Google

Jézus! kérünk segítsd, Keresztény népedet,
A' melly Téged imád tartja szent hitedet,
Kinek szent szavaid, az ő' Tudományja,
És nem Mahometnek átkozott Koránja,
Szent kereszted jele, van minden zászlóján,
Van szüz Anyád' képe, minden lobogóján.
Ezen jelek alatt, engedd nyertes légyen
És a' Pogányságon, diadalmat vegyen.
Az ő' kezek által, jusson pusztúlásra,
Mert Téged nem imád, nem érdemes másra.
Áld meg bátor szívvel, erősítsed karját,
Rozsdából mosdassa, Pogány vérrel kardját.
Dávid' méréseségét, öltsd bé a' szivébe
Ad Illyésnek tüzes Pallosát kezébe;
Hogy azt mondhassa, Isten van mellettünk,
Széles e' világon, ki állhat ellenünk.

Si Deus pro nobis, quis contra nos?

A' midőn pedig az egész Török Armádát üzni fogják, különösen a' Magyar Katonaság így bíztathatja edjmást:

Rajta! rajta! Pajtás, vedd kardod' élére,
A' nyakát, ott akadsz az elevenére.
Üsd le kopaszszárúl fátyolos tsalmáját,
Hasgasd mint káposztát, fejé' koponyáját.
Vágd Pajtás! ne kéméld Vezérjét, Basáját,
Hegyes Törüd járja, mind tüdejét, máját.
Minden vágásodra kiáltsd hevenyében,
Midőn párologni fog kardod vérében.

Digitized by Google

Nefse! néked Várna, ne Rigó mezeje,
Nefse Mohács! a' bol, Nemzetünk' eleje
Dühös kezetektől balomba vágatott,
Hült, nem vélt kegyelem, Pardon nem adatott.
Annak maradéka, most állja boſzſzúját
Mivel ösſeiben meg baraptad ujjját.
Ez most testetektől, tsindl hangya féſzket,
Lelketeket küldi Poklokra: ott égbet.
Most őket az Isten kezünkre juttatta,
Vágd Magyar! hadd veſzſzen, ſzette, vette, atta.
Hadd nézze Mahomet az Elíziumból
Fijaival bánik Huſzárſág melly rútúl.

Valóſággal bánhatik is, mert á' mint feljebb jegyzettem, ha edjſzer muzsikábéli eſzközei meg-némúlnak, el-hallgatnak, már akkor egéſz ármádája úgy meg-ſzokott ſzaladni, hogy edjetlen edj Trupja ſem meg' nem áll, ſem meg' nem fordúl, és nem tsak edj kevés distántziára fut el, de tíz, tizenkét mély földnyire is hanyatt homlokkal lódúl, mintha valami béléjek búna, anynyira meg-remíttetnek. A' Jantsárjai, mivel Infantéria, ha tehetik, le-lövik a' Spáhikat, hogy lovokra ülvén el-ſzaladhaſſanak, ki fogják ezek a' ſzekerekből a' lovakat, és reájok ülvén, mint leg-jobban lehet, úgy el-takárodnak, a' vezetékek, ágyús lovak, ha tsak lehetſéges, mind ezektől kapattatnak el, és mindnyája még a' Spáhik is, ſzaladásokban

aztat kiáltják törökül: ſzaladj! ſzaladj! mert a' Gyaurok nyomodban vánnak.

Ha így meg-ſzalad a' Török ármáda, akkor mindenét Táborában ott hagyja, Sátorait, Tevéit, Tár ſzekereit, Munitziókat, Proviantját, edj ſzóval mindenét egyedül a' Mahomet' Záſzlóját, és azon ſzekrényjét, a' mellyben ſzent koránja tsukva tartatik, minden móddal igyekezik el-vinni. És ſem a' nagy Vezér, ſem a' Basák' kérése itt nem haſznál, mivel ſzokásokat el' nem hagyják, azért minden rendnélkül, kitől merre lehet ſzaladni, arra ſzalad. Ekkor a' Huſzárſágnak, és Sevauxlegereknek kelletik őket üzni, fogni, vágni. Ezek után pedig, a' miut Lovaiktól telhetik, a' nehéz Kavalériának menni. Az Infantéria leg elsőben is foglalja-el a' Táborok' helyét, mivel a' Törökök eztet leg-nagyobb gyalázatjoknak tartják.

A' Rájtende ágyúk mindenütt a' könnyű Kavalléríával az üzésben legyenek, és valahol tsak ítéltetni fog, hogy a' ſzaladó Törököket azoknak golyóbisſai érhetik, mindenütt azokkal a' Pattantyúsok ágyúzzanak, mert ha mindjárt, azoknak golyóbisſai, nem nagy kárt is fognak közöttök tenni, leg-alább azoknak zúgásſai, és az ágyúk' menydörgésſei rémülést fog-

nak okozni, és annyival meg-újjúl szaladások, mert azt fogják vélni a' Törökök, hogy az egész Armáda sarkokban légyen. A' könnyű Kavaléria olly meszsze üzze őket, melly meszsze a' környül állások lovaiknak meg-romlásai nélkül fogják engedni. Ha meg-áll egyszer, és az üzésen fel-hágy, a' Brigadiros Generálisok tegyék meg magok' Rapportumait a' Fő Komandírozónak, hogy tudni illik meddig üzték az ellenséget, hol állottak meg, az ellenség merre vette útját. Ezen Rapportumokkal ha az üzésben meg-sebesíttetni találtatnak emberek, lovak, azokat is küldjék az Armádához, úgy minden Török Rabokat-is, a' mellyeket az üzésnek alkalmatosságával el-fogtak. Ha ezek között sebesek fognak lenni, azoknak a' Feldtserek kössék bé sebeit szintén úgy, valamint önnön sebesseinknek: mert ezt a' kereszténység hozza magával. A' Brigadírosok mind ezek után a' Fő Komandírozó parantsolatját várják bé.

A' midőn a' Felséges Úr Isten maga' ingyen való kegyelméből illy győzedelmessé teszi Felséges Fejedelmünk' Armádájár, minekelőtte buzgó szívvel, hálá adattassón ő' szent Felségének érette, a' mint ki-tettem, az Infántéria foglalja el a' Török Tábort, ebben jeles nyereséget fog tenni,

de

de minden Ágyúk, Mozsárak és ezekhez tartozandó Munitziók, úgy mindenféle Magazínumok, Hadi Kaſzſzák, Hadi Hídak, az az: Pontonok, Magazínumbéli Tár-ſzekerek és minden az Artilléríához tartozandó ſzerek, úgy mint Saletrom, büdös kö, Ásók, Kapák, Tsákányok, Fúrók, Kötelek, Vasak, még ezeken felül Ló farkak, Záſzlók, Dobok, Trombiták, Ispitállyok, mind a' Fejedelem réſzére valók, melylyeket ſzemély válogatás nélkül kiki lelki esmérete ſzerint köteles a' Komandírozóhoz vagy bé-vinni, vagy Spetzifikátzióval bé-küldettetni, ha ki ezekből leg-kisſebbet el-titkol, el-fikkaſztya, meg-tudódván, érdemes a' nagy büntetésre. Ellenbe a' Basák, úgy más Török Tiſzteknek, Kereskedöknek Sátorai, Kaſzſzái, Bagádsiái, Tevéi, Öſzvérei, Szekerei, Lovai, edj ſzóval mindenek a' fent meg-írattattak felöl valók, mind azon vitézeké, a' kik eſzközei vóltak azon Istentöl engedett Diadalomnak; nintsen is a' nyomtató lónak a' ſzája bé-kötve, ezeknek is illö; véres fáradtságokat ellenſég kárával ſzokott zsóldjokon felül meg-jutalmazni. A' Sajthoz is jó a' kenyér.

Mind ezek meg-történvén a' meg-ölettettek, valamint a' ſzerentsétlen útközetröl ſzóllván ki-tettem, miképpen te-

Digitized by Google

mettettessének el, úgy a' sebesekkel való bánás, és Raboknak hátra való küldések mint esten meg, úgy mostan is idetéfzem, hogy itten is úgy szükség mind azoknak meg-esni. Ezeknek el-végezések után a' Fő Komandírozónak leg-első dolga a' légyen, hogy az Úr Istennek a' győzedelemért ekképpen adjon hálát. Soha az áldozat, és Istenhez nyújtandó hálaadás, azon kegyelméért, hogy meg-engedte győzni a' Pogányságot nem mégyen ditsőségesebben véghez, mintha az, az el-nyert nagy Vezérnek fátora alatt tartattatik. Így tartották Hertzeg Montekukuli, a' midőn szent Gothárdnál meg-verte a' Törököket, így Hertzeg Eugénius is, midőn Belegrád alatt meg-győzte őket.

Képzelje tehát itten is kiki: hogy Felséges Monárkhánk' Ármádája meg-vervén, és tengre tévén a' Török' Ármádáját, az ő Fő Komándírozója birtoka alá vette légyen a' nagy Vezér' fátorát, és meg-parantsolta, hogy más nap az egéfz Ármádával egéfz parádéba, az Úr Istennek a' diadalomért méltó hálaadást fog tétetni: mellyre a' kilentzedik óra dél előtt meg-neveztetett.

Ezen napon az egéfz Ármáda mellytsinosfan tsak lehet, a' Tifztek egéfz Uniformisba lévén ki-rukkol, minden Tifztnek

kalapján, kalpagján, úgy az all Tiſztek, köz emberek ſüvegein, kalapjain-is zöld ágak léſznek, minden Záſzlók, Standárok lobogni a' Tokokból ki-vétettetnek. Azon nagy Vezér ſátora előtt, az ellenſégtől nyert ágyúk, mozsárak, edj garmadára rakkattatnak, ezek mellett jobbról balról, a' nyert Ló Farkak, Záſzlók a' földbe üttettetnek, ezek eleibe tétettetnek, az el-nyert minden féle dobok, és ezekre az el-nyert Trombiták, és más Muzsikabéli eſzközök.

Azon Sátor jobbján fognak állani, vagy két Infantéria Regementek, ezek mellett két Kavalléria Regementek, ſzintén annyi a' bal réſzén, és hasonló rendel, a' Sátor ajtaja előtt, négy Batalion Granatéroſság, a' melly egyſzersmind tüzelni is fog. Ezek előtt 24 tizenkét fontos golyóbisokat lövő ágyúk, ezek is tüzelni fognak, mind ezeket így el-rendelvén a' Generális Qvartély Mester, a' Gyalog Regementeknél léſznek, a' magok muzsikáló Bandái, a' Kavaléria Regementeknél pedig a' Trombitások, a' Sátorba még egy jeles valamelly Infantériabéli Banda. A' Fő Generáliſság, és az Ármáda Superiora bé-mennek azon ſátorba, illendő köſzöntéseket fogják tenni, a' Fő Komandírozónak, nékie tulajdonitván

bőlts kormányozása által a' Diadalmat. Ezek után fel-öltözvén a' Superior az ő Misét mondó ruházatjába, és már azon sátorba rendelése által munkáltattatott oltárra ki-tévén a' szentséget, leg-ottan szent Ámbrus' Solosmájának három első szavait, úgy mint: Te Deum laudamus: elénekli, erre a' Trombiták fognak harsogni, és Dobok zengeni. Ezek el-halgatván azon 4 Granatéros Battaliomok egyszerre tüzet adnak, ezen tűz után edjmás után azon 24 ágyúk süttetnek ki. Ezek után a' Superior a' Miséhez fog, melly alatt ezen tüzek másodszor az Úr fel-mutatásakor ádni, adattatnak, harmadszor midőn a' Szentséggel az utólsó áldást fogja adni, a' Regementekuek ezekre a' Zászlók földig meg-hajtattnak, és ezek hajtása után prezentálnak.

Az Fő Generálisság két részre oszlik, az oltár mellett, és az Evangyéliomra mindenike hüvelyéből ki-voutt fegyverrel fog állani, és annak vége után, viszsza teszik fegyvereiket. A' szent Mise alatt a' Bandák meg' nem szűnnek muzsikálni. Elvégződvén a' Mise, a' Trombitások edj ideig auftzugokat fognak trombitalni, a' Bandák is muzsikálni, ez fog tartani mintedj edj óráig. Ezekután a' Fő Komandíro-zót haza fogja kísérni a' Generálisság, ki-

ket sok még más szabális Tisztekkel a' Fő Komandírozó ebédjénél meg' fog marasztani. A' Bandák és Trombitások is mind oda fognak menni: és mind ebéd előtt, mind ebéd alatt, úgy annakutánna változva, alternative fognak muzsikálni, hogy annyival pompásabb légyen ezen nap. Nap szállat előtt mind a' Trombitások, úgy a' Bandák magok Regementjeikhez haza fognak menni.

Nap nyugottakor az egész ármáda egész paráděba ki-rukkol, a' Kavaléria lóhâton, és ha edjszer a' nap egészlen el-nyugszik, a' jobb szárnyán el-kezdik az ágyúk a' menydörgést, és edjmás után minden ágyú ki' fog sültettetni az ármáda körül, mivel azok úgy lésznek helyheztetve. Ezeknek kilövettetései után ugyan a' jobb szárnyán el-kezdődik az apró fegyverből való tüzelles, de a' Regementek edjmás után tüzelnek, és ember ember után, az az, Futó-tüzet, Lauf-feuert adnak, mind az ágyúkkal, úgy apró fegyverekkel háromszor adáttatik ezen tüz. Ha az ellenség közel találi állani, az ágyúk golyóbisokkal töltetnek meg.

Ezen három tüzek után a' táborba bérukkolnak a' Regementek, és illy nagy örömmel, illy nagy pompával végezödik el ezen ditsöséges nap, a' mellyen a' nagy

muzsikálásnál nem hall egyebet az ember, sőt még éjtszaka is minden Latzi-konyhás' sátorába, úgy a' Margatányosokéba is áll a' tántz és öröm. Ezen nap a' köz Katonaságnak is meg-engedtetik a' szabadabb mulatás. Lássuk tehát a' Magyar Huszárok edj Margatányos sátorba, miként beszélgetnek edjmás közt, és minémü kívánságokkal isznak edjmás egésségekért.

Az ő' beszélgetései.

Bezzeg Pajtás vágtunk ma elég Török bőst,
Tekertük nyakait, mint tekerik a' gúst.
Mi karunk, jem kardunk, éppen nem hibázott,
Úgy vágtuk, hogy fejek szintúgy karikázott.
Edjet hogy le-vágtam, annak nyaka' bája,
Ki-fordúlt, széles volt, mint hízlalt lúd' mája.
Vágásomra edjnek, úgy meg-hasatt Feje,
Hogy posdmra lotstsant az agya veleje.
Tőlem úgy vágatott edjnek feje' tsontja,
Hogy három ölnyire, szállott Turbán' kontya.
Én is edjnek nyakig, úgy basítám szaját,
Hogy joba ő abba, nem téjzi pipáját.
Magam is a' bélit, edjnek hogy ontottam,
Lész' itt kolbász, burka magamba mondottam.
Biz' én is ódalba, edjet úgy meg-vágtam,
Mint Perpendikulum járt szíve, azt láttam.
Edjet futásában, én is úgy meg-tsaptam,
Hogy kardom' hegyire, a' fejet fel-kaptam.

Digitized by Google

Törümmel edj Jutsárt, ált szúrván fel-vettem,
A Földről, s mint békát vállamon emeltem.
Én velek éppen nem tzeremoniáztam,
De vágván vérektől, egésszen meg-ástam.
Jól vágtunk mindnyájan, igyunk Pajtások bort,
Tartsunk Lelkeikért most edj kis Magyar tort.

Edjmás között való egésségeknek ivása.

Egésséggel Pajtás! éljen szent Mahomet
Van most petsenyéje, ha ébezik, ebet.
Éljen a' nagy Szultán, de gazdag kintsével,
Adj Isten! osztozzunk, sok Feleségével.
Éljen a' nagy Vezér, és Kaputány Bassa,
Általvetőm légyen, e' kettőnek hasa,
Éljen tsókájával, kis szemü Tatár Khám,
Teljen a' bőréből, Paripámra szerszám.
Engedjék az Egek; hogy én el-foghassam,
Mavroényit: sától talpáig nyúzhassam.
Iszom Bátya én is, és nem kivánok mást,
Tsak hogy Belegrádba, ihassunk áldomást.
Jérusálembe is adj Isten, juthassunk,
Vagy hét Mi Atyánkot, attan el-mondhassunk.
Kivánom, hogy Jordán vizét halászhassam,
És annak tsukáit, s pontjait foghassam.
Adj Isten, hogy Prófont, ne jusson inünkre,
Huljon égből Manna a' köpönyegünkre,
Szalus! jobb ezeknél, Kána Galiléa,
Itt a' viz borrá vál, bezzeg Pajtás jó a.

Ne menj tovább Pajtás közel ezt Józsafát,
Meg-ítéltetel ezt, nem tudnak ott tréfát,
Halál ételjen' fóba, bár nem imádkoztam,
En még sem vétkeztem, mindég dohányoztam.
Eleget ittunk már, menjünk el Pajtások,
Mert ám reánk ütnek, holnap a' szalmákon.

Egy kevéssé még többre terjednek az ütközetekről gondolkozásaim, és aztat tészem fel, hogyha mindjárt dombos, vagy hegyes pozítzióba állana is az ármáda, és az ellen jönne a' Török ármáda, nem fok különbséggel esne meg itten is az ütközet, csak arra szükséges vígyázni, hogy azon dombokat, vagy is hegyeket, a' mellyek légnagyobb fortélyjára szolgálhatnak az ármádának az ütközetben, foglaltassa el a' Fő Kómandírozó, hasonlóképpen az ollyan völgyeket, és mély útakat is. Hatserék, erdők léfznek, és némelly része hafznára lehetne, ezeket is Horvátfággal, hadi Vadászokkal rakattassa meg, különösen igyekezzen az ollyan hegyeket elfoglalni, a' mellyek magosak, és közel fekfzenek a' Török ármádához, hogy azokról aztat ágyúztathassa, és pozítziókat is ollyanokat végyen, mert ha magosabb hegyeken fognak állani a' Törökök, azon felül, hogy minden mozdúlásait látni fogják az ármádának, abba ágyúik által nem

kis kárt is fognak tehetni. De ezekről már feljebb is a' szerentsétlen Battáliáról szóllván, szóllottam. De illyen pozitziókban, látván a' Fő Komandírozó, hogy a' Török ármáda avandsírozik, ne várja bé, hanem a' menynyire lehet menjen eleibe, egy dombról a' másra, melyekre leg-elsőben is az ágyúk vitettesenek fel, hogy az ágyúknak menydörgése soha meg' ne szünjön, a' Fő Generális, úgy a' többi Generálisok a' környül való állásokból ki' fogják venni, hogy valamint az Infantéria, úgy a' Kavaléria hol, és miképpen dolgozhasson. Itten a' Frájpartisták is sok alkalmatlanságot tehetnek a' Törökök ármádájának szárnyain, és hátán, mivel itten vagy mély völgyek, és útak léfznek, vagy is tserék, és erdők, melyekben az ő' tsatázások módjára szolgálni fognak.

De illyen pozitziókba nem reményl lem, hogy meg-ütközzenek a' Törökök, mivel a' ſík mezőt szeretvén, szokások és természetek ellen volna azon ütközet, hanem holmi bújkáló apró tsatákat szoktanak az illylyen helyeken próbálni, de ezek semmit sem decidálnak.

Bé-fejezésére gondolatimnak aztat bátorkodom ide tenni, hogy Felséges Fejedelmünk' ármádája, ha az ollyan Karba,

ollyan Státusba, és olly erős léfzen, mind mostanában vagyon, mindennémű pozítziókba meg' fogja verni a' Török ármádát, ha csak éppen az Úr Isten maga ostorát reája nem akarja ereſzteni. De ſzükſég, hogy ezen ármáda mindenkor offenſive, és nem defenſive menjen a' Török ármáda ellen meg-mutattam feljebb, hogy minémű fortélyjai, haſzna légyen az offenſive munkálkodó ármádának, és bizonyos is az, hogy közönſégesen azé a' diadalom.

Másodſzor nem kelletik a' Nagy Vezér' ármádáját bé-várni, a' melly Június' vége felé ſzokott el-érkezni, hanem Áprilisben már táborban légyen az átmáda, és ha az idő fogja engedni, hamarébb-is; és a' feltett Plánum ſzerint mindjárt az hadi Operátziókhoz kelletik fogni, és hogy ezek el-kezdődhetneſſenek, egéſz télen az élésre valók, úgymint: ſzéna, abrak, gabona, liſzt, bor, pálinka, és étzet vitettetneſſenek a' Magazínumokba, hogy azok már Mártzius' hónapjába töltve légyenek, ha a' Duna bé' léſzen fagyva, ſzekereken vitettetneſſenek, és ha olly kemény hideg találna lenni, mint az el-múltt télen vala; apró Státziók rendeltettetneſſenek a' Transportumoknak, hogy a' kotsisok, béresek el ne betegedjenek. Tavaſzkor el-olvadván a' Duna' jege, a' több élésre valók hajókon

le-mehetnek; csak annyi legalább légyen a' Magazínumokban, a' menynyivel három hónapig bé-érheti az ármada, minekelőtte a' hajókon a' Dunán, Tiszán és Maroson a' többik úszhassanak. Hasonló móddal az Artilléria, és Munítzió is menjen le.

A' Regementek úgy indúlhatnak, hogy Mártzius' végével oda alá legyenek, ezeknek oda jutásokat távúl lételekhez kelletik rendelni. Mártzius nem hideg hónap, azért is meg-indúlhatnak, hogy talám esők és sárak léznek, aztat meg-engedem, de ő' Felsége Népe nem Pápa' Katonái, azért is ezeket ki-állhatják, főképpen ha a' Mars-Státziók az időhöz, és útakhoz fognak szabattatni. Ha lágy tél talál lenni, minden dolgok mind a' földön úgy a' vizeken jobban fognak el-intéztethetni. Az Ármáda első Április napján Táborba szálhat, mert ámbár ezen hónap nagyon változó légyen is, de mivel napról napra kellemetesebb napokat fog várni a' katonasággal, a' reménység örömest el' fogja tűretni velek, valamint a' savanyú szelekat, úgy a' kevesé hideg esőket is, sőt természetjek meg' fog keményedni, edj sem fog meg' is fagyni közdlök, mert ha a' hét esztendőkig tartott Prussziusz háborúba Januáriusban még kampózván a' Regementek, edj meg-fagyott

katona sem temettetett el, hogy érhessé Április hónapjában illyen Fatum őket. Ezek felett a' Fejedelem és a' hadi Tanács tudván, hogy bizonyosan Török háború lészen, vagy is vagyon, mind a' meg-írt dolgokat, készületeket jó előre, hogy meg-tegye, szükséges. Tsekély ítéletem szerint ha Táborba száll az Armáda, nem szükség aztat sok részekre osztani, vagy is az Ország' határain el-húzni, mert az erő meg-gyengül, és a' Török edjütt tartja magát, az el-osatott apró Korpusokat edjmás után meg-veri, melyre lyel az Ármáda mindenkor gyengülni fog, vagy is valahol ott nagy erővel a' határon bé-tör, és míg az Ármáda öszsze gyűl, néhány apró Korpusokat öszsze ront, a' Magazínumokat el-vészi, a' Helységeket pusztítani, égetni fogja, azoknak népét siralmas rabságra el' fogja vinni, mind ezek olly tetemes károk, melylyek sok esztendőknek el-folyása által hozattathatnak helyre. Ezeknek el-kerülésekre való nézve leg-jobb, ha edjütt lészen az Ármáda, mert bé-ütésiét lehet vagy keresztény lakosai által meg-tudhatja edj Fő Vezér, és a' Föld' népének meg-parantsolhatja, hogy minden javokkal vonják hátra magokat, ha bé-jön egész Ármáda edjütt lévén, rajtok mehet, meg is verheti őket.

Digitized by Google

Hogy ha látván a' Törökök jönni az Ármádat, visszaszaladnak, mit nyertek? semmit, hanem hogy talám három négy Oláh falukat porrá égettek, ezeknek Házai pedig három nap múlva fel-építtethetnek, olly nagy a' Architektúrájok. Szükség, hogy Horvát országba, Erdélybe és a' Bukovinába kisebb Ármádák vagy Korpusok legyenek, de ezeknek is így összekaptsok erövel együtt kelletik tartani magokat, mert tsak igaz az: hogy *vis unita fortior.* Én ide merem tenni, hogy ha így együtt fog minden Korpus, minden Ármáda lenni, ő' Felsége Ármádája mindég meg fogja verni a' Török Ármádát, a' melly is soha sem az ágyúknak szapora, és kemény tüzelését, sem a' Kavalériának öszve-vetett vállakkal való attaqvirozását, ki nem fogja állani, sem az Infantériának szüntelen való nagy tüzét el-szenvedhetni, de nem szükség az ő' attakjait meg-várni, hanem bátran ellene meg-indúlni kellenik, és offensive munkálódni. Sőt ha edjszer el-érkezik a' Török Ármáda, azon kelletik lenni, hogy Felséges Urunk Ármádája első légyen a' megsütközésben, mert a' Törökök mindyájan még együtt nem leszneki eleintén, mivel ők edjmás után szoktak jönni, különösen az Ázsiai Trupjai, következés-

képpen könnyebb lészen őket meg-verni. Hogyha pedig olly szerentsés lehet az Armáda, hogy előre meg-verheti őket, ki nem lehet írni; melly nagy haszon fog ebből következni, mert valamint hogy nagy szívűek, sőt vakmerőek a' Törökök de há meg-verettetnek szintén ollyan nagy Poltronok; fogadom is, hogy azon egész nyári Táborozás szerentsés lészen, és a' Törökök várni fogják, hogy az Armáda mitsoda mozdulásokat fog tenni; és azok után fogja dolgait intézni. Nagyon kétséges pedig a' dolog akkor, a' midőn Felséges Urunk Armádája azt várja, hogy a' nagy Vezér mitsoda mozdúlásokat fog tenni, és azok után kíván operálódni; jele az, és mint egy palástolhatlan dolog, hogy az Prævenire elsőséget ők jádzodják, és a' mi Operátzióinknak, az ő operátzióji után kellétik menni. Miénk, miénk légyen az elsőség, mi húzzuk a' nótát, a' mellyen ők kéntelenítessenek tántzolni.

A' midőn az Úr Isten a' győzedelmet Felséges Urunk Armádájának fogja engedni, és az ütközet után útjába valamelly vára, erősége lészen a' nagy Szultánnak, eztet nem lészen jó tsak el-hadni, és az Armádának mellette el-másírozni, mert így ez a' hátán hagyattatván, és a' Török ármáda előtte lévén két ellenség közzé

jut, mellynek gyakran roſz ki-menetele történhet, és leg-alább azon Transportok, a' mellyek az Armáda után fognak menni, azon erősségben lévőktől hátortalanúl fognak mehetni, vagy is éppen el-fogattathatnak. Azert is leg-ottan a' Fő Komandírozó rendeljen edj ollyan Generálist, a' ki a' Várak meg-vételében gyakorlott, és tudós, adjon nékie elegendő Katonaſágot, Szapéreket, Minéreket, ágyúkat és munitziót annak meg-vételére. Mi képpen kellesſék a' várakat víni, már elől-járó beſzédemben ki-tettem, hogy arról nem tzélom írni, mert ha aztat kívánnám ki-tenni, még enynyit kénteleníttetnék írni a' menynyire tsupán a' mezei Táborozásra gondolatim terjedtek; azokat tettem ki.

A' midőn pedig ezen ſzóról vár, vagy erősség írnék, Belegrádról az ötlött elmémbe, hogy míglen Felséges Urunk' ármádája ezen nagy erősséget meg' nem veſzi, mind addig ſikeretlenek, és mintegy haſzon nélkül léſznek, mindennémű operátziói, ha mindjárt háromſzor, négyſzer ſzerentsésen meg is találja verni a' Török ármádát, mellynek ezen okait adom. Bizonyos dolog az, hogy a' Török Bírodalom egéſzlen Hadi lábon áll, minden Török katona, és örömest mégyen a' háborúba, a' mint feljebb ki-tettem, és így ſoha ſem

fog el-fogyni az ő ármádája, ha tsak valamennyi Törökök, kik a' föld' színét tapodják, meg' nem ölettetnek, e' pedig lehetetlen dolog, így tehát ármádája mindenkor léfzen. Belegrád Felféges Fejedelmünk' Birodalmára való nézve azon kapu, a' melyen el-kerülhetetlenül által kelletik menni, ha beljebb a' Török' földjére akar ármádája nyomakodni, hogy a' Magyar koronától el-fzakafztatott Tartományokat a' Török kezéből vifzfza vehesfe, de hogy fog azon az kapun által menni, ha az bé' léfzen zárva, az az: meg' nem léfzen vévo. Mellette el-masírozni, és mefzfze tartományaiba bé-menni éppen nem tanátsos. Mert azon kapuba, az az: Belegrádba lehetnek 30000: Törökök is, és így két nagy tűz közzé jut az ármádá, és nagyon meg' is verettethetik, a' ki-jövetel Birodalmából nehezebb léfzen, akkor, mint a' bé-menetel vala, és azon felül, hogy már a' meg-verettetés által fok károkat fzenvedett, ezen Retirádában még több károk fogják követni. Az alatt is, míglen az ármáda a' Török' földjén léfzen, ezen Várba lévő Törökök Hazánkba hétsapván, melly nagy pufztításokat nem fognak tehetni.

Sőt ha mindjárt Bosniát, Móldvát, Havas alföldjét is el' fogja venni ezen ármáda,

máda, még sem tehet nagy Progressusokat, elö-menetelt, míglen Belegrádot meg' nem veszi, mert ez alól mindenkor Hazánkba üthet a' Törökség, ha viszsza fog vetettetni, alatta meg' fog állani, és soha végi nem szakad a' Háború dolgának, ollyan lészen az: mint a' Filozófusok között, a' *circulus vitiosus*. Hogy ha pedig, Isten ójjon, Hazánkba bé-tsapna a' Török, és abban meg' találná vemi az ármádát, azon Truppoknak, mellyek azon három Tartományba lésznek, fiotséggel a' Haza óltalmára kell jönniek, és akkor önként azok megint Török kézre jutnak. Kiki láthatja tehát, hogy a' Törökkel háborúskodván Felséges Monárkhánk, addig nem nagy Progressusokat fog tehetni, míglen Belegrádot meg' nem veszi.

Hogy lehessen aztat meg-venni, és ezen 1789. esztendőben tartandó táborozást mint kellessék tenni, minek utánna már a' Moszkák Oczakov' Várát ditsőségesen meg-vették, ki' akartam tenni, és edj Plánumot ide bé-iktatni. De minek utánna meg-tudtam vólna, hogy a' nagy Ármádának Fő Komandírozójává, Hazánk erős oszlopa, Nemzetünknek díszsze, és Tsillaga, a' hadi Tudományokban Poli Mester, a' vitézségekben, és tett dolgaiban nagy példa, Méltóságos Gróf Hadik

András Úr ő Excellentziája választatott, mellette pedig a' második Ármádának Fejévé ama' vitézségéről, nagy híréről nevéről esméretes, egész Európába nevezetes Feld Marsal Báró Gédeon Laudon lett, szánt-szándékkal ki-hagytam, látván, hogy munkám haszontalan lenne, mert ezen nagy és hathatós Vezéreknek Plánumai, nagy bőltsességekhez és hadi Tudományjaikhoz hasonlók lésznek, és az én tsekély gondolatimnak Plánuma hasonló lenne azon víz tsepphez, melly a' Dunába öntetne annak meg-áradására. Igazán is tészi edj Magyar Versszerző felőlök ezen Enkómiumját:

Múzsám! szólj Gróf Hadik, s Laudon Marsalokról,
Hogy a' Jövendőség, tudjon nagy dolgokról.
Szóllok, de ki-tenni, mindent, gyenge vagyok,
Ezen két Hektornak, dolgai olly nagyok.
Több fél Székulumnál, hogy őket fel-vette
Mars Isten: és tömön Fijává tette.
Meg-áldotta őkét, észszel, bátorsággal,
Hogy ők Pállyájokat futsák gyorsasággal,
Látván, hogy ő bennek, szelíd kereszténység,
Férkőzet vert Bőltsesség, és Mértékletesség,
A' nagy Auſztriai, háznak védelmére.
Rendelte; s bízta azt, ezen két Hívére.
Melly mellett ők olly nagy dolgokat is tettek,
Hogy érdemek által, nagyra emelkettek.

Digitized by Google

Mért jutott kezekre, Marsalság' pálczája,
Mond meg Berlin, Svéidnitz, Frájberg, és Glátz
tája.
Mért függ a' válloкon, nagy Vitézi kereſzt
Mellyre az Irígyſég, nagy ſzemeket mereſzt.
Azért úgye? mert Ti, nékik bódoltattok,
Ámbár nyegédeſsek, s kevélyek vóltatok.
Bóldog Anyák! Tik, kik, ſzültétek ezeket,
Rég Athéna, s Sparta, nevelt ilyfyeneket.
Gondoljátok? Laudont, ſzültétek s Hadikot,
Hibáztok! ſzültétek Józsuét, s Dávidot.
Most ősz Fejeiken, láttok zöld Borostyánt,
Fogtok mejjeken is, látni arany Bárányt.
Mit nem is érdemel, ilyfyen két nagy Vitéz:
A' kikre Európa, álmékodásſal néz.
Hadik: Jeruzsalmi, András Királyt képzel,
Laudon: mert Gedeon' nevének meg-felel.
Fáma! azt trombitáld, Ti tiſztelętętek
Örökké fent maradt, Nevętek Hiręték.

Id eſt:

Semper honos, nomenque Tuum, Laudesque manebunt.

Mind azokat helyeſſen tette ki a' Magyar Múzsa. Mert Isten ſegitſége után, minden erőſſen remélhetj, hogy ezen két nagy Bajnok' vezérlése alatt a' dupla fejű Sas, az Ottomanniai Portának fényeſſégét nem tsak bé-fogja homályositani. de a' Magyar Koronához tartozandó Országokat is

körmei közzé szorítván dölfös kevélységét meg-fogja alázni: édes Hazánkat pedig szárnyai alatt, ama' zöldellö Olaj-fának árnyékába nyugodalmas óhajtott békességre fogja juttatni. Mind ezeknek el-érésére adja az Úr Isten nékiek szent segitséget, hogy magok is kevés hátra lévö napjaikat, az el-nyert békességben nyugodalmasan tölthessék, és ha edjszer emberi zsóldjokat le tenni fogják mindenike közülök azon Szent Pál' igéit örömmel mondhassa: Jó Hartzot hartzoltam, Pályafutásomat elvégzettem, Hitemet meg-tartottam, végtére el-tétetett nékem az örök ditsöségnek Koronája. Ámen!

SZÉLL PARKAS
könyvtárából

UNIVERSITNÍ KNIHOVNA V PRAZE

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Kolo
L.
Gymnasiální knihovna

Digitized by Google

